

480. 4. 5.

III. d. 12½.

list. powzroden

list. powzroden. 100.

6

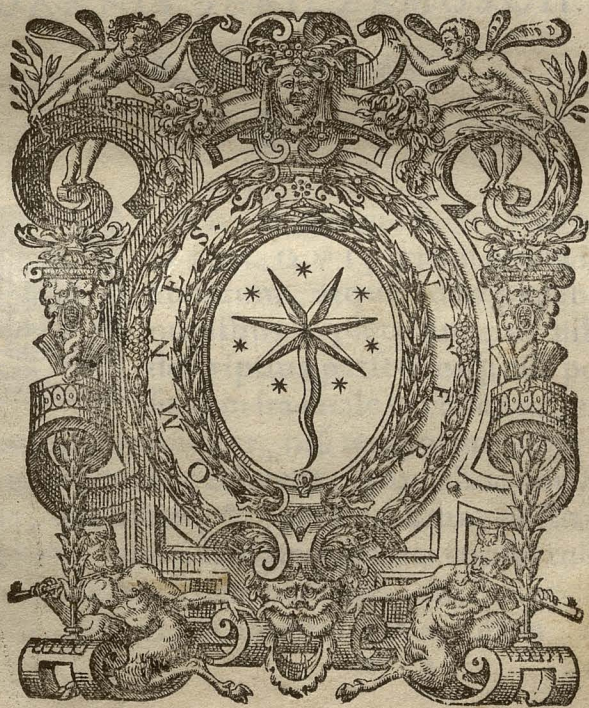
XIV. c. 31.

Junius Zanoscij de Senatu Romano.

Cim. Qu. 5497-8

IOANNIS SARIII
ZAMOSCII
DE SENATV ROMANO
LIBRI DVO.

Index auctorum, & rerum memorabilium.

CVM PRIVILEGIO.

Venetiis, apud Iordanum Ziletum. M. D. LXIII.

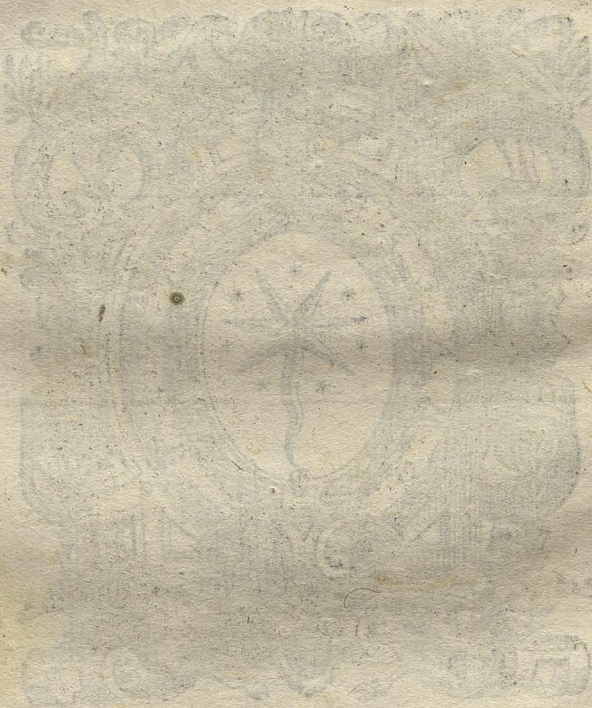
IOANNIS SARII

RAMOSCI

DE SENATU ROMANO

LIBRI DVO.

Index in forma, quod in manu scriptis

CVM PRIVILEGIO

In libris et in locis quibuslibet

AD AMPLISSIMUM
REGNI POLONIAE
PROCANCELLARIUM

Petrum Miscouium
IN LIB. DE SENATV ROM.
IOANNIS Sarii Zamoscii

P R A E F A T I O .

QUOD te minime fugit, PETRE
MISCOVI, rerum etiam ma-
ximarum, atque adeo partibus
omnibus expletarum, ut nihil
descriptius, perfectiusq; esse pos-
sit, non ita facile excellentia, præ-
stantiaque cognoscitur, nisi temporum momen-
ta, & necessitates declarent. Atque hoc non so-
lum is, qui artes, & opera ad usum nostrum
excogitata, quotidianamque uitæ consuetudi-
nem considerare, uerum & ille, qui in imperia
ac Resp. intueri, & summorum uirorum, at-
que

Ique altissimis mentibus præditorum memori-
am animo repetere uelit, longe uerissimum ef-
se fatebitur. Celebrantur annalibus, & litte-
ris multi sapientissimi, & fortissimi homines,
quorum opera, atque consilio florentissimorum
populorum nutantibus aduersa fortuna rebus
subuentum, libertasque, & dignitas conserua-
ta est. At eorum omnium uirtuti, & sapientiæ,
nisi formidolosissimæ tempestates se obtulis-
sent, haud profecto ulli essent memoriæ poste-
ritatis commendati. Quæ cum ita sint P E T R E
M I S C O V I, si tempore isto non omnino o-
ptabili regni Poloniæ Procancellarius factus es,
amplissimi magistratus, in patria domesticis ma-
lis laborante, grauissimum onus, ingentem lau-
dis tuæ segetem, ac materiam debes existima-
re. Mihi quidem cum de munere tanto, sum-
ma Regis optimi, & sapientissimi uoluntate, sum-
moq; studio, ad te delato iucundissimum nun-
cium accepissem, fati ipsius incredibilem in u-
niuersa regnorum, & imperiorum ratione ordi-
nem uenit in mentem admirari. Cum enim ui-
tæ tuæ cursum cogito, serius te, non dico hono-
rem hunc adeptum, quem nunquam concupi-
sti, nisi ut patriæ prodesse posses, sed negotio
huic difficillimo præpositum reperio, quam præ-
stans tua uirtus, prudentia admirabilis, & ex-
quisita doctrina postulabat. Neque uero lumen
ani-

animi ingeniiq̄ue tui, cuius splendor exterarum nationum quoque oculos perstrinxerat, apud nos obscurum esse, neque probitas, cuius fama alienioribus ita te commendarat, ut tuæ laudi mirum in modum fauerent, non conciliare tibi singularem apud Regem nostrum amorem potuit. Quamobrem ita statuo, ut neminem propter se a Deo optimo maximo, uerum ad subleuandum mortale genus instrui, & ornari plurimis, & grauissimis artibus, atque uirtutibus; sic non tam hominum dignitate, aut gratia, quam illius supremi principis, & creatoris regnorum omnium prouidentia, ad magistratus mandandos Regum mentes allici, & impelli. Quo quidem diuino nutu, ac consilio, sapientia, & opera tua in tempus magis necessarium reseruata est patriæ; non autem honos is, qui tibi semper debebatur, humano iudicio, & uoluntate dilatus. Etenim molesto, & negotioso isto Reip. perfunctus munere, Ecclesiæ alicuius, te tanto Pontifice dignæ, gubernacula prehendere iam pridem necesse habuisses. Ac in illo fastigio collocatus gregi tibi a Deo commisso aternæ utilitatis fructus præberes innumerabiles; & ex rerum diuinarum assidua tractatione, non fluxam, & commutabilem, uerum certam, ac constantem caperes uoluptatem. Sed nunc in tanta perturbatione ueteris

bci di-

disciplinæ, patria legum, & institutorum custo
de uigilantissimo, SIGISMUNDVS uero AV
GVSTVS Rex ad eas difficultates, & asperitates
rerum communium depellendas, quas, qui de
imperio nostro sapienter cogitant, animo pro
uident, administro, adiutoreq; fidissimo, & in
maximis negotiis gerendis, & sustinendis exer
citatissimo careret. Ac illa quidem oblectatio
ne saluari breui, amplissima dignitate collecta,
gloriaque diuina nomini tuo constituta, in fir
mo iam, & sempiterno Reip. domicilio perfrue
re. Tuendæ autem religionis amplior occasio
nunc tibi oblata esse uidetur. Etenim non so
lum iura, iudicia, dignitatem imperii nostri con
firmari, uerum etiam labentem, & prope caden
tem summi Dei cultum, sublatis in perpetuum
exitiosi diffidii caussis, auctoritatis, & doctrinæ
tuæ pondere fulciri, & stabiliri hoc tempore o
portet. Namque tanta est expectatio magistra
tus tui, ut nihil tam perturbatum, ac permu
tatum in Repub. homines esse credant, quod
nunc componi, & in antiquum statum restitui
nequeat; talis de innocentia, & uoluntate tua in
patriam insita in omnium mentibus opinio,
ut nullas sollicitudines, nullos labores, iuuan
dæ te illius caussa recusaturum, nulla cupidita
te, nullis uoluptatum illecebris, nulla com
modorum spe animum tuum non modo flecti,
sed

sed ne tentari quidem ullo modo posse confidant. Facile enim perspiciunt quid de eo sperare debeant, qui ita semper uixerit, ut omnia consilia, atque facta ad solam honestatem referret; atque ita ab ineunte ætate imbutus sit, & institutus, ut se non sibi, sed patriæ natum, nec ulla in potestate auaritiæ prædam, aut libidinum fructus, sed instrumenta, adiumenta-que moris maiorum, disciplinæ, ac æquitatis tuendæ, & conseruandæ quærenda esse arbitretur. Quare quemadmodum te antea, tanquam ex annalium memoria diuinum quendam hominem, uniuersi admirabantur; sic diuulgato nunc de tua dignitate hoc nuncio, cuncti incredibili afficiuntur lætitia; pro tua salute uota suscipiunt; Regis optimi, ac præstantissimi in hominum ingenis, ac moribus æstimandis iudicium laudibus in cœlum ferunt. Quo in omnium eximio gaudio, ne solus Reip. nostræ bonum non uidear agnoscere, hos duos de Senatu Rom. libros gratulatores ad te mitto. Neque me latet quem mihi compellandum proposuerim. Verum altera ex parte noui tuam singularem humanitatem, noui præstans erga litteras studium. Itaque daturum te hanc ueniam meam in patriam pietati, tibiq; debitæ obseruantia; atque & si fortasse non desideres, tamen te id genus officii, quamuis a tenui, & uno de multis
ho-

homine profectum minime aspernaturum, non
modo mihi facile persuadeo, sed etiam pro re
certa statuo, planeque confido. Vale. Patauii.
IV. K. Iul. M. D. LXIII.

IOANNIS SARRI

ZAMOSCI

De Senatu Romano

LIBER I.

QVI ita uersantur in litteris, ut non sibi solum, sed aliis quoque uelint prodesse uigilias suas, easque proderere cupiant posteris, ad commendationem uirtutis, & nominis sui famam; non nisi timide, & cum deprecatione ad obscurissimas res quasque, ac difficillimas aggredi solent. Hanc uero putant dari sibi potissimum ueniam excusationis, si ad eam, quam ingrediuntur, disputationem se accessisse ostendunt, uel maxima adductos utilitate, uel rei, in qua uersatur, præstantia, & nobilitate commotos. Etenim pondus oneris non æstimare, sed maximum quodque appetere, arrogantis hominis, & temerarii esse uidetur. At uero delirantis certe est incredibiliter, extremeque insanientis, ad eam rem incumbere, quæ inuenta, post infinitos exantlatos labores, nec aliis utilitatis fructum aliquem, nec inuentori suo ullam adferat laudem. Qui autem ad suam, & communem omnium utilitatē, in pulcherrimis, licet non facillimis, quæstionibus elaborant, tanto maiorem consequuntur gloriam, quanto grauiore perfuncti sunt labore. Nemo igitur mirari debet, me senatus Romani historiam exponere conari, rem quidem fateor perobscuram, & arduam imprimis. Nam cum esset antiquis illis temporibus a M. Varrone, & Ateio Capitone, itemque Nicostrato lit

A teris

DE SENATV ROM.

teris explicata, eorum monimenta exquisitissima, & immortalitate dignissima, consumptrix omnium rerum uetustas exedit & confecit. Nunc uero ob auctorum penuriam, & eorum, qui ad nos peruenerunt negligentiam, uix restitui potest: Verum tamen, quod facile concedent omnes, non indigna est, in qua neruos ingenii, & industriæ, si qua est in me, contendam. Quis enim locus in tota antiquitate Romana, aut ad intelligendos libros Latinorum scriptorum magis necessarius, quam hic de Senatu Rom. reperitur? aut iis, qui ad gubernacula Reip. accessuri sunt, utilior? aut ipso munere senatorum, & amplitudine grauior? Quod si expressam illius, & germanam effigiem, in tam obsoleta priscorum institutorum memoria, assequi nõ possumus, saltem nos umbra & imagine oblectemus. Ac, quantum ingenio conniti, & præstare diligentia nobis licebit, ad eam curam incumbemus, ut hominum in hoc genere auidorũ, non dico omnino depulisse & expleuisse famem, sed tamen leuasse, & aliqua ex parte sedasse uideamur. Et primum quædam, quæ adhuc in obscuritate latent, e ueteribus litteris eruere conabimur; deinde ea, quæ in doctissimorum uirorum commētariis passim dispersa sunt, colligemus; ac postremo operam dabimus, ut doctrinam hanc relinquamus, & si non compositissimam fortasse, & rotundissimam, at certe non omnino temere exstructam, & conscriptam; nec tantum non temere exstructam, sed etiam priscorum annalium uerbis accurate confirmatam, & optime fundatam. Nam, ut concedam refertam auctoritatibus orationem nõ ita gratam & iucundam esse; genus tamen hoc tale est institutæ scriptiois, ut nisi ob signatis quasi tabulis agatur, nullam habeat per se fidem, simplex & nuda narratio. Quo fit, ut in aliu d tempus reseruato, qui ex continenti & perpetua percipitur

tur oratione suauitatis fructu, ne quis fidem diligentiamque nostram in dubium possit uocare, laborandum nobis nunc, & omni cura prouidendum esse existimem: Verum iam ad hoc, quod suscepimus, munus, conficiendum, erecto atque alacri animo, pergamus.

Duobus modis, ex antiqua Romanorum loquendi consuetudine, senatum appellari inuenio: uno cum nomine hoc uniuersos complectimur senatores: altero cum significamus senatorum, & eorum, qui ius sententiæ haberent, conuentum coactum, ab illo, qui ei muneri præfuit, ad consilium capiendum de Rep. loco, tempore, atque modo instituto, & introducto legibus, moreque maiorum. Vnde dicimus legere in senatum, & mouere senatu; itemque, habere senatum, & dimittere senatum. Quibus in loquendi formulis non parum discriminis est, quanquam in utraque significatione idem senatorum subest ueluti corpus. Itaque ad duas huius uocabuli significationes omnem accominodabo, quæ sequitur de senatu Rom. disputationem. Et primū de senatoribus; deinde uero de senatu dicam, eiusque antiquum morem, & officium explicabo.

Si quis igitur definire, atque paucis uerbis, quid esset senator, complecti uelit, quem quidem constat introitum quæstionis cuiuslibet aptissimum esse, nescio an non pessime ita patefieri & describi possit, ut dicamus, senatorem, ciuem Rom. fuisse, per legitimam magistratus eius lectionem, cui munus istud incumbibat, in summo ordine constitutum. Cuius definitionis partes singulæ, summa cum diligentia, expendendæ, ac stabiliendæ nobis sunt. Ac primum uereor, ne nimium lectorum ingenii, diligentiaque diffidere uidear, si genus, quod constitui senatoris probabo. An enim quisquam tam alienus erit a litteris, ut ignoret, tres ordines Romæ, senato

DE SENATU ROM.

rium maximum, equestrem huic dignitate proximum, & plebeium infimum, nihil aliud quàm distinctionē in tres gradus ciuium Rom. fuisse. Sed quoniā ita me scripturum de Senatu Romano recepi, ut nihil mihi non restatum proferendum sit, dabunt mihi hoc credo, concedentq; omnes, si etiam qua de re nemo dubitare possit, argumentabor. Itaque ueterum auctorum uerba, quibus hoc confirmari potest, audiamus. Cicero primo oratorio dialogo sic scribit: C. Mancinum, inquit, nobilissimum, atque optimum uirum, ac consularem, cum eum, propter inuidiam Numantini foederis, pater patratu ex S. C. Numantinis dedidisset, eumq; illi non recepissent, posteaq; Mancinus domum reuenisset, neque in senatum introire dubitasset, P. Rutilius M. filius, tribunus pl. de senatu iussit educi, quod eum ciuem negaret esse, quia memoriæ sic esset proditum, quem pater suus, aut populus uendidisset, aut pater patratu dedisset, ei nullum esse postliminium. Si igitur amissa ciuitate amittitur senatorius ordo, clarum & perspicuum est, ciuitatis expertem nullum senatorem fingi posse. Et in caussa Sex. Roscii, de iudicibus, qui fuere dati ex senatoribus, per legem Corneliam, idem Cicero loquitur hoc modo: Qui ex ciuitate in senatum propter dignitatem, ex senatu in hoc consilium delecti estis propter seueritatem. Atque hanc sententiam nostram sustinet etiam Liuii historia, in qua hoc fere est: Cum ob solitudinem curiæ, & infrequentiam conuenientium ad publicum consilium, M. Aemilius Pr. dictatore, post Casilinum amissum, profecto iam ad exercitum, exposcentibus cunctis retulisset, tum Sp. Caruilus, cum longa oratione, non solum inopiam, sed paucitatem etiam ciuium, ex quibus in patres legerentur, conquestus esset, explendi senatus caussa, & iungendi arctius Latini nominis,

minis, pro magna re, se suadere dixit, ut, ex singulis populis Latinorum, binis senatoribus, si patres Romani censuissent, ciuitas daretur, iiq̄ue in demortuorum locum in senatum legerentur. Eam sententiam haud æquioribus animis, quam ipsorum quondam postulatum Latinorum, patres audiuerunt; & cum fremitus indignantium tota curia esset, præcipue Manlius esse nunc quoq; stirpis eius uirum dicebat, ex qua quõdam in Capitolio consul minatus esset, quem Latinum in curia uidisset, eum sua manu se interfecturum. Omitto Cicero nis aliud testimonium, in oratione pro domo, in qua morem quendam explicat, ut de quibus ciuibus ferebatur lex, qua iis aqua & igni interdicebatur, in eadem lege adscriberetur, ne eos in senatum legerent censores, aut, si essent ante lecti, præterirent. Hæc enim est huius loci sententia: Me ne tum quidem cum aberam negare poteras esse tua lege senatorem. ubi enim tuleras, ut mihi aqua & igni interdiceretur? quod Gracchus de Popilio, Saturninus de Metello tulit, homines seditiosissimi, de optimis, ac fortissimis ciuibus, non ut esset interdictum, quod fieri non poterat, tulerunt, sed ut interdiceretur. ubi cauisti, ne meo me loco censor in senatum legeret, quod de omnibus, etiam quibus damnatis interdictum est, scriptum est in legibus. Quibus ex omnibus locis efficitur, ciuitatem senatorii ordinis quasi fundamentum esse. Ciuem uero intelligo, qui optimo iure sit ciuis. Et ciuium nomine municipes, qui habuerunt hoc ius plenum, comprehendo. Quos quam primum Romam uenissent, ibiq; sedem rerum suarum collocassent, & conditione eadem, qua ciues natos in urbe, uixisse constat, & plurimos eorum magistratus summos gessisse, amplissimisq; honoribus perfunctos esse, ac supremi consilii fuisse participes. Vnde ille noster in Syllana.

DE SENATU ROM.

na: At hic etiam, id quod tibi necesse minime fuit, factus esse uoluisti, cum Tarquinium, & Numam, & me tertium, peregrinum regem esse dixisti. mitto iam de rege quærere, illud quærō peregrinum cur me esse dixeris? nam, si ita sum, non tam est admirandum, regem esse me, quia, ut tu uis, etiam peregrini reges Romæ fuerunt, quam consulem Romæ fuisse peregrinum. hoc dico, inquit, te esse ex municipio. fateor, & addo ex eo municipio, unde iterum iam salus huic urbi imperioq; missa est. sed scire ex te peruelim, quamobrem, qui ex municipiis ueniant, peregrini tibi esse uideantur. nemo enim istuc M. illi Catoni seni, cum plurimos haberet inimicos, nemo Ti. Coruncanio, nemo M. Curio, nemo huic ipsi nostro C. Mario, cum ei multi inuiderent, obiecit unquam. Ex illa porro historia (huc enim ut uenirem paullo fortasse longius superior fluxit oratio) intelligi potest, Latinos ante ciuitatem acceptam in senatum nunquam admissos. Ergo nec Italicos, nec prouinciales, quorum ius incommodius, & minus honestum quam Latinitas extitit. Et hic mos ad DCLXII. annum urbis durauit, ut nemo iure originis in senatum uenerit, nisi Romæ natus, aut in eo municipio, quod non modo munere honorario, ut Cærites, cum populo R. uteretur, sed & ciuitate, & suffragii latione fruere-tur. Mutata demum est hæc ratio sociali bello, cum Italicis propter ciuitatem denegatam, cuius summa cupiditate flagrabant, gesto, ob quod bellum ciuitatem maximam datam parti Italiæ, iam a Carolo Sigonio demonstratum est, in extremo libro eorum, in quibus antiqua iura Italiæ rotundissime, & litteris explicauit illustrissimis. Quo in statu & in iis, quæ ueteri nomine coloniæ, præfecturæ, foederatæ ciuitates, fora, & conciliabula dicebantur, oppidis orti, Romæ magistratus gerebant.

De-

Demonstrabimus autem paullo post, magistratus fuisse patrum conscriptorum quasi seminarium. Nihil uero de priuilegiis loquor. Auctoritate enim, & exemplo Romuli principis, & creatoris urbis, nunquam a Romanis intermissa est largitio & communicatio ciuitatis, praesertim uero benemeritis. Principio quidem, in magna paucitate ciuium, Sabinos, & Albanos, qui in partem ciuitatis uenerant, & pulsis regibus Actium Clausum Regillensem, non solum in patres, sed & in senatum, Plutarcho in Poplicola teste, lectum scimus. Verum occupata Rep. innumerabiles peregrinos senatores Romana curia uidit. C. enim Caesar, & quosdam e semibarbaris Gallorum recepit in curiam. Vnde lepidissimus ille libellus propositus est, cuius meminit Suetonius: Bonum factum ne quis senatori nouo curiam monstrare uelit. Et illa uulgo canebantur: Gallos Caesar in triumphum ducit. Idem, in curia Galli bracchas deposuerunt, Latum clauum sumpserunt. Ac deinceps tantae possessionis dignitatis omnibus gentibus patebat, multiq; urbi Romae consiliarii fuere, qui eam, ut D. Augustinus loquitur, ne de facie quidem norant. Ita autem bracchari illi patres lecti sunt, ut primum in ciuitatem, deinde in curiam, auctore Suetonio, uenirent: idemq; ordo ab aliis omnibus imperatoribus in honorandis peregrinis obseruabatur. Sed hac de re satis, ac fortasse etiam nimium multa. Quare progrediamur longius, & quorum hominum fidei atque potestati lectio erat senatus commissa, uideamus.

Pro uariis Reip. temporibus, diuersos etiam senatum legisse Romae, in historiis uidemus. Nam, quoniam urbs Roma sub imperio regum ineuntem illam quasi aetatem exegit, initio quoque arbitrium legendorum senatorum penes reges erat. Ac primum omnium senatum
insti-

DE SENATV ROM.

instituisse Romulum constat. Qua de re sic Dionysius
 lib. 11, Romulus autem, his constitutis, statuit conti-
 nuo sibi consiliarios cooptare, uirosque centum ex pa-
 triciis legit, quibuscum Remp. administraret. Liuius
 autem hoc modo: Cum iam uirium haud poeniteret, cō-
 filium deinde uiribus parat. centum creat senatores. Po-
 stea uero & Romulus, & ceteri Reges, auctore Sex. Pom-
 peio, sibi legebant, sublegebantq; senatum, & pulsas
 regibus consules, & tribuni militum consulares. Sed
 uerba Festi adscribam. Præteriti senatores quondam in
 opprobrio non erant. ut enim reges sibi legebant, sub-
 legebantq;, quos in consilio publico haberent, ita post
 exactos eos consules, & tribuni militum consulari pote-
 state coniunctissimos sibi quosque patriciorum, & dein-
 de plebeiorum legebant. Illud tamen uenit in mentem
 quæri posse, cum tribuni militares primi anno cccx.
 ut est apud Liuium, iniissent, annusque sequens,
 qui consules habuit M. Geganium Macerinum & T.
 Quinctium Capitolinum, initium censuræ fuerit, quo-
 modo tribuni militares præterire senatores, uel legere
 potuerunt? Præsertim cū Liuius dicat, ortum inde cen-
 suræ principium, quod in populo per multos annos in-
 censo, neque differri census poterat, neque consulibus,
 cum tot populorum bella imminerent, operæ erat id
 negotium agere. Additq; Dionysius intra xvii annos,
 post Q. Fabium L. Cornelium cos. Romæ censum nul-
 lum actum. Illud autem constat iis, quæ subsecuta sunt
 temporibus, & quando Resp. florebat maxime, hoc
 ius lectionis habuisse censes. Testes requiris? quem-
 cumque appellabo nemo negabit. Liuius lib. 1 x. Ob in-
 famem atque inuidiosam senatus lectionem uerecundia
 uictus collega C. Plautius magistratu se abdicauerat.
 Appius iam inde insitam pertinaciam familiæ gerendo
 solus

solus cenfuram obtinuit. Epitoma lib. xviii. P. Sempronius Sophus, & Valerius Maximus censores, cum senatum legerent, xiii. senatu mouerunt. Idem lib. xl. Metellum hoc modo facit adhortantem ad concordiam, in campo sedentes, sellis curulibus, ad aram Martis, Lepidum & Fuluium Nobiliorem censores. Quos coniunxit suffragiis suis populus R. hac etiam reconciliatone gratiæ a nobis coniungi sinatis, uno consilio legatis senatum, equites recenseatis, agatis censum, lustrum condatis. Et Cicero pro domo: Vbi cauisti ne meo me loco censor in senatum legeret? Quid dicam de Valerio? qui lib. viii. ait, M. Perpernam septem tantummodo, quos cēfor legerat, e patribus conscriptis reliquos uidisse. Denique plena est Romana historia innumerabilium testimoniorum. Nominat Festus Quiniam quandam legem, qua lectionem senatus censoribus commissam esse ait. Illis enim, quæ nūc recitauimus, eius uerbis hæc continentia sunt & adiuncta: Donec Quinia tribunicia interuenit, qua sanctum est, ut censores ex omni ordine optimum quemque curiatim legerent. Quæ lex quando lata sit incertum est, neque eius alibi in ueterum libris, quos legerim, sit mentio. A Varrone quidem accepi Romæ fuisse gentem Quiniam. nam in lib. de Re rustica ii. inter ea nomina Romanorum, quæ tracta sunt a perecore, & Caprilium, & Ouiniū numerat. Atque Lamprius in uita Seueri, meminit Ouinii Camilli, ex antiqua, ut ait, stirpe, senatoris delicatissimi. crederem tamē pro **OVINIUS**, in eo libro, **FURIUS** reponendum esse. Paulus ille, a quo libri Festi, in uita Minerua, & infelici quodā posteritatis fato, in breuiorē sunt redacti formam, ita hunc locum edidit: Donec potestas tribunicia interuenit, nulla scilicet mentione nominis a legislatore tracti. Sed cur ego meam sententiam non omnibus libere aperio.

D E S E N A T V R O M .

rio. Quis enim & si erratum sit, studium tamen, & labor
 rem, qui in uero exquirendo ponitur, non laudet? Suspe-
 ctus igitur est mihi hoc loco Sex. Pópeius, &, ut credo,
 non falso suspectus. Etenim est apud Liuium secundos
 censores, Mamercum, quam primum abiit dictatura, tri-
 bu mouisse, & octuplicato censu ararium fecisse. Itaque
 existimo ego, non ariolans, sed uera & firma nixus con-
 iectura, non alia lege, quam qua creari coepti sunt, or-
 dinum omnium regimen cēsores usurpasse. Neque hoc
 dico quod Festus, uel potius Verrium Flaccum, quem
 fere sequitur Festus, non fuisse in rebus Rom. peregrinū
 atque hospitem ignorem, cuius mihi potius nutus, quā
 aliorum quorundam iusiurandum faceret fidem. Ve-
 rum in ætatem superiorem omnem confero culpam;
 nam eius inertia, & iniquitate, lacerata, & corrupta hu-
 ius auctoris præstatis scripta, uix aliquam sanguinis pu-
 ri guttam hoc tempore retinent. Quod si non libet ab
 his, quæ in commentariis linguæ Latinæ leguntur, Fe-
 sti uerbis recedere; dicendum est non lustris, uerum sin-
 gulis annis senatū ante legi solitum, illudq; certum es-
 se, ante annum CCCXIX, & huius ordinis, & totius ci-
 uitatis Romanæ disciplinam censoribus commissam.
 Nam, & Cicero, ne qua huius antiquitatis dubitatio in
 animo meo resideat, effecit, cum cēsorium iudicium no-
 tionemq; quadringentis ante illatam annis, quam Piso,
 Gabiniusq; consules essent, ait. Animaduerti autem ex-
 tra ordinem dictatorem senatus legendi caussa dictum
 a consule Terentio N. Fabium Buteonem. Nec solum
 Buteo senatum legit, sed & illi, qui Remp. inuaserāt Syl-
 la, & Cæsar dictatores. Et post necē Cæsarum Antonius,
 & Iulius, & post hos Octavianus. Ac ne quid præter-
 mississe uidear de Gracchi, & Drusi lectione infra meam
 sententiam, ubi de numero senatorū agam, explicabo.
Ceterum

Ceterum illud huius loci, & temporis est, quod Appianus scribit L. Cornelium Syllam, & Q. Pompeium Ruffum consules, propter solitudinem curiæ, senatores adlegisse. Doctissimus uir, & antiquitatis, ueterumq; scriptorum peritissimus putat hoc ita accipiendum, ut hanc lectionem factam a L. Cæsare & P. Crasso censoribus intelligamus. Ego mallem suspicari id extra ordinem factum, turbulentissimo illo præsertim anno, quo a Mario, & consulibus in urbe ipsa ad Esquilias dimicatum est, uictisq; Marianis iam tum quoq; Sylla dominationem sibi quæsiuerat. Qua dominatione moderata, & minime crudeli, pro dignitate, & auctoritate tantum senatus usus est. Nam cum collega & comitia tributa sustulit, ut suffragiis pauperes, atque in his audacissimos quosque spoliaret, & ius ui prius ademptum, patribus restituit, ut nulla ad plebem rogatio ferretur sine senatuscõsulto, & ut diximus, adlegit in senatum CCC. ut non modo, accisa tribunorum pl. potentia, senatus plus uirium haberet, sed quoniam tum ualde diminutus erat ordinis quoque frequentia. Ac de institutione senatus, & qui nã magistratus senatum Romæ legere solebant, uel aliquãdo extra ordinem legerunt, exposui breuiter.

Deinceps de legendi modo dicendum nobis esse uideatur. Dionysius lib. II. hac ratione, & modo senatum lectum a Romulo tradit. Centum, inquit, uiros ex patriciis ita secreuit; unum ex omnibus præstantissimum, ipse declarauit, quem uoluit præesse rebus urbanis, si quando ad bellum proficisceretur. Deinde iussit singulas tribus tres uiros ætate, prudẽtia, & genere præcipuos seligere. Post hos nouem singulas curias iussit denuo tres uiros e patriciis maxime idoneos deligere. Adiectis ad illos nouem his XC. quos curiæ crearant, & illo præfecto, quem ipse antea decreuerat, centum sena-

DE SENATV ROM.

torum numerum expleuit. Ita & illos ex Sabinis a curiis selectos idem Dionysius ait. De aliis regibus, & consulis tradit Festus eos legisse, sublegisseq; sibi, quos maxime dignos censebant, uel amabant, senatores. Id patet ex eius uerbis, quæ paullo ante attulimus. Sed hæc iterum mihi negotium facessunt. Nam huic toti rationi uidetur aduersari Cic. cum in Sextiana inquit: Maiores nostri, cum regum potestatem nõ tulissent, ita magistratus annuos creauerunt, ut consilium Reipub. præponerent sempiternum. deligerentur autem in id consilium ab uniuerso populo, aditusq; in illum summum ordinem omnium ciuium industriæ pateret. Quod incommodum cupiēti mihi uitare, nulla occurrit uitatio, nisi, aut idem a Cicerone bis dictū interpretemur, nempe liberata dominatu regio Rep. ex toto corpore ciuitatis, nullo ordinum discrimine senatores lectos; aut habuisse ius consules credamus eos, quos uellent, nominandi, qui quidem senatores essent, si eos populus suis suffragiis approbasset. Et hoc uidetur postremum defendendi Sex. Põpeii genus placere eloquentiæ, omnisq; elegantioris doctrinæ principi Paullo Manutio. Quarum autem rerum reges, & consules in legēdo rationem habuerint, referam infra, ubi pauca de censoribus dixero; neque res natura coniunctissimas a se separabo. Censores igitur singulis lustris totum senatorium ordinem diligenter examinabant, & in demortuorum locum, uel eorum, quos mouerant, nouos sublegebant. Liuius certe ait lib. x l. senatum a Fuluio & Aemilio biduo lectum. Expleto autem senatorum legitimo numero, & omnium nominibus in tabulas relatis, suo quenque loco iuebant recitare. Vnde inquit Liuius lib. x x i x. Dum hæc consules diuersis regionibus agunt, censores interim Romæ M. Liuius & C. Claudius senatum recitarunt. Et lib.

x x i i i . Dixit se transcribi tantum, recitarique eos iussu-
 rum. Video autem Buteonis dictatoris senatum in foro
 recitatum. Nam sic scribit Liuius: Ita C L X X V I I . cum
 ingenti approbatione omnium in senatum lectis exem-
 plo se magistratu abdicauit, priuatusque de rostris de-
 scendit. Vnde quis suspicari possit, hoc semper eo loco fie-
 ri solitum. Sed inter cetera uetustate incognita, hoc quo-
 que in incerto pono. Qui uero primus legebatur, sena-
 tus princeps erat, post principem uero senatus, discrimi-
 ne graduum, & aetatum seruato, ceteri senatores & scri-
 bebantur, & recitabantur. Quod de principe senatus
 dixi, clarum ac perspicuum est ex his Liuii uerbis: Le-
 ctus a Sempronio princeps in senatu Q. Fabius Maxi-
 mus consul. Inde alius lectus senatus. De reliquis sena-
 toribus ex Ciceronis oratione pro domo sua colligo. in
 qua L. Cottam hominem censorium in senatu iuratum
 dixisse refert se, si censor tum esset cum ego, inquit, abe-
 ram, me meo loco (id est inter consulares) senatorem
 recitaturum fuisse. Item ex Gellio cum ait hoc modo:
 Quia in postremis scripti erant, non rogabantur senten-
 tias. Atque hinc perspicui potest, quem annales popu-
 li R. & monumenta uetustatis principem senatus appel-
 lent; uerissimumque illud esse, honoris hoc genus iis
 tantum deferri solitum, qui, auctoritate, & amplitudi-
 ne rerum gestarum maxime excellabant. Nam di-
 gnitate princeps senatus omnes magistratus anteibat,
 & si nec imperium, nec potestatem haberet. Cuius rei
 auctorem & præceptorem habeo Zonaram. Ceterum
 Liuius eo, de quo paullo ante loquebar loco, narrat
 eum qui ex censoriis uetustissimus esset, senatus princi-
 pem legi solitum: Cornelius, inquit, morem traditum a
 patribus sequendum aiebat, ut qui primus censor, ex iis
 qui uiuerent fuisset, eum principem legerent. Is T. Man-
 lius

DE SENATVRIO.

Ius Torquatus erat. Neq; tamen hanc consuetudinem
 secutus est Sempronius, sed, cum diu certatum esset uer-
 bis, suo arbitrio fecit principem in senatu Q. Fabium
 Maximum consulem. Addit Liuius lib. x l i x . nisi se-
 natu motus esset, uno uiuo, alium in locum eius nun-
 quam lectum. Itaque uidemus eundem pluribus lustris
 senatus principem fuisse. Nam, ut alios præteream, me-
 morat in Bruto Cicero M. Lepidum a sextis censoribus
 principem senatus recitatum. Facit quoque mentionem
 fortitionis inter cēsores uerissimus index antiquorum in
 stitutorum Liuius: Sempronius, inquit, cui dii sortem
 legendi dedissent, ei ius liberum eosdem dedisse deos
 aiebat. Atque, ut alia omnia, ita senatus lectionem pote-
 rant impedire tribuni pl. Dat huius rei luculentam signi-
 ficationem haud leuis, & incertus testis Dio x x x v i i
 libro, ubi censores quosdam nihil egisse narrat, quod
 tribuni pl. ne senatum legerent, intercessissent, ne forte
 ipsi præterirentur. Atque etiam consules Bubulcum &
 Barbulam, Appii & Plautii lectionem sine recti prauiq;
 discrimine ad gratiam & libidinem factam rescidisse, &
 senatores citasse eo ordine, qui ante fuerat, inuenio.
 Nunc dicam, qui more maiorum poterant in senatum
 adscribi.

De senatu cooptando non dubito leges fuisse conscri-
 ptas, quarum tamen nullum omnino extat uestigium.
 Sed qui in monumentis populi R. uersantur, facile con-
 cedent, spectata fuisse genera hominum, ex quibus in eū
 ordinem cooptari liceret. Ac quod haud leuissimis, & in-
 firmissimis coargui potest coniecturis, cautum fuisse di-
 co de fama, genere, ordine, ætate, magistratu, censu, &
 quæstu. Quare ordine, quæ de iis rebus obseruauī, quā
 breuissime & planissime potero explicabo.

Primum autem, quod attinet ad incorruptā famam,

scio

scio, ut improbum senatorem ciuitas habeat neminem, magis optari, & expeti, quam aut effici, aut sperari posse. Neque ausim affirmare multos senatores Romæ, ac ne Scaurum quidem, aut Catulum, aut Nasicam, quos miris in cœlum fert laudibus Cicero, tales fuisse, qualem, ac quantum, in eo libro, quem ad Illustrissimum Comitem, & Senatorem sapientissimum, ac constantissimum, Stanislaum Tarnouium, Sendomiriensem Palatinum breui mittam, informauit, & expressi. Quapropter optimos senatores, & præstantissimos non habuit populus R. improbos uero ne haberet, & si sanxerat, non paucos tamen passus atque expertus est. Sanctionis autem istius, quam dico, hæc sententia fuit, ut est in Cluentiana; Vt hominibus turpi iudicio damnatis, in perpetuum, neque ullum ad honorem, neque in curiam aditus esset. Turpi iudicio nominat condemnatos, ut qui de alea, de falso conuicti sunt, aut furti, uel alterius huiusmodi facinoris, macula famam suam contaminarunt, & uiolarunt. Item illa summæ existimationis iudicia habita Cicero pro Q. Roscio docet, fiduciæ, tutelæ, societatis. Cetera petenda sunt ex Iuriconsultorum commentariis, capite de his, qui notantur infamia. Huc denique referenda erunt & illa, quæ infra de criminibus, ob quæ senatorium nomen perderetur, dicemus.

Genus autem tribus modis spectatum inuenio. Vno, ut solum patricii. Altero, ut, quando iam patebat curia plebeis, ingenuo saltem, nõ libertino sanguine, procreati legerentur. Tertio, quod a Syllæ dominatione ad Cæsaris dictaturam custoditum est, ne proscriptorum filii cooptarentur. Atque ab initio quidem patricos tantum in senatum lectos significat Sex. Pompeius his uerbis: Reges, consules, & tribuni militum consulares legebant

DE SENATORUM.

bant sibi coniunctissimos quosque patriciorum, ac deinde plebeiorum. Item Dionysius lib. VII. cum ait: Ab eo tempore opes plebis creuerunt. Patres uero multas partes priscae amplitudinis amiserunt, cum, & in senatum, & ad magistratus, & ad sacerdotia plebeios admisissent, & reliquorum ornamentorum illos fecissent participes, quae propria patriciorum fuerant. Propterea illi Romuli, Prisci, & Bruti Valeriiq; consulum primum in patricos relati, post in senatum cooptati sunt, eodem Dionysio teste. Qui autem plebeis ad publicum consilium aperuerit uiam, adhuc omnes quaerunt. Legimus quidem & notauimus apud Liuium P. Licinium Caluum, qui primus de plebe honorem tribunatus militaris consulari potestate delibauit, ueterem senatorem fuisse. Quinimmo & ante, eo tempore, quo Sp. Maelius, post tribunatum pl. gestum, ob affectatam dominationem caesus est, plebeios legi potuisse, argumento sunt illa Quintilianii apud Liuium uerba: Ut quem senatorem uix conquire posset ciuitas regem ferret. Nam ipse Maelius, Liuius auctore, non ex senatorio, sed ex equestri erat ordine. Zonaras tamen iam inde a Seruio Tullio plebeios lectos tradit: Ut gratiam, inquit, plebi referret, cum aliis muneribus illam affecit, tum nonnullos ex plebis corpore in senatum legit. Ac plurimis quidem rebus deteriore quam patricii condicione plebei tum erant, procedente uero tempore interregno, & sacerdotiis quibusdam exceptis, par cum illis ius obtinuerunt. Haec ille. Nam quod, in lib. de Verborum significatione, Festus refert plebeios a Valerio consule adlectos, id ita factum esse, ut docuimus auctorem secuti Dionysium, & ipse Festus alio eiusdem libri loco aperte indicat: Conscripsi, inquit, dicebantur, qui patribus adscribebantur, ut numerus senatorum expleretur. Suetonius uero de gente Octauia loquens

loquens mire omnia turbare uidetur. Primum enim dicit eam a Tarquinio Prisco rege inter Romanas gentes adlectam in senatum, mox a Ser. Tullio in patricios traductam. Quare illud IN SENATVM abundare libenter existimauerim, additū ab aliquo, qui dictionem adlectam exponeret. Vt autem erratum hoc librariis potius, quam Suetonio uiro eruditissimo adscribo, ita Suidam hominem Græcum de interregno quadam quasi in strepitu audisse, cum patricios decem ex ceterum senatoribus a Romulo lectos scriberet, sine ulla dubitatione affirmo. Senatorio autem ordine communicato cum familiis plebeiis, alterum institutum inductum obseruauit, ne seruili & libertino sanguini aditus in curiam esset. Cicero in defensione Cluentii: Gellius censor, Popillium, quod erat libertini filius, in senatum non legit. Sic & Appius censor Pisonis collega, ut est apud Dionem, libertinos eiecit senatu. Alter uero Appius, qui cū Plautio censor xxvi. lustro fuit, primus in supremum ordinem libertinorum filios legit. De hac lectione sic Liuius extrema pagina lib. ix. ceterum Flauium dixerat ædilem forensis factio Ap. Claudii censura uires nata, qui senatum primus, libertinorū filiis lectis, inquinauerat; & posteaquam eam lectionem nemo ratam habuit, nec in curia adeptus erat, quas petierat opes urbanas, humilibus per omnes tribus diuisis forum, & campum corrupit. Vsurpat eius rei memoriam & Suetonius in Claudio. Nam inquit: Latum clauum libertini filio tribuit, sed sub condicione si prius ab equite R. adoptatus esset. Ac sic quoque reprehensionem uerens, etiam Aprium Cæcum cēforem, generis sui proauctorem, libertinorum filios in senatum adlegisse docuit; ignarus temporibus Appii, & deinceps aliquandiu libertinos dictos non ipsos, qui manumitterentur, sed ingenuos ex his pro-

C creatos.

DE SENATV ROM.

creatos. Neque uero hanc Appii lectionem, ut uocat
 Liuius, infamem secuti sunt alii censores. Saepe tamen
 plerosque libertinos in curiã irrepsisse, nemini dubitum
 est. Ac maxime in illa confusione rerum omnium bello
 ciuili Pompeiano, & sub triumuiris. Ceterũ proscripto-
 rum liberi, ab initio urbis ad bellum Marficum, altissi-
 mi ciuitatis gradus poterant esse participes. Dionysius
 enim narrat lib. 11x. supplicio sumpto de Cassio mentio-
 nem quoq; eius filiorum illatam, sed iniquum uisum fã
 uire in prolem innocentem. Inde, ait, consuetudo a
 Romanis ad nostram usque ætatem est seruata, ne liberi
 plecterentur, quorum patres damnati essent etiam ob
 grauissimum crimen, ut ob affectatam dominationem,
 aut parricidium, aut proditionem. Sed nostra memoria
 fuere, qui post Marficum bellum, contra morem ab an-
 tiquis traditum, proscriptorum a Sylla filios, quoad re-
 rum potiebantur, magistratuum petendorum iure pri-
 uarent, iisq; aditum ad senatorium ordinem interclude-
 rent. Quod exemplo sane apud homines inuidioso fece-
 runt, uindictaq; deorum immortalium digno. Ac certe
 procedente tempore pœnas iustas diuino numini scele-
 rum uindici dederunt. Ex tanto enim fastigio honorum
 in maximas deiecti sunt calamitates, atque ex illis fami-
 liis solæ supersunt foeminæ. Consuetudo uero illa anti-
 qua, reuocata est, & retenta.

Fuisse autem hoc moris Isidorus nescio de quo uete-
 re auctore accepit, ut quamuis senatoria origine esset ali-
 quis, tamen ad legitimos annos eques esset; deinde uero
 senatorium ordinem iniret. Equester enim ordo quasi
 gradus ad senatorium erat. idcirco Perseus Macedoniae
 rex apud Liuiũ lib. XLII. equites appellat Rom. princi-
 pes iuuentutis, & seminarium senatus. Inde, inquit, le-
 ctos in patrum numerum consules imperatores creant.

Aelius

Aelius uero Lampridius multis post annis euerſa Rep. idem Alexandrum Seuerum imp. dixiſſe narrat. Eius hæc ſunt uerba : Nunquam libertinos in equeſtrem locum redegit , aſſerens ſenatorum ſeminarium equeſtrem locum eſſe. Ita, quod omnes ſciunt, Brutus, primoribus equeſtris gradus lectis, ſenatū expleuit. Hinc & Feſtus : Adlecti dicebantur , qui ob inopiam ex equeſtri ordine in ſenatorum numerum ſunt aſſumpti. Hoc autem modo rationem equitum habitam intelligere oportet , ut qui erant ex infimo ordine , & e plebe, non omnino excluderentur. Sed rarius, & ægrius admitterentur. Nam, & ſi non parum momenti in publico equo poſitum fuit, indiſtriæ tamen omnium ciuium ac uirtuti, auctore M. Tullio in Sextiana , in ſummum ordinem , ac grauiffimum conſilium , aditus patebat . Atque loco iam ſæpe a nobis citato , ſancione ueteri, inſtitutoq; cenſores ex omni ordine optimum quemque legiſſe, Feſtus tradit.

Sequitur ille , quem deinceps propoſui , ætatis ſenatoriæ locus . Non quauis ætate in ſenatum Romanum cooptari licuiſſe, ſatis demonſtrant illa Ciceronis uerba , in ſuaſione legis Maniliæ : Quid tam præter conſuetudinem , quam homini peradoleſcendi , cuius a ſenatorio gradu ætas longe abeſſet , imperium , atque exercitum dari ? Et hæc in Plutarchi Pompeio : Sylla triumphum petenti Pompeio obſtitit . Etenim inuidioſum ei honorem hunc fore dicebat , ſi triumpharet pene imberbis , & cui propter ætatem aditus in ſenatum non pateret . Apud Dionyſium quoque lib. vi. annalis huius legis extat ueſtigium . Nam hoc modo Caſſium Poſtumiūq; conſules facit loquentes : Lege, quam feremus de ætate ſenatoria, coercebimus iſtam iuuenum intemperiam . Quæ autem hæc ætas fuerit, uideo ab omnibus, qui hanc attigerunt quæſtionem, dubitari . Mihi

DE SENATU ROM.

uero intentis, ut aiunt, oculis hanc rem intuenti, & quã diligentissime perpendenti, non eodem modo, ad tam ambiguam interrogationem uisum est respondere. nam multi tradunt, senatores primos illos senes, & ætate grandes fuisse. Quod indicat in Catilina Sallustius: Delecti, quibus corpus annis infirmum, ingenium sapientia ualidum erat, Reip. consultabant. Et Cicero in Catone: In agris erant tunc senatores, id est, senes. Item in Fastis Ouidius:

Nec nisi post annos patuit tunc curia seros.

Et post hos Lactantius Firmianus in lib. de origine erroris: Romulus legit in senatum eos, qui ætate anteibãt. Ac, quoniam uerborum explicatio grauissimis auctori- bus probatur, si exquiramus unde uerbum, senatus, sit dictum, senatum multi nominatum a senio credunt. In ea sententia fuisse inuenio Ciceronem in Catone maio- re, Ouidium in Fastis, Quintilianum cap. vi. lib. i. Florum initio suæ historiæ, Plutarchum in eo commen- tario, in quo disputat, utrum seni sit administranda Resp. & Eutropium libro i. A quibus & si non dissentit Dionysius, tamen & aliam adfert causam: Is confessus, inquit, uerbo pro uerbo Græce expresso *γερονίαν*, hoc est, senatum significat; & nunc quoque eodem nomine a Romanis uocatur. An uero propter senectutem eo- rum, qui lecti erant, an propter uirtutem, hoc nomen inuenerit, nihil affirmare ausim. Ab antiquis enim, & qui natu grandes, & qui boni uiri essent, *γερόντες*, id est, senes nominabantur. Ego quia de senatu scribo mo- rem sequor antiquum, & in quam sententiam plures scriptores, quasi discessionem fecere, in ea sum & ipse. Nam, & patres profecto ab ætate nominatos senatores accepimus a Probo in lib. de uiris illustribus: Centum senatores, inquit, ab ætate Patres appellauit. Et a Sal-
lustio

Iustio in Catilina, qui sic scribit: Hi, uel ætate, uel cura similitudine, patres appellabantur. Idem Sex. Pompeius tradit de utroque uocabulo; Senatores, ait, a senectute dici, satis constat, quos initio Romulus legit centum, quorum consilio Remp. administrabat. Itaque etiam patres appellati sunt. Quæ de nominibus istis dixi copiosius hoc loco, quod in ætatis cognitionem pertineret eorum ratio, & interpretatio. Neque enim uereor, ne mihi quis inuideat, quod eadem opera duplicè quodam modo assequor mercedem. Videmus ergo priscos illos Romanorum senatores senes fuisse. Cum autem res Romanorum gestas considero, facile adducor, ut, non multo post immutatum hoc institutum, credam. Quamquam annus ætatis senatoriæ ab antiquis, quos habemus, auctoribus non est proditus litteris. Onuphrius Panuinus, scriptor diligens sane, narrat in commentario primo Fastorum, quando cautum est, uti senatorum filii, cum patribus in curiam, quod illis antehic licuit, ne introirent, nisi unus Papius, qui Prætextatus appellatus est, eodem quoque tēpore S. C. factum, ne cui minori xxv. annis in curiam aditus pateret. Hic ego testem aliquem grauem, & locupletem excitari uolo ex monumentis annalium. Producit non alienum ab religione Plutarchum, in uita Pompei Magni. Neque tamen ego, in eo, quo dicit libro, id scriptum reperire potui, cum totum diligentissime perlegissem. Nisi hoc sit, quod dicit Plutarchus, potuisse ea ætate, qua triumphum ex Africa petebat, Pompeium legi in senatum; uerum maiori sibi honori futurum credidisse, si primus eques Rom. triumphasset, Sed, si sibi constare Plutarchum uolumus, non aliter, quam extra ordinem, & legibus solutum ait cooptari potuisse. Quod nonnunquam tributum magni animi, industriæq; adolescentibus

DE SENATV ROM.

bus, demonstrant multa clarissima, & illustrissima exempla, ut Octauiani, & aliorum. Atque notum est Pompeium *xxiv.* ætatis anno, non *xxv.* expleto, ut ille scripsit, triumphum egisse. Itaque libentius assentior Carolo Sigonio, uiro acumine ingenii summo, & in coniiicienda antiquitate prope diuino, qui annum senatorium eum, qui sequeretur quæsturam, fuisse suspicatur. Quam coniecturam suam tueri auctoritate Valerii, cum ait: P. Crasso Q. Fabius narrauit, quod in curia erat actum, memor eum triennio ante quæstorem factum, ignarusq; non dum a censoribus in ordinem senatorum lectum. Neque hoc unum solum, sed multa alia eius rei in ueterum libris uestigia sunt impressa. Et ne alios quæram, apud eundem Valerium ita est lib. *vi.*: C. Marius Arpinatibus honoribus iudicatus inferior, quæsturam Romæ petere ausus est, patientia deinde repulsarum, irrupit magis in curiam, quam uenit. In tribunatus quoque, & ædilitatis petitione cõsimilem campum notam expertus. Haud difficile id etiam est confirmare exemplis. Non pauca enim in ueterum libris notauit, ut Ciceronis. Hic enim, antequam ædilitatem obtinuisset, senatorem se multis indicat in locis. Ut in accusatio-
ne Verrina, quando inquit: Declarat hoc meum pudorem, ac religionem, quod cum uenissem senator ad socios populi R. qui in ea prouincia quæstor fuissim, ad hospites, ac necessarios, causæ communis defensor, diuertit potius, quam ad eos, qui a me auxilium petiuerunt. Eodẽ modo, Dione teste lib. *lii.*, Augustus quæstorios, qui censum haberent senatoriũ, in senatum legit omnes. Qui tamen me torqueat scrupulus est, quod uerba Sex. Pompei ostendere uidentur neminem, nisi census esset, in senioribus senatorem fuisse. Ait enim: Senatores a senectute dici satis constat, quos initio Romulus legit cen-

centum, quorum consilio Remp. administrabat. Itaque etiam patres appellati sunt. et nunc, cum senatores adesse iubentur, additur. Quibusque in senatu sententiam dicere licet. quia ii, qui post lustrum conditum ex iunioribus magistratum ceperunt, in senatu sententiam dicunt, sed non uocantur senatores ante, quam in senioribus sunt censi. Nescio an intelligat iuniores annis sex & quadraginta, quæ ætas in delectu, spectata est, auctore Tuberone I. & Liuiio XLIII. libro. Quod falsum esse multis exemplis conuincitur. Nondum uero aliud quidquam, de senioribus, aut iunioribus, apud bonum scriptorem aliquem reperi. Ita fit, ut, quid uelit Festus, non intelligam. Neque hoc me sententia mouebit, quominus credam ex quæstura statim aditum patuisse in senatum. Sed quanquam xxvii anno quæstura geri potuit, uix tamen eam quisquam hac ætate habuit; uel si habuisset, raro in sequentem annum lustrum incidebat, proptereaq; nescio an quisquam ante xxx. annum lectus sit. Ex quo apparet id, quo me coniectura perduxit, non multum discrepare a lege, quam de senatu cooptando Halesinis C. Claudius, & Bythiniis Cn. Pompeius dedit; ne quis xxx. annis minor in senatu esset. Nam hoc sancitum ad exemplum Rom. Reip. facile crediderim. Et licet credere, cum intelligamus ex Plinii ad Traianum Epistolis, ceteris in rebus omnibus, quod ad senatum, magistratusq; attinet, a Pompeio disciplinam Bythiniorum Romanis astrictam legibus.

Atque hæc, quæ de ætate diximus, ueriora uidebuntur, si ius magistratus demonstrauerimus. Dico igitur per magistratum gradus ad amplissimum & altissimum ciuitatis ordinem omnes fere peruenisse. Cuius præcepti principem, & auctorem habeo Liuium, qui narrat, in Pugna Cannensi cæsos Lxx. senatores, aut, qui eos
ma-

DE SENATU ROM.

magistratus gessissent, unde in senatum legi deberent. Et Dionem lib. LIV. in quo ait, S. C. fuisse quoddam factum, ut xxviri ex equitibus crearentur. Quorum deinde, inquit, nullus in senatum est adlectus, nisi quæ etiam alium magistratum gessisset, ex quo in senatum legi ius esset. cui non dissimilis uideatur consuetudo, quæ in Rep. nostra observatur. Nam, qui ceperunt Pontificatum, aut maiorem magistratum, ut qui Palatini, aut Castellani facti sunt, in maximo, & grauissimo totius Regni Polonici concilio locum habent, & quoniam hi honores perpetui sunt, sine alia lectione ordinem acquirunt senatorium. Sed cum Romanæ Reip. annui magistratus præessent, qui iure magistratus, in curiam ingressi erant, postquam eo abierant, non excludebantur quidem, & sententiam dicere poterant: sed neque fruebantur, neque tenebantur iure supremi ordinis, nisi post essent a censoribus lecti. Quamobrem ait Festus: Qui magistratum ceperunt, non uocantur senatores ante, quam sunt in senioribus censi. et Gellius lib. III. M. Varro, in Satyra Menippea, quæ *ἰσωνύων* inscripta est, equites quosdam dicit pedarios appellatos. Videturq; eos significare, qui nondum a censoribus in senatum lecti, senatores quidem non erant, sed quia honoribus populari usi erant, in senatum ueniebant, & sententiæ ius habebant. Nam & curulibus magistratibus functi, qui nondum a censoribus in senatum lecti erant, senatores non erant. & quia in postremis scripti erant, non rogabantur sententias. Sed quas principes dixerant, in eas discedebant. Quibus ex uerbis, apparet, qui fuerint pedarii senatores. Qui uidelicet in alienam pedibus saepe irent, raro, & nisi postulata a consule potestate, quia nunquam rogabantur, stantes sententiam dicerent, nec iure tenerentur, aut fruerentur senatorio. De quibus Cicero

Cicero

Cicero ad Atticum : Et raptim in eam sententiam pedarii concurrerunt . Item : Est illud S. C. summa pedariorum uoluntate, nullius nostrum auctoritate factum . Atqui, ut Gellius refert, alia etiam uocabuli istius ratio esse dicitur, quam C. Bassus in commentariis suis scriptam reliquerat . De qua aptiore, & commodiore loco . Videtur autem ad hoc tempus, huiusq; libri institutum pertinere, ut de Atinio plebiscito aliquid dicam, ante quod tribunos plebis senatores non fuisse, idem Gellius lib. xiv. narrat . Si enim iure, ut quidam aiunt, magistratus sine cooptatione censoria senatores erant, falsa est definitio senatoris, quam ab initio proposuimus . Sed certum est eius rogationis fuisse hanc sententiam, ut tribuni pl. ex iis, quibus ab aliorum honorum functione, aditus in senatum datus erat, & qui iam senatores erant, crearentur . Etenim gerebatur tribunatus pl. post quaesturam . Hinc Cicero Curioni : Petiui saepius per litteras, sed tum quasi a senatore nobilissimo, & adolescente gratiosissimo, nunc a Tribuno pl. & a Curione tribuno . Et Suetonius in Augusto : Comitibus tribunicis, si deessent candidati senatores, ex equitibus Romanis creauit, ita, ut, potestate transacta, in utro uellent ordine manerent . Tribunos autem pl. in senatum lectos a censoribus indicat Liuius lib. xlv. Censoribus, inquit, petentibus, ut ex instituto, ad facta tecta exigenda, & ad opera, quae locassent, probanda, anni & bimensis tempus prorogaretur, Cn. Trebellius tribunus, quia lectus non erat in senatum, intercessit . Verum enim uero postea C. Atinius Labeo tribunus pl. cum timeret ne a sequentibus censoribus in senatu legendo praeteriretur, quod Q. Metellum Macedonicum censorem de saxo Tarpeio deiici iusserat, eam rogationem tulit ? Probabile id quidem est . nam & causa legis

DE SENATV ROM.

gis ferendæ aptissima coniiicitur, & latoris nomen congruit. Sed uel hoc nos docere potest, quam sint infirmæ omnes in antiquitate concipienda coniecturæ. Extreme enim insanit Piso, qui teste Dione lib. XL. uult mouere Curionem illum tribunum pl. qui bellum ciuile Pompeianum concitauit, si diis ac hominibus inuitis iure tribunatus, quem gerebat, senator fuit; non solum timidus, sed ridiculus est Curio, atque etiam illi tribuni Cæsare & Bibulo cōsulibus, de quibus idē lib. XXXVII. qui propter censorum minas trepidant, & irati magistratus uoces sine potestate, tanquam strepitum inanem, pertimescunt.

De censu porro coniiicio ex Asconii uerbis in explicatione Verrinarum: Moris, inquit, erat, cum aliquis ciuis Rom. ostendendus esset, ut significaretur, aut a prænomine suo, aut a nomine, aut a cognomine, aut a tribu, in qua censeretur, aut a curia, aut a censu, ut si esset senator, eques uel Rom. Item ex Seneca, tum in declamationibus, tum in lib. de beneficiis. Etenim in lib. de beneficiis ita scribit: Video istic mensas, & æstimatum lignum senatoris censu. In declamationibus autem hoc modo: Senatorium gradum census ascendere facit. census Rom. equitem a plebe discernit. Vnde Arnobius scite & pie aduersus gentes lib. IV. Quis ad extremum deã pecuniam esse credat? quam, uelut maximum numen, uestræ indicant litteræ donare anulos aureos, loca in ludis, atque spectaculis priora, honorum suggestus summos, amplitudinemque magistratus. Multi tamen negant census rationem habitam stante Rep. quod ita scriptum legerint a Plinio lib. XIV. Posteris laxitas mundi, & rerum amplitudo damno fuit. Postquam senator censu legi coeptus, iudex fieri censu, magistratum, ducemque nihil magis exornare quam census, pessum iere uitæ

uitæ pretia . Sed certe Asconius respexit illud tempus ,
quo accusabat Cicero Verrem . Atque audiamus etiam
Liuium lib. xxii: Cum deessent nauatæ , consules ex
S. C. edixerunt , ut qui L. Aemilio C. Flamínio censo-
ribus millibus æris quinquaginta ipse , aut pater eius cen-
sus fuisset , usque ad centum millia , aut cui postea res
tanta esset facta , nauatam unum , cum sex mensium sti-
pendio daret . qui supra centum millia , usque ad trecen-
ta millia , tres nauatas , cum stipendio annuo . qui supra
trecenta millia , usque ad decies æris , quinque nauatas .
qui supra decies , septem . senatores , octo nauatas , cum
annuo stipendio darent . Qui autem ita edixerunt con-
sules , Q. Fabius Maximus i v . & M. Marcellus i i i . fue-
re . Non est igitur recens hoc institutum . Nam quia ui-
demus seruos ex censu numero constituto , datos ad re-
mum , illiq; dederint septem , qui supra decies æris cen-
sum haberent , census senatorum profecto , quia dede-
rant octo nauatas , maior erat . Stat & illa pro me ratio ,
quod cum certus equitum census semper fuerit , nulla
potest reddi caussa , cur non etiam idem in senatoribus
fit obseruatus . Scio multos esse contentionis cupidio-
res quam ueritatis , qui delicato quodam fastidio inuen-
ta aliorum reiiciant . Quamobrem ut istis præcludatur
ocçasio calumniandi , ad has coniecturas , quæ sane
sunt probabiles , perspicuum Liuii testimonium adii-
ciam , quod eiusmodi est : Cum Sp. Caruilius longa ora-
tione non solum inopiam , sed etiam paucitatem ciuium ,
ex quibus in patres legerentur , conquestus esset . Diser-
te , ut exstimo , non tectis uerbis , id , quod dicimus , pro-
bat . Reperi autem eam auctoritatem ex xxiii . lib. Qua
re constat , si non ab initio Reip. at certe iam ante bel-
lum Hannibalis , censum in amplissimo ordine legendo
custoditum , eumq; non modo eorum , qui classis quin-

DE SENATV ROM.

Stæ erant, quod non uult fateri Grucchius, sed illorum quoque, qui supra decies æris possiderent, censu maiore fuisse, ac nescio an minorem quam C. Cæsaris ætate. Hannibalis deinde bello, infinitis exhausto ærario sumptibus, illa uoluntaria collatio, post aliquot annos, nihil reliquum fecerat senatoribus, prætet anulos sibi, & coniugi, & liberis, & filio bullam, & quibus uxor, filiæ ue erant, singulas uncias auri pondo, argenti, qui curuli sella sederunt, equi ornamenta, & libras pondo, ut salinum patellamq; deorum caussa habere possent; ceteris senatoribus libram argenti tantum, æris signati quinque millia. Ceterum omne aurum, argentum, æs signatum ad III uiros mensarios, ne Resp. stipendio egeret, collatum est, summo certamine iniecto, ut prima inter primos nomina sua uellent in publicis tabulis esse. Hæc ad uerbum ex XXVI. historiæ Liuianæ libro. Ita Rep. conseruata, & aucta, priuatæ res postea ciuium Romanorum facile creuerunt. Nam doctissimi colligunt uiri, ante Augustum censum senatorium fuisse octingenta millia HS. & post Augustum duodecies. Eius rei testes citant Suetonium, & Dionem. Suetonium in uita Augusti, cum scribit: Senatorium censum ampliavit, ac pro octingentorum millium summa duodecies HS. taxauit, suppleuitq; non habentibus. Dionem uero LIII. lib. quando ait: Inde senatus iterum lectus est. Cû enim census, qui initio senatoribus, amissis per bella a multis patrimoniiis, centum millium erat præfinitus, procedente tempore, magnis partis opibus, ad CCL. millia perductus esset, nemo inueniebatur, qui legi uellet. quin etiã filii senatorum, & nepotes, aut propter augustias rei familiaris, aut propter parentum, & auorum calamitates animis fracti, non modo non appetebant senatoriam dignitatem; sed ea se quoque abdicabant. Centum millia drach-

drachmarum procul omni dubio intelligit, quæ non octingenta, ut Suetonius uult, sunt, sed quadringenta HS . Romanorum. Itaque sciendum est Augustum ex inanita urbe diminuisse primum censum, & minorem, quam fuisset antea, constituisse; deinde, post continua bella, & proscriptiones recreata ciuitate, & aucta diuitiis, alio decreto, non solum expleuisse, superiorem, quem diminuerat, census numerum, sed & ampliasse. Quod ex Dionis uerbis perspicuum est. nam, cum dicit censum fuisse præfinitum centum millium, causam hanc subiicit: Quod, multi, ait, bellis patrimonia amisissent. Hunc autem censum centum millium non ueterem, sed ab Augusto institutum constat, ex eodem Dionis libro. In quo paullo ante scriptum ita reliquit: Qui centum millia census haberent, eis magistratuum petendorum potestatem dedit. Hunc enim primum constituerat senatoriũ censum, quem deinde usque ad CCL . protulit. Ac de censu ab Augusto aucto, suo loco exquiramus; decies autem aris aureorum sunt, quos uocamus scutatatos xv . millia. Verum priusquam auctum esset aris pretium Hannibalis bello, totidem erant, quot x . millia. Octingenta uero HS . millia, & CC . drachmarum cum xxiv . aureorum nostrorum millibus comparo. Neque hic omnia ad uiuum refecauimus, sed lusimus, ut hominum uoluntati morem gereremus, qui cum nostri sæculi opibus antiquas illas diuitias conferre studebunt. Itaque si me poenitebit, id mihi licere uelim, quod in xii scrupis concedebatur, ut calculum reducam, quo me errasse, repetito lusus totius ordine, recordabor.

Nec solum de censu cautum fuit, uerum etiam de quæstu turpi, & sordido. Etenim Cicero in Verrinis dixit Claudium Pulchrum prætorem ex S. C. leges Hale-
finis

DE SENATV ROM.

finis de senatu cooptando conscripſiſſe, in quibus tum alia multa, tum de quæſtu ſanxiſſe, quem qui feciſſet ne legeretur. Quod Romæ obſeruatum non dubito, ne for dibus illiberalis quæſtus maietas ordinis ampliffimi pol lueretur. Vt ſi quis egeſtatem lenocinio ſuſtentaffet, aut uocem in lucrum contuliſſet, aut haruſpicinam feciſſet, aut ludicram artem exercuiſſet. De hiſtrionibus patet ex illo D. Auguſtini loco lib. i. de ciuitate Dei cap. xiiii. Romani uero hominibus ſcœnicis, nec plebeiã tribum, quanto minus ſenatoriam curiam, dehoneſtari ſinunt. De præconibus, & haruſpicibus indicat Cicero in epiſto la ad Leptam, in qua in principio ita eſt: Simul accepi a Seleuco tuas litteras, ſtatim quæſiui e Balbo per codicil los, quid eſſet in lege, reſcripſit, eos, qui facerent præco nium, uetari eſſe in decurionibus; qui feciſſent, non ue tari. quare bono animo ſint & tui, & mei familiares. ne que enim erat ferendum, cum, qui hodie haruſpicinam facerent, in ſenatum Romæ legerentur, eos, qui aliquan do præconium feciſſent, in municipiis decuriones eſſe non licere. Quod ad lenones attinet, non eſt ita res ob ſcura, ut teſtimonium deſideret.

Sequitur lectio Buteonis dictatoris, quã Liuius lib. xxiiii. & Plutarchus in Fabio, ſub bellum ii. Punicũ ponunt. Narrat uterque cum dictator M. Iunius Pera in caſtris eſſet, alterum quoque eodem tempore in urbe N. Fabium Buteonem, legendi ſenatus cauſſa dictum, cum nõ ſolum conuenientium ad publicum conſilium poſt tot grauiffimas clades magna infrequentia, uerum etiam, ut Liuius addit, ciuiũ, qui in patres legeretur ſum ma paucitas, & inopia eſſet. Dictus autem eſt nocte, ut mos erat, auctore Liuiio, ex S. C. cuius a me, referen dæ antiquitatis cauſſa, talis eſt informata perſcriptio. ** Quod M. Aemilius prætor V. F. de ſenatu ſupplen do

do D. E. R. I. C. dictatorem, qui censuram ante gessisset, uetustissimusq; ex iis, qui uiuerent, censoriis esset, senatus legendi causa, in sex menses, sine magistro equitum, oportere creati, adque eum dicendum consulem Terentium ex Apulia acciri. Qua uero animi moderatione Buteo in dictatura fuerit, quos, & quot numero senatores legerit, pluribus uerbis describit Liuius. Ego tamen hoc solum, quod ad institutam scriptionem pertinere uidebatur, infra apposui: Dixit se neminem senatu moturum ex iis, quos C. Flaminius, L. Aemilius censes in senatum legissent. transcribi tantum, recitariq; eos iussurum, ne penes unum hominem iudicium, arbitriumq; de fama, ac moribus senatoris fuerit, & ita in demortuorum locum sublecturum, ut ordo ordini, non homo homini, praelatus esse uideretur. Recitato uetere senatu, inde primum in demortuorum locum legit, qui post L. Aemilium & C. Flaminium censes curulem magistratum cepissent, nec dum in senatum lecti essent, ut quisque eorum senator primus creatus erat, tum legit qui aediles, tribuni, praetores, quaestores ue fuerant, tum ex iis, qui spolia ex Romano hoste fixa domi haberent, aut ciuicam coronam accepissent. Ita CLXXVII. cum ingenti approbatione omnium, in senatum lectis, extemplo se magistratu abdicauit, priuatusq; de rostris descendit. Quod autem narrat eos lectos, qui spolia hostium domi fixa haberent, id ita obseruatum scribit Plinius lib. xxxv. ab antiquis, ut foris, & circum limina maiorum suorum, fortissimorum uirorum, imagines disponerent, affixis hostium spoliis. Neque miror eorum quoque, qui ciuem conseruassent, habitam rationem, cum, ut idem auctor tradit lib. xvi, ineuntibus ludos a senatu assurgi in more esset, sedendiq; ius in proximo senatui haberent.

Dixi

DE SENATU ROM.

Dixi de N. Buteonis dictatura. Lectionis uero consularis Syllæ, & Rufi, præter id, quod supra attuli ex Appiano, in ueterum libris nullum aliud uestigiū agnoui.

At in dictatura Sylla senatum ex equitibus supplēuit, Liuiο teste, lib. LXXXI. Quanquam Dionysius, sub finem lib. v. cum Syllæ crudelitatem, & impotentiam in dictatura commemorat, id ei, inter cetera, uitio uertit, quod nullo discrimine, quosuis in senatum legerit. Et Sallustius multos ex egregariis militibus senatores post Syllæ uictoriam factos prodit. Quomodo uero id fecerit, dubitari non potest, cum scribat Appianus ab eo concessa fuisse tribubus de singulis suffragia. Tacitus in Annali XI. refert, cum ante essent quæstores octo, lege Syllæ uiginti creatos, supplendo senatui, cui iudicia tradiderat.

Iulio Cæsari Africa subacta a senatu decretos, tum alios singulares honores, tum ut moribus præfectus esset in triennium, ex Dione constat. Itaque Cæsarem significat Cicero, cum sic ad Papirium Pætum scribit: *Quandiu hic erit, noster hic præfectus moribus, parebo auctoritati tuæ. Præfectum autem moribus appellauit senatus, Dione teste, quod censoris nomen parum ei decorum esse putaret. Cæsarem tamen senatum legisse, antequam in Africam traiecisset, reperio apud eundem historicum XLII. lib. Hic peregrinos, milites, libertinos, tonsores, haruspices in senatum legit. De peregrinis patet ex iis, quæ ab initio sunt a nobis disputata. De militibus uero narrat lib. XLII. Dio, in hanc ferme sententiam: Equitibus, centurionibus, & qui his minora in exercitu obibant munera, cum alia præmia tribuit, tum quosdam ex iis, in locum demortuorū senatorum, sublegit. Et de libertinis lib. XLIII. hoc modo: Adscripsit in senatum plurimos, nullo discrimine siue quis miles, siue*

siue libertinus esset. Lucium uero Licinium tonforem opulentissimum, senatorem Cæsar fecit, quia dicebatur nimium odisse Pompeium. Hoc Acro in explicatio-
 ne Poeticæ. alium enim auctorem habeo neminem. Quod attinet ad haruspices, indicio est Ciceronis, quã supra citauimus, epistolã ad Leptam data. Macrobius scribit, hanc facilitatem Cæsar in eligendo senatu, Cicero-
 nem palam irrisisse. Nam cum ab hospite suo, P. Mal-
 lio, rogaretur, ut eius priuigno, qui decurionatum am-
 biebat, auxilio esset, assistente frequentia dixit: Romæ,
 si ius habebit Põpeius, difficile est. Sed quid mirum est
 Ciceronẽ ioco perstrinxisse Cæsarẽ, cum, ut refert Dio,
 etiam milites ei in probris, senatus lectionem obiicerẽt.
 Antonianæ lectionis mentio fit apud Plutarchum, &
 Appianum. Hic lib. III refert ab Antonio ex actis Cæsa-
 ris, ut fingebat, infinita ciuitatibus, regibus, & ami-
 cis, beneficia tributa; & non paucos in senatum adle-
 ctos. Ille libro quinto Antonium Cæsar commenta-
 riis multa suo arbitratu adscripsisse tradit, nonnullis
 magistratus, multis senatorium ordinem dedisse, quos-
 dam etiam ab exilio reduxisse, & publicis uinculis exe-
 misse, hosq; uniuersos per iocum a Romanis *χαερονίτας*
 appellatos, quod se defuncti Cæsar commentariis tue-
 rentur. Quæ cum sic prodita, & litterarum monumen-
 tis consignata sint a Plutarcho, Suetoniusq; scribat il-
 los indignissimos senatores, qui post necem Cæsar
 per gratiam, & præmium erant adlecti, abortiuos uo-
 catos, non dubito eo loco reponendum orcinos. Quod
 uenit iam ante nos in mentem Petro Victorio, homini
 summa doctrina prædito. Sic enim & liberti quidam
 orcini dicuntur, ut in iure ciuili didicimus, qui dire-
 ctam ex testamento accepere libertatem, nec unquam
 patronum uiuum habuere.

Subsequuta est deinde iurum R.C. lectio, multo magis infamis. Nam ab his, L. Marcio, & C. Sabino cos. socios, milites, libertinos, atque etiam seruos in senatum cooptatos ex XLIX. lib. Dionis intelligi potest.

Restat ut de temporibus Augusti dicamus. Cum anno DCCXXVI. Augustus imperium Cæsaris, quod de uicto Antonio ad Actium ipse sibi uendicauit, confirmasset, post aliquot annos censoriam potestatem in perpetuum populus ei mandare cupiebat, quam ille repudiavit, ac statim creauit alios censores Paullum, Plancumq;. Hos ultimos priuatos censuram obtinuisse tradunt. Qui censores utrum senatum legerint, nec ne, compertum non habeo. Verum illæ quinque non sunt prætermittendæ Augusti lectiones, quas Dio memoriæ & litteris prodidit. Primum igitur in Appulei, & suo quinto consulatu Augustus cum Agrippa censor, annos fere octo ante illos, quos modo nominauit, senatum legit; & quoniam Rep. laborante plurimi, ut differui, indignissimi, & foedissimi homines in senatum irrepserant, & propterea ad M. usque senatorum numerus excreuerat, eum ordinem perpurgauit, & pristino nitore restituit. qua lectione multos, qui sibi libertini generis, uel alicuius criminis conscii essent, adhortatione sua leuissima, permouit, ut in quod patrimonium quasi dignitatis inuaserant, de eius possessione sponte decederent. Deinde, P. & Cn. Lentulis cos. præfectus morum in quinquennium, cum senatum legere instituisset, ne mouendis senatoribus in odium incurreret, iuratus se eos, quibus plurimum confideret, delecturum, xxx. creauit uiros; quorum singulos, iureiurando eodem adactos, iussit quinque ciuium nomina edere, quos maxime idoneos ad senatoria munera obeunda ducerent,

&

& ex his quinque forte unus in senatum cooptabatur. Si uero nomē alicuius, qui non adesset, primum exiret, res iterum reuocabatur ad sortem. Sed cum ita aliquot diebus res acta esset, reliquos, ad explendum numerum DC. senatorum, ipse arbitrato suo legit, propter fraudem, & xxx uirum quorundam, & Quæstorum, quibus tabellas crediderat, quas nominibus inscriptis quinque illorum ciuium in urnam coniiicerent, ut deinde manibus pueri ducerentur. Mox Licinium Regulum narrat Dio, grauitè conquestum esse de sortis iniustitia, quæ se dignitate senatoria spoliaret, eamq; filio suo, & quibusdam aliis, nullo modo secum comparandis, detulerit; & enumeratis stipendiis, ueste lacerata in curia, ut cicatrices ostenderet, corpus denudasse: atque etiam alium quendam, cui Articuleio Pæto nomen erat, ut sibi patri loco cedere liceret, omnibus precibus obsecrasse; huiusq; pietate, & illius querimonia adductum Octavianum, & quod non paucos indignos illa lectione cooptatos uideret, totum ab initio senatum recitasse ait, & nonnullis senatu motis, alios sublegisse. Tertio senatum legit Augustus Tiberio, & Quintilio cos. quo tempore aucto censu, cum nemo senator esse uellet, & ideo ne tribunatum quidem quisquam peteret, ex quæstoris, & nondum XL. annos natis tribuni pl. ut fierent aliqui omnes ipse perquisiuit, ac eos quidem, qui xxv. annum (nescio an LXV. dicere uelit) excefferant, præterit: qui uero infra eam ætatem erant, & censum senatorium habebant, nisi qui membris capti essent, senatores esse coegit. Quinto Augustus præfectus item morum Iulio & Fabio cos. senatum legit. Sexto Sabino, & Rufo, ut arbitror, cos. Legit autem per III uiros, quos ex decem senatoribus, quorum maxime habebat probitatem, & fidem perspe-

Etiam, forte creauit. Ad hos Suetonius spectauit cum
 in uita Augusti illa scripsit: Quo plures partem admini-
 strandæ Reip. caperent, noua officia excogitauit. Curam
 operum publicorum, uiarum, aquarum, aluei Tybe-
 ris, frumenti populo diuidendi, præfecturam urbis,
 iuratum legendi senatus, & alterum recognoscendi
 turmas equitum. Lectiones uero illas, nunc a nobis ope
 historiarum Dionis pluribus uerbis commemoratas, uix
 attigit Suetonius. Namq; hoc solum de iis reperi in eius
 commentario: Senatorum affluentem numerum defor-
 mi, & incondita turba (erant enim super mille, & qui-
 dam indignissimi, post necem Cæsaris, per gratiam, &
 præmium adlecti, quos orcinos uulgus uocabat) ad mo-
 dum pristinum & splendorem redegit duabus lectioni-
 bus, prima ipsorum arbitrata, quo uir uirum legit, se-
 cunda suo & Agrippæ, quo tempore æstimatur lorica
 sub ueste munitus, ferroq; cinctus præfuisse, decem
 ualentissimis senatorii ordinis amicis sellam suam cir-
 cumstantibus. Cordus Cremutius scribit, ne admis-
 sum quidem tunc quenquam senatorum, nisi solum, &
 prætentato sinu. Quosdam ad excusandi se uerecundiã
 compulit, seruauitq;, etiam excusantibus, insigne ue-
 stis, & spectandi in orchestra, epulandiq; publice ius.
 Suspicionem autem ab Augusto multa ad perpetuitatem de
 senatu cooptando sancita, duo tamen illius tantum in-
 stituta ad eam rem pertinentia, ueterum annalium auxi-
 lio, tanquam duæ tabulæ e naufragio quodam, seruata
 sunt. Primum enim intulit Dione auctore lib. LV. ut
 quorannis senatorum nomina perscripta in albo propo-
 nerentur. Deinde, quod ante diximus, censum auxit.
 Illud Marcio & Asinio consulibus coeptum Dio aperte
 dicit; hoc uero ante lectionem tertiam factum ex eo lo-
 co eiusdem historici conuicio, ubi ait, censu prolato ad
 ducenta

ducenta & quinquaginta millia, qui senator esse uellet reperiri potuisse neminem. Ceterum ducenta & quinquaginta millia drachmarum, decies sunt HS. non duodecies, quod scribit Suetonius. Duodecies autem HS. trecētis millibus drachmarum respondent. Quem octoginta senatorum tantum, non omnium, censum prodit Dio lib. XLV. Quoniam, inquit, multi senatores, & equites citra suam culpam redigebantur ad paupertatem, plerisque constitutum censum eorum ordini suppleuit, octoginta autem quibusdam usque ad trecenta millia ampliuit. CCL. millia drachmarum & decies HS. fere sunt XXX. aureorum nostri temporis millia; & duodecies HS. itemq; CCC. millia drachmarum circiter XXXVI. millia. Verum & alium ab initio intulerat, ut differui, Augustus senatorium censum. Is centum drachmarum, hoc est HS. fere CCCC millia erat, quibus XII. millia aureorum opponunt rerum, nummorumq; antiquorum periti.

De senatus lectione satis a nobis est disputatum. Deinceps ad eam curam toto pectore incumbemus, ut senatoris Rom. statum exprimamus, & quasi ante oculos lectorum constituamus. Quæramus igitur primum quid muneris sustinerent senatores; deinde quibus in rebus durior illis uitæ conditio quam reliquis ciuibus esset constituta; tum postremo quæ præmia, & ornamenta haberent.

Maximum ac potissimum senatorum munus erat de Rep. cum magistratibus consultare. Neque hoc in senatu solum, uerum etiam in ducum potestatumue, ut Plinius uocat, consiliis. In quibus præcipuas partes senatorum fuisse, non obscure significare uidetur Sallustius cum ait: Metellus propere cunctos senatorii ordinis ex hibernis accersiri iubet, eorum, & aliorum, quos idoneos

DE SENATU ROM.

neos ducebat, consilium habet. Ita more maiorum ex consilii decreto per legatos Iugurthæ imperat argenti pondo ducenta millia.

Cetera uero senatoria munera inuestiganti mihi accuratius, primo loco iudicia occurrunt. Principio Romulus Dionysio lib. II. teste, ita iudicandi munus partitus erat cum senatoribus, ut illis tantum rerum leuorum cognitionem p̄mitteret; sibi autem non solum criminum, quibus Resp. læderetur, uindicationem, sed & priuatæ cuiusq; causæ maximi momenti iudicium omne reseruauerat. Idem historicus infra Ser. Tullium, uelut operis maximi auctorem, laudat, quod priuatos iudices omnium priuatarum cōtrouersiarum constituisset. Verum regionum iudiciorum omnis fere memoria uetustate oblitterata euānuit. Illud autem æternis litterarum notis testatum ab historicis omnibus est, senatorium ordinem solum iudicasse, a primis libertatis temporibus, ad annum DCXX. ab urbe condita. tot enim numerantur ad tribunatum C. Gracchi, qui sua lege iudicia senatui eripuit, & ad equites transtulit. Quod cum alii sexcenti, tum M. Varro apud Nonium aperte demonstrat his uerbis: C. Gracchus senatui iniquus, equestri ordini iudicia tradidit, ac bicipitem ciuitatem fecit, discordiarum ciuiliū fontem. Prudenter sane, quoniam hac quasi materia præbita occultis odiorum scintillis, grauiissima dissensionū inter ordines incēdia, breui tempore, exarserunt: & cum iudicia modo huc, modo illuc transferrentur, & ab altera parte semper maxima animorum contentione repeterentur, inde ad exitum usque Reip. nullus finis certaminum fuit. Itaque cū XVI. annos tantum essent penes equites, mox consulari Seruiliū Capionis lege, ut refert Obsequens, utrique ordini communicata sunt. Neque hic cogitationum suarum

rum aculeos doctissimi uiri dissimularunt. Etenim quæ-
runt quid causæ fuerit, cur de eadem lege Drusus tri-
bunus pl. anno DCLXII. referret. Atque huius difficul-
tatis explicandæ duplex adhuc reperta est ratio. Alii mi-
norem fuisse lege Seruilia numerum senatorum dicunt,
& opinantur hoc esse, quod in epitomis Liuii de sexcen-
tis equitibus, trecentis senatoribus admixtis, ad C. Grac-
chi rogationem refertur: idcircoq; postea Drusum lege
cõmississe iudicia trecentis equitibus, totidemq; senatori-
bus, ut amplissimus ordo, cuius dignitati mirum in mo-
dum fauebat, multitudinem alterius assequeretur, &
exæquaret. Quidam uero ex eo concludunt, rogationẽ
Seruiliam, aut Q. Cæpione latore damnato abrogatã,
aut certe nõquam seruatam. Id quod magis placet, scri-
ptum est enim apud Ciceronem in oratione pro C. Cor-
nelio, primum lege Plotia senatores cum equitibus iu-
dicasse. Legibus enim Liuiis quoque S. C. sublatis,
ad pristinum statum res iudiciaria redierat. Plotiæ au-
tem tribuniciæ hæc fuit sententia, ut singulæ tribus suf-
fragiis quinos denos per annum iudicatuos crearent,
ex eoq; factum esse ait Asconius, ut senatores quoque
in eo numero essent, & quidam etiam de plebe. Tan-
dem iterum soli senatores iudicarunt lege Syllæ dictato-
ris. Hic enim rerum potitus equites, quod partes Cinnæ
fouissent, iudiciorum regno spoliavit. Sylla autem mor-
tuo Aurelius Cotta prætor iudicia diuisit, inter senato-
res, equites, & tribunos ærarios. Omitto legem Pom-
peiam consularem, nihil enim de ordinibus mutauit.
Senatorum porro, qui ea tempestate iudicarẽt, numerus
notatur in uereri senatusconsulto, Cœlii epistolis inter-
posito, cuius caput quoddam tale est: Et cum de ea re
ad senatum referretur a consulibus, qui eorum in CCC.
iudicibus essent, sex abducere liceret. Plutarchus uero
in

in Pompeio, & Paterculus lib. II. CCC LX. edunt. Proptereaq; uereor ne lacuna sit in libro Coëlii. Mendosum certe esse argumēto est dictio, SEX, nō opportuno loco collocata. Iudicum autem senatorii tantum ordinis hęc fuisse summam, & si neque in S. C. neque in Plutarchi, Velleiique historia id expressum sit, ex eo licet existimare, quod uniuersos iudices DCCCL. Cicero lib. VIII. ad Atticum numerat. Inde Cæsar dictator ad equites, & senatores iudicia redegit, tribunos ærarios sustulit. Post M. Antonius ad duas decurias senatorum, & equitum, tertiam centurionum, ac manipulariorum legionis A. laudæ; & mox Augustus quartam ducenariorum adiunxit. Verum quidem hęc hæctenus. Plura qui uolet librum de Legibus Paulli Manutii diligenter legat, a quo omnis huius loci quæstio plene cumulateque est perfecta.

Vetus etiam institutum fuit, ut publici populi R. nuncii, cum mandatis ad exterarum nationes, ex solo ordine senatorio mitterentur. Ac huius quidem rei testem habemus **Liuium** libro IIII. Solitudinem, ait, in ciuitate ægra experti consules sunt, cum in legationes non plus binis senatoribus inuenientes, coacti sunt binos equites adiicere. De ultimis Reip. temporibus nulla, quod sciam, extat ueterum auctoritas; neque aliquo exemplo hoc obeundarum legationum munus communicatum cum aliis ordinibus probari potest. Nam **Seruium Honoratum** ego non arbitror esse antiquitatis auctorem satis idoneum, qui cum lib. II. Virg. Aeneam ex omni ordine ad Latinum oratores delegisse fingit, expressam ab eo ueterem dimittendarum legationum rationem, quæ ad suam usque ætatem permanarit, interpretatur. Fetiales certe constat non fuisse senatores. **Liuius** lib. XXXI. Consuli a patribus commissum est, ut quem uide-

uideretur, ex iis, qui extra senatum essent, legatum mitteret ad bellum regi indicendum. Atque etiam imperatores nonnunquam sibi legasse in equestri adhuc ordine constitutos, certum est. Scribit enim Cornelius Nepos, Atticum equitem Rom. ne cum Q. quidem Cicerone uoluisse ire in Asiam, cum apud eum legati locum obtinere posset.

Iam uero cum senatorio ordine magistratus colligati, atque uinculo quodam constricti erant. Docet hoc Cicero in Cluentiana his uerbis: Senatorem hoc queri non posse, quod ea conditione honores petere cœpisset, quodque permulta essent ornamenta, quibus eam mitigare molestiam posset, locus, auctoritas, domi splendor, apud exteris nationes nomen, & gratia, toga prætexta, sella curulis, insignia, fasces, exercitus, imperia, prouinciæ. Et in defensione Postumi, cum de equitibus loquitur: Quonam modo se defendent posthac qui uestri ordinis, cū magistratibus nostris, his erunt causis implicati. Et supra in eadem oratione: Delectat amplissimus ciuitatis gradus, sella curulis, fasces, imperia, prouinciæ, sacerdotia, triumphus. De prouinciis autem, sunt etiam hæc apud Florum: Quid ad ius libertatis magis efficax, quam ut, senatu regente prouincias, ordinis equestris auctoritas saltem iudiciorum regno niteretur. Fere enim prouinciæ, & imperia senatoribus mandabantur, uel iis, qui iure magistratuum in senatum uenerant. Raro equitibus, ac nescio an alicui stante Rep. præter Pompeium, quem cum xx. & iii. annū uix excessisset, a Sylla aduersus Carbonem, & Perpernam cum imperio missum constat. Hinc M. Tullius in Pompeiana: Quid tam præter consuetudinem, quam homini peradolescens, cuius a senatorio gradu ætas longe abesset, imperium, atque exercitum dari? Siciliam

F permitti,

permittere, atque Africam, bellumq; in ea administrandum? Ceterum narrat Dio lib. LIII. Augustum aliis prouinciis senatores præfuisse, Aegypto autem equites, quod eam gentem haberet suspectam, ne nouis rebus studeret. Quoniam uero idem tradit infra lib. LIII. ampliato censu, in magna paucitate senatorum xx uiros ex equitibus constitutos; quorū sunt IIII iuri capitales, IIII iuri, auro, argento, ære, flando feriundo, IIII iuri uiarum in urbe muniendarum, & x iuri stlitibus iudicandis; II uiros autem uiarum extra urbem substruendarum, marginandarumq; , & III uiros, qui in Campaniam mittebantur, abrogatos; inde fit ut ista quoque in hunc numerum referenda existimem. x iuri quidem stlitibus iudicandis, præerant iis iudiciis, quæ ad centum uiros sorte deferebantur. At hoc munus quæstorii ante obibant. Est enim ex Suetonio minimè dubium hac de re argumentum: Auctor, inquit, fuit, ut centum uirale hastam, quam quæstura functi cogere consueuerant, x iuri cogent. Ad eius rei illustrationem facit quoque monumentum, patrum nostrorū memoria repertum, cū indice tali: SCAEVA. QVAESTOR. XVII. STLITIBVS. IUDICANDIS. S. C. POST. QVAESTVRAM. ET. XVII RATVM. STLITIBVS. TRIB. PL. &c. Eodem modo ex Plutarcho reperi Cæsarem Appiæ uia sternendæ, muniendæq; post quæsturam præfectum.

Vtrum autem in rebus diuinis aliquid operæ, & curæ a senatoribus poneretur, nec ne, nihil certi scio. Nisi forte lectum sternerent, quoties pacem Deorum, grauissimis pressa calamitatibus, ciuitas exposceret. Sic enim Liuius narrat lib. xxi. Postremo ex libris Decembri iam mense immolatum est, lectisterniumq; imperatum, & cum lectum senatores strauerunt. Sed non ausim affirmare, hoc perpetuo in Rep. Romana custoditū, cum

cum nullum habeam scriptorem, quo satis certo auctore stari possit. Illud testimonio Ciceronis in caussa Rabirii Postumi, & Dionysii Halicarnassei lib. VIII. firmū ratumq; est, sacerdotia ad ciues nobilissimos, & fere senatorii ordinis deferri solita.

His ita constitutis, quæ onera legum, ac iudiciorum senatoribus imposita essent, uideamus. Ac primum hæc tot fuisse, & adeo grauia, ut optime cum iis agi uideretur, qui in inferiore ciuitatis gradu constitissent, nemo ueterum scriptorum non omni asseueratione affirmat. Sed unus mihi pro cunctis est Cicero. Quid igitur hic scribit? Multa sunt, ait, imposita huic ordini onera, multi labores, multa pericula, non solum legum, ac iudiciorum, sed etiam rumorum, ac temporum. Sic in Frumentaria; in Cluentiana uero hoc modo: Iniquum tibi uidetur Acci esse, non iisdem legibus omnes teneri. Primum, ut id iniquissimum esse confitear, huiusmodi est, ut commutatis eis opus sit legibus, non ut iis, quæ sunt non pareamus: deinde quis unquam hoc senator accusauit, ut cum altiozem gradum dignitatis beneficio populi R. esset consecutus, eo se putaret durioribus legum conditionibus uti non oportere? quam multa sunt comoda quibus caremus, quam multa molesta ac difficilia, quæ subimus? atq; hæc omnia tantū honoris & amplitudinis commodis compensantur. Quarum quidem omnium rerum utinam nobis monumenta litteræ prodidissent. Verum nostræ est diligentia has perquirere, quæ in locis reconditis abdita latent.

Ordiamur autem ab illa lege de indicio, cuius & si annus tanto temporis (quod ne sibi quidem ipsi parcat) interuallo exoleuerit, uetustissimam tamen esse haud inuitus crediderim. His, qui proditoris, maiestatis, uel alterius id genus facinoris latebras detexissent, si eius

DE SENATU ROM.

conscii reperirentur, impunitas dabatur. Solis senatoribus indicium profiteri, saluis legibus, nunquam licuit. Auctor est, quem uerissimum, & certissimum omnes appellant, Asconius in commentario diuinationis in Cæcilium Nigrum.

Ignoratur etiã quando illud inductum sit in Remp. institutum, ne senatoribus Italia egredi liceret, nisi ius haberent legationis liberum. Non licuisse uero ut credam eo ducor, quem subscribam, Ciceronis loco lib. II X. ad Atticum. Quod uideris non dubitare, si consules transeant, quid nos facere oporteat, certe transeunt, uel, quomodo nunc est, transferunt. Sed memento præter Appium neminem esse fere, qui ius non habeat transeundi. Nam aut cum imperio sunt, ut Pompeius, ut Scipio, Fannius, Voconius, Sextius, ipsi consules; quibus more maiorum concessum est uel omnes adire prouincias, aut legati sunt eorum. Ergo hi tantum transeundi mare potestatem habebant, & præter hos nemo. Quæ & si recte scribuntur a Cicerone, ita tamen, ut facile possimus imaginẽ antiqui moris cognoscere. Quod si quis repugnat, nec manus dare uult, appellabo Dionem, qui hoc non innuit, sed dicit nominatim: Iussit, inquit, ut senatores omnes, omnesq; se magistratus sequerentur, proposito S. C. quo impunitatem eius demigrationis ostendebat. Post hoc S. C. cum multa alia, grauissimis illis motibus concitata ciuitate, perperam, & temere fierent; tum etiam contra morem maiorum senatores per gentes, per omnes prouincias uolitabant, donec intercessit Augusti decretum, cuius apud Dionem lib. LII. extat memoria; ne quis senator, nisi id ipse permisisset, Italiæ fines excederet. Ante occasum autem Reip. liberæ legationes a senatu dabantur; demum homines populares, cum eas a senatu impetrare non possent,

sent, ad populum confugere coeperant. Scriptum enim est in quadam Epistola ad Q. Fratrem: Illud quod cupit Clodius, est legatio aliqua, si minus per senatum, per populum libera. Dabatur uero libera legatio, uel negotii priuati procurandi, uel pecuniæ exigendæ, uel hereditatis obeundæ, uel uoti soluendi causa. Negotii priuati, Cicero in II. Rulliana: Legatos nostros, qui rerum priuatarum causa legationes obeunt. Exigendæ pecuniæ, idem pro Flacco: Legationes sumere liberas exigendi causa iustum est. Hereditatis obeundæ, ut de lege Agraria K. Ian. Hereditatum obeundarum causa, quibus uos legationes dedistis. Voti soluendi, ad Atticum epistola, Post tuum, libri xv: Scripsi ad Eutrapium, utis meas litteras redderet, legatione mihi opus esse. Honestior est uotiua, sed licet uti utraque. Quidam uero præter rationem scripserunt, cõcedi quoque solitas, otiosæ cessationis, suffragatorum conciliandorum, periculi uitandi gratia. Quorum primum ex lib. I. Legum, alterum ex tertia ad Terentiam, postremum ex prima ad Atticum epistola, posse inueniri putant. Sed eorum locorum expositiones, quas illi litteris tradiderunt, a uera sententia longe aberrant. Quanquam enim senatores ea, quæ dicunt, proposita haberent, alias tamen causas petendi honestiores prætendebant. Harum legationum nullum tempus definitum fuit, ante Ciceronis consulatum. Vnde III. de legibus hoc modo loquitur: Sed quæro quid re ipsa turpius, quam sine procuratione senator, legatus sine mandatis, sine ullo Reip. munere? quod quidem legationis genus ego consul, quanquam ad commodum senatus pertinere uideatur, tamen approbante senatu frequentissimo, nisi mihi leuissimus tribunus pl. intercessisset, sustulissim: tamen minui tempus, & quod erat infinitum, annum feci.

ita

DE SENATVIRIOM.

ita turpitude manet, diurnitate sublata. Fuit item lex Iulia consularis, de legationum tempore. De qua epistola ad Atticum II. libri xv. Dolabella me sibi legauit ad IIII. non. Apr. id mihi heri uespero nunciatum est. uotiuua ne tibi quidem placebat. etenim erat absurdum, quæ si sterisset Resp. uouissem, ea me, euersa illa, uota dissoluere. & habent, opinor, liberæ legationes definitum tempus lege Iulia, nec facile addi potest: idq; adeo genus legationis, ut cum uelis introire, exire liceat, quod nunc mihi additum est. bella est autem huius iuris quinquennii licentia. Sed propositum persequamur.

Referendum in hunc numerum existimaui & institutum de censu. Non enim tantum ad consequendum senatorium gradum census requirebatur, uerum etiam ad tuendum. Et ne absque pignore, ut aiunt, nobis credatur, dico me id hausisse ex illo eloquentiæ, & morum antiquorum fonte M. Cicerone. Nam hæc eius uerba, in litteris ad Q. Orcam datis, nihil aliud significant: C. Curtius habet in Volaterrano possessionem. hoc autem tempore Cæsar eum in senatum legit, quem ordinem ille, ista possessione amissa, uix tueri potest. Cum Ciceronis epistola congruit Annalis secundus Taciti. In eo libro sic est: Ceterum, ut honestam innocentium paupertatem leuauit, ita prodigos, & ob flagitia egentes Vibidium Varronem, Marium Nepotem, Appium Appianum, Cornelium Syllam, Q. Vitellium, mouit senatu, aut sponte cedere passus est.

Aduersus senatum quoque fuit lex de redemptionibus, ne quid senatori, præter illa, quæ erant nominatim excepta, redimere ab ærario liceret. Pedianus in posteriorem earum, quæ integræ non extant, pro Cornelio: Antonius redemptas habebat ab ærario uectigales quadrigas, quam redemptionem senatori habere licet per legē.

Num

Nunc eas leges, eaq; instituta, quorum auctores annualium litteris celebrantur, ordine temporum seruato referamus. Antiquissima in his est Claudia tribunicia, P. Cornelio & T. Sempronio cos., ut Liuius prodit, lata: Ne quis senator, quiue senatoris pater fuisset, maritimam nauem, quæ plus quam trecentarum amphorarum esset, haberet. Id satis habitum ad fructus ex agris uectandos. quæstus omnis patribus indecorus uisus est. Vtitur ea lege Cicero in oratione de suppliciis.

Post Claudiam uenit in mentem Sulpicia, & ipsa tribunicia, de qua Plutarchus in Sylla: Cum legem tulisset, ne quis senator supra duo millia denarium deberet, repertum est eum, cū moreretur, ære alieno obstrictum fuisse, ad centum & uicies HS.

Ac ne illud quidem alienum est facere mentionem hoc loco legis a Sylla dictatore latæ, ut de nummariis iudicibus, de corruptoribus iudiciorum, deq; fictis & mercenariis testibus quæreretur. quæ crimina, cum aliis quibusdam, uno nomine falsi continebantur. Ante fuit etiam nescio quid eius rei a C. Graccho rogatum, placuit tamen eam potius tribuere Syllæ, cum ab omnibus Cornelia, non Sempronia nominetur. Ratio uero cur hanc legem non putarim silentio prætereundam, hæc me impulit, quod uiderem, a Cicerone in Cluentiana non semel dictum, hoc genere quæstionis senatores tantum, & eos, qui magistratum habuerunt, alligatos esse. Etenim caput de falsis testibus ita tractat: Quis de plebe Romana testimonium dixit unquam, cui non hoc periculum T. Accio auctore paratum esse uideatis? nam dicturum quidem certe, si hoc iudicium plebi Romanæ propositum sit, neminem unquam esse confirmo. De iis uero, qui conuenerunt, quo quis iudicio condemnaretur, sic agit: Vt hæc ad me causâ delata est, qui leges eas, ad
 quas

DE SENATV ROM.

quas adhibemur, & in quibus uersamur, nosse deberem;
 dixi Habito statim, de eo, qui coisset, quo quis con-
 demnaretur, illum esse liberum, teneri autem nostrum
 ordinem. Et infra: Illi non hoc recusabant, ea ne lege
 accusarentur, qua nunc Habitus accusatur, quæ tunc ce-
 rat Sempronia, nunc est Cornelia: intelligebant enim
 ea lege equestrem ordinem non teneri. Et cum senato-
 res, equites, & tribuni ærarii, per legem Aureliam,
 iudicarent, illo capite, quo constituitur quæstio, in eos,
 qui, corrupti pecunia, innocentem damnarunt, aut no-
 centem absoluerunt, solos senatores ait teneri. Fidicu-
 lanius quid fecisse dicebatur? accepisse a Cluentio HS.
 CCCC. cuius erat ordinis? senatorii. qua lege in eo ge-
 nere a senatore ratio repeti solet de pecuniis repetundis,
 ea lege accusatus, honestissime est absolutus. Itidem in
 Postumiana dicit. Potentissimo, & nobilissimo tribuno
 pl. M. Druso, unam in equestrem ordinem quæstionem
 ferenti, si quis ob rem iudicatam, pecuniam cepisset,
 aperte equites Rom. resisterunt. Notauimus quidẽ lib. I.
 ad Atticum, Epistola Magna mihi, cum post absolutum
 Clodium, promulgatum ex S. C. esset, ut de iis, qui ob
 iudicandum, pecuniam accepissent, quæreretur, equi-
 tes hoc ualde grauiter tulisse. & ex iurisconsultorum,
 qui eam legem interpretati sunt, commentariis intelli-
 mus, de omnibus, qui hæc crimina admittunt, tan-
 quam Cornelia lege teneantur, pronuntiandum esse. Ita-
 que hoc magnopere considerare oportet, utrum Cicero
 in Cluentiana uere serioq; loquatur, an tempori caus-
 sæq; seruiat. Ad hæc scripserunt quidam se legisse in Suetonio, le-
 ge Cornelia de fidei testamentis, neminem præter sena-
 tores fuisse alligatum. Non satis intelligenter meo qui-
 dem iudicio. Non enim id cogi potest ex Suetonii uer-
 bis,

bis, quæ eiusmodi sunt: Cum de falso testamento ageretur, omnesq; senatores lege Cornelia tenerentur.

Noster uero Cicero grauissimam ambitus poenam senatoribus irrogauit. Tulit enim in consulatu, ut senatoribus ambitus damnatis aqua & igni ad annos decem interdiceretur. Eius legis multa uestigia iam pridem doctissimi uiri ostenderunt. Nos unum tantum testimoniũ instituti nostri tuendi causa apponemus. Cicero pro Murena: Legem ambitus flagitasti, quæ tibi non deerat: erat enim seuerissime scripta Calpurnia. gestus est mos & uoluntati, & dignitati tuæ. Sed tota illa lex accusatio nem tuam, si haberes nocentem reum, fortasse armasset; petitioni uero refragata est: poena grauior in plebem tua uoce efflagitata est: commoti animi tenuiorum. exilium in nostrum ordinem: concessit senatus postulationi tuæ, sed non libenter duriorẽ fortunæ communẽ conditionem te auctore constituit.

Neque excluditur ab hoc genere *III*uirum R. C. institutum, quod tamen paullo post Augusto imperante mutatum est. Sanxisse uidentur *III*uiri, ut senatores uias suis muni rent sumptibus. Dio lib. XLVII, senatores scribit, uias suis sumptibus munire coactos. Libro uero LIII: Cetera deinde, inquit, uia munita, siue publico, (neque enim senatores libenter impensas faciebant) siue ipsius Augusti sumptu.

Ab iisdem decretum est, ut, qui senatores, aut senatorum filii, natalem Caesaris diem lauro coronati non celebassent, ii multã decies *HS.* pederent. Dio lib. XLVII.

Fuit item lex, cum Augustus omnia teneret, lata, ne senator libertinam uxorem ducere posset. Ab initio libertinis, non modo cum senatoribus connubia non erant, sed ne cum ingenuis quidem etiam de plebe. Nam apud Liuium lib. X & IX. legimus, ex S. C. legem latam,

G ut

DE SENATV ROM.

ut Feceniæ Hispalæ libertinæ, quod ab ea detecta Bacchanalia essent, nubere ingenuo liceret, ne'ue ei, qui eã duxisset, ob id fraudi ignominia'ue esset. Inde Cicero obiecit ut probrum, in Philippicis Antonio, & in Sextii causa Gellio, quod libertinas in matrimonio haberent. Quo fit, ut non tam nouam legem Octauiani ætate latam, quam uetustissimæ illi derogatum existimem. Nec idem traditur ab omnibus de latore. Celsus legem hanc Papiam uocat, Paullus Iuliam, Dio assentitur in parte Paulo. Quia id narrat ad augendam prole urbem, in paucitate summa ingenuarum foeminarum, ab Augusto decretum P. & Cn. Lentulis consulibus, annis circiter xxx. ante Papium & Poppœum ex K. Iul. cos. decretum tamen non latum. Quæ me uarietas priscorum scriptorum nihil omnino mouet. Namq; fieri potest, ut hoc, quod principis indulgentia ante concessum fuerat, consul ille multo post in rogationem suam transtulerit.

Cum lege de matrimonio libertinarum, coniungit Paullus & aliam, ne ius connubii esset senatori, uel eius liberis, ad eum usque, qui ex pronepotis filio est natus, cum illa, quæ ipsa, cuius'ue parentes ludicram artem fecerint.

Nec omittendum fortasse est Augusti edictum, ne quis senator, uel senatoris filius gladiatorio munere depugnaret. Deuicto enim Pompeio, senatores ad gladiatorias operas, quæ semper habitæ sunt turpissimæ, & inhonestissimæ, faciles se præbere cœperant, quemadmodum Suetonius, & Dio, locupletissimi illorum temporum testes, historiarum monumentis prodiderunt. Retinendæ igitur prisca consuetudinis causa, Claudio & Norbano cos. Augustus ita edixit. Tandem etiam cavit, Marcello & Aruntio cos. ne & illi, qui nepotes senatorum,

rum, aut equites essent, scœnicum, gladiatoriumq; artificium attingere auderent. Atque hæc fere sunt, quæ aliquo uestigio odorari potuerimus, tum quod uiderentur pertinere ad tuendam dignitatem ordinis amplissimi, tum libidine quoq; magistratuum aduersus senatores, ab initio urbis ad Tiberium Cæsarem, constituta.

Iam ergo quod doctrinæ ordo, quem proposuimus, postulat a nobis, ad tantorum onerum, tantorumq; laborum fructus animum, & cogitationem transferamus. Cuius loci partes erunt duæ: Quoniam enim non omnes eodem iure, eademq; conditione erant, primum de honoribus, & præmiis, quæ senatorio ordini uniuerso; deinde uero de ornamentis, & commodis, quæ senatoribus quidē, sed non omnibus proposita erant, agemus.

Senatorii ordinis utilitates non tam in potestate nocēdi aliis, & peccandi licentia, quam in honoris & amplitudinis fructu positæ erant. Namq; omnibus in rebus si non deteriore, at certe eodem iure cum reliquis ciuibus utebantur. Excipio ius aduersus conuiciatores; de quo nullum omnino uerbum fecissem, nisi me grauissima Ar nobii, hominis eruditissimi, auctoritas commouisset. Eius uerba hæc sunt: Maiestatis sunt apud uos rei, qui de uestris secus obmurmurauerint aliquid legibus, magistratum in ordinem redigere, senatorem autem conuicio prosequi, suis esse; decrestis periculosissimum pœnis, carmen malum conscribere, quo fama alterius coinquinetur & uita, decem uiribus scitis euadere noluitis impune. Præterea secerno, & illud institutum, ut qui in prouincia senatori litem inferret, is Romam reiici, Cicerone ad Sulpicium teste, posset. Item Cornelix legis beneficium: Sylla enim, quod est in oratione de signis, plebeis, & equitibus iudicum non amplius quam triū, senatoribus uero etiam plurium reiiciendorum potestatem

DE SENATU ROM.

tem dedit. Nam illud, ne quis senator in ius de latrocinio uocaretur, sero, & in illo misero Reip. statu paullo ante Actiacam Octauiani uictoriam, decretum Dio lib. XLIX. aperte narrat.

Ornamenta uero, & commoda amplitudinis, hæc monumentis, & literis potissimum celebrantur. In urbe, locus ludis honestissimus, epulandi publice ius, & lati clauis, calceorumq; insigne. In prouinciis autem præter hæc insignia, licitorum quoque & apparitorum pōpa.

Ac quod attinet ad senatorium in confessu theatri locum, ex Plutarcho suspicor in uita Flaminii: Romæ, inquit, ludis cum senatus, ut erat moris, honestissimo loco confedisset. Nec aliud intelligit Cicero in oratione pro Cluentio, cum ait: Lentulus Popillium, quod erat libertini filius, in senatum non legit, locum quidem senatorium ludis, & cetera ornamenta reliquit. Spectabant autem senatores in cauea, qui locus scænæ proximus, & idcirco commodissimus erat. Atque hæc quidem causa fecit, ut Iuuenalis caneret;

*Aequales illic habitus, similesq; uidebis
Orchestra, & populum*

Secreta uero sunt in theatro senatorū loca an. DLIX. P. Africano II. & Ti. Longo cos. sic enim Cicero in causa Cornelii: P. Africanus cum consul esset, passus est tum primum a populari confessu senatoria subsellia separari. Factum id esse Antias, apud Pedianum, tradidit, ludis Romanis, quos fecerunt Aediles curules Attilius Serranus, T. Scribonius Libo. idq; eos fecisse iussu censorum, Sex. Aelii Pæti, C. Cornelii Cethegi. In circo autē iam inde a Tarquinio Prisco rege, loca diuisa sunt patribus, equitibusq; ut Liuius narrat, uel, ut Dionysius, curiis, ubi spectacula sibi quisque facerent, quos foros appellarunt. Vnde Varro libro IV. de Lingua Latina.

tina. Circus maximus dictus, quasi circum spectaculi^s ædificatus.

Solos senatores inisse epulas conuiuiorum publicorum, concedet non inuitus ille, qui ea, quæ Dio, & Suetonius historici scribunt, diligenter attendet. Suetonius quidem in Augusto: Quosdam ad excusandi uerecundiam compulit, seruauitq; etiam excusantibus insigne uestis, & spectandi in orchestra, epulandiq; publice ius: Dio uero lib. l v. Sacerdotium deinde Caio dedit, utq; illi in senatum uenire, & ludos inter senatores spectare, publicasq; inire epulas liceret, decreuit.

Vestitu senatores a plebe, & equitibus fuisse distinctos, documento est illud, quod Dio Ciceronem, cum de eius exilio legem ferret Clodius, senatoria ueste abiecta, equitis habitum assumpsisse scribit. Hoc autem insigne erat tunica lati clau. Cuius rei testem habeo Suetonium, antiquorum institutorum auctorem ualde idoneum. Hic enim de Gallis in senatum a Cæsare lectis ait illa uulgo decantata; Galli in curia bracchas deposuerunt, Latum clauum sumpserunt. Et alio loco narrat, cum Augusto, fumentum uirile togam, tunica lati clau refuta ex utraq; parte ad pedes decidisset, fuisse qui interpretarentur, non aliud significare, quam quod is ordo, cuius insigne id esset, aliquando ei subiiceretur. nempe ordo senatorius. Postremis uero temporibus Augustus intulit, ut senatorum quoque filii hanc tunicam protinus induerent. Quæro tamen a Suetonio, qui id prodidit litteris, quomodo ipsi Augusto fumentum uirilem togam, cum adhuc in senatum lectus non esset, ad pedes deciderit. An quod ea pueri, ut & prætexta ornarentur? Falsa autem opinio illorum mentes occupauit, qui genus hoc tunicæ nomen inuenisse credunt, uel a retinaculis, ut ita dicam, quibus pars uestis alteri coniuncta retinetur; uel quod

DE SENATV ROM.

quod hæc tunicæ forma latior ceteris esset. Clauata enī uestimenta uocabantur, auctore Festo, clauis, & tanquā floribus intertexta & distincta. Hoc modo & sacerdotū uestes, & mappas uariari solitas, ex Martiale, Silioq; Poetis intelligitur. Hi autem clauis in tunicis senatorum purpurei erant. Plinius lib. xx xiii: Anuli di stinxere alterum ordinem a plebe, ut semel cœperunt esse celebres: sicut tunica ab anulis senatum tantum, quanquam & hoc sero, uulgoq; purpura latiore tunicæ, ufos inuenimus etiam præcones, sicut patrem L. Aelii Stilonis. Vnde etiam, si quis quærat, quando hoc inductum fit institutum, haud difficile erit respondere. Lati clauis autē angustis opponuntur. Varro lib. iix. de lingua Latina. Si quis tunicam ita consuit, ut altera plagula sit angustis clauis, altera latis, utraq; pars in suo genere caret analogia. Sed ne cui mirum uideatur Propertium, elegiarum scriptorem eruditissimum, senatum appellare prætextatum. magna enim supremi consilii pars magistratibus constabat. Eodem modo, cū, ut mea fert opinio, statua fere iis senatoribus, qui magistratus habuerunt ponerentur; uel etiam cum ipsi se uestitu cultuq; pingi uellent lautissimo, in Nerua refert Dio, senatores in tunica, & prætexta purpurea, cum corona aurea pingi solitos.

Calceos senatores habuisse diuersos, a reliquorum ciuium calceis, non est quod dubitetur, cum habeamus Ciceronis testimonium. Testatur autem id xiii. Philippica: Est etiam Asinius quidam senator uoluntarius lectus ipse a se, apertam curiam uidit post Cæsaris mortem: mutauit calceos, pater conscriptus repente est factus. Quales autem senatorum fuerint calcei, ingenue me nescire fateor. Neque ut sciam ualde laboro. Omnes aiunt hos fuisse lunatos. Id secus est si Zonaram historicum audias: Plebei, inquit, cum olim pluribus rebus

bus deteriore conditione essent quam patricii, procedente tempore, interregno, & sacerdotiis quibusdam exceptis, par cum illis ius obtinuerunt, neque præter calceos, quidquam diuersum ab illis habuerunt. Nam patricii in urbe gestabant calceos adornatos corrigiarum inflexione, & forma litteræ C, ut a centum Romuli senatoribus originem trahere uiderentur. Et Isidorus auctor non contemnendus, calceos lunatos, patricos nominat. Sex. autem Pompeius ita scribit: Mulleos genus calceorum aiunt esse, quibus reges Albanorum primi, deinde patricii usi sunt: M. Cato originum lib. VII. Qui magistratum curulem coepisset, calceos mulleos alutatos, ceteri perones. Legendæ sunt eadem de re Quæstiones Plutarchi, & Satyra VII. Iuuenalis, itemq; VI. Horatii, libri primi, sermo. Seruius Honoratus nugatur de calceamentis Tuscis, hoc est, crepidis nescio quid, quibus ait usos primum senatores, post equites Rom. & demum illa ætate, qua uixit, milites.

Ceterum lictores (id enim postremum erat) senatoribus, & si non lege, ueteri tamen consuetudine, & instituto maiorum in prouincia datos, colligo ex ea Ciceronis epistola, qua Anicium, legatum in Africam legatione libera, Q. Cornificio commendat.

Supereft ut præmia, & ornamenta illa referamus, quæ senatorum quidem, sed non omnium erant. Senatores in honoribus petendis uersatos esse, supra ostendimus. Nunc uero quanta ex gradibus magistratuum extiterit inter eos dissimilitudo, considerare oportet. A magistratibus, quos ultimo loco gessissent, qui ex supremo ordine erant, alii quæstorii, quidam tribunicii, multi ædilitii, nonnulli prætorii, consulares, & censorii nominabantur; ac ut quisque maximo perfunctus erat magistratu, ita dignitate supremus habebatur. Seruauit eos

eos gradus Cicero in recensendis illis, qui a Pompeii
 partibus steterant XIII. in Antonium Philippica: Hoc
 igitur fretus senatu, Pompeianum senatum despicit, in
 quo decem fuimus consulares. Quos ubi enumerauit,
 subiungit hæc deinceps: Qui uero prætorii? Et paullo
 post; Qui ædilicii? qui tribunicii? qui quæstorii? Notat
 item hoc discrimen Mœcenas, cuius oratio exposita est
 in Dionis annalibus, in qua cum alia multa, tum ut se-
 natui cognitionem de senatorum criminibus permitte-
 ret suadens Augusto, addit non esse ferendum, ut sen-
 tentiam dicant inferiores dignitate, de iis, qui maiore
 perfuncti essent magistratu, uerbi gratia de ædiliis quæ-
 storii, aut de prætoriiis ædilicii. Ac censorius quidem
 gradus hoc iuris antiquitus habuit, quod ex eo tantum
 princeps senatus legebatur. Consulares uero soli, in lu-
 ctu ciuitatis, togis induebantur. Cicero IX. Philippi-
 ca: Equidem P. C. quanquam hoc honore usi togati so-
 lent esse, cum est in sagis ciuitas: statui tamen a uobis,
 ceterisq; ciuibus in tanta atrocitate temporis, tantaq;
 perturbatione populi R. non differre uelitu. Non. n. ita
 gerimus nos hoc bello consulares, ut æquo animo po-
 pulus R. uisurus sit nostri honoris insignia. Et quanquã
 post consulatum censura gerebatur, principes tamen sen-
 tentiarum consulares Liuius uocat. Credo quod censo-
 rii raro uenirent in senatum, cum ætatis fere omnes ha-
 berent uacationem. Prætoriiis autem licebat uti prætex-
 ta toga festis diebus. quod patet ex hoc loco Senecæ
 lib. I. Declamationum: Prætorio uti licet prætexta toga,
 festis, & solemnibus diebus, nunquid necesse est? Et ex
 hoc Plutarchi in Catone minore: Senatus frequens, præ-
 ter alios honores, Catoni præturam extraordinariam de-
 creuit, utq; ludos toga purpura prætexta spectaret. Ce-
 terum quod ad ædilicios pertinere uideretur, Gellius re-
 fert

fert C. Bassum in commentariis suis scripsisse, senatores ueterum ætate, qui curulem magistratum gessissent, curru solitos honoris gratia in curiam uehi, in quo curru sella esset, supra quam considerent: quæ, ob eam causam, curulis appellaretur. Sed eos, qui magistratum curulem nondum ceperant, pedibus itauisse in curiam, proptereaq; pedarios nominatos. Quo loco mihi non satisfacit Bassus. Nam primum ostendimus, non ob eam causam pedarios senatores dictos. Deinde uidetur Bassus fuisse consuetudinis senatoriæ, morumq; ueterum oblitus. An enim credemus Q. Metellum id, inter cetera summa, cum patrem suum in funere laudaret, relaturum fuisse, quod mediocres homines, mediocribus honoribus usi, omnes sunt consecuti? uulgatumq; ac tritum hoc fuisse, quod admiratione populi R. perspicua declaratum, & in lapidem ad posteritatis memoriam senatus decreto, populiq; iussu incisum uidemus. Nam hæc uerba traduntur inscripta in monumento quodam, quod se uidisse in Capitolio, Dionysius testatur.

S. P. Q. R.
 L. METELLVS. PONT. II. COS. DICT. MAG.
 EQ. XV VIR. AG. DAND. QVI PRIMVS E-
 LEPHANTOS PRIMO PVNICO BELLO DV-
 XIT IN TRIVMPHO. PRIMARIVS BELLA-
 TOR. OPTVMVS ORATOR. FORTISSIMVS
 IMP. AVSPICIO SVO MAXIMAS RES G. MA-
 XIMO VSVS HONORE. SVMMA SAPIEN-
 TIA. MAX. SEN. PARTAM EX AEQVO PE-
 CVNIAM MAG. SING. L. RELIQVIT. CLA-
 RISSIMVS IN CIVITATE FVIT. TRIBVIT
 EI P. R. VT QVOTIES IN SENATVM IRET. CVR-
 RV VEHERETVR AD CVRIAM. QVOD A
 CONDITO AEVO NVLLI ALII CONTIGIT.

H Et

DE SENATU ROM.

Et tanto magis credemus hoc soli tributum Metello, si causam, cur hoc magnifico munere affectus sit, cognoverimus. Eam reddit Plinius cap. III. lib. VII. his verbis: Magnum hoc & sublime, sed pro oculis datum, quos amisit incendio, cum Palladium ex æde Vestæ raperet. Senatorios uero tribunicii gradus honores, præter antiquiorem, quam esset quæstorius, sententiæ dicendæ locum, nullos reperio. Intelligendum est autem, quæ tribuimus ornamenta inferioribus senatoribus magistratum gestorum amplitudine, ea omnia obtinuisse illos, qui maiorem habuissent magistratum. Hæc res, & si non ita est obscura, cum constet neminem, nisi per minores magistratus, ad maiores potuisse peruenire, tamen exemplo uno proposito declaranda uidetur. Demonstrauimus prætorios prætexta diebus festis usos. quo honore carebant tribunicii, & quæstorii. Consulares tamen eius erant participes, ut in II. Antoniana licet anima duertere. Nescis, ait, heri in circo quartum diem ludorum Romanorum fuisse? te autem ipsum ad populū tulisse, ut quintus præterea dies Cæsari tribueretur? cur non sumus prætextati? Præterea inuenio rationem quandam, etiam non capto magistratu maiore, consequendorum alicuius honestioris gradus ornamentorum, si quis senatorem, qui non esset designatus, & alium magistratum ante cepisset, de ambitu damnasset. Quod Cicero pro Balbo hoc modo dixit: Obiectum est etiam, quod in tribum Crustumina peruenierit: quod hic affectus est legis de ambitu præmio, minus inuidioso, quam qui legum præmiis prætoriam sententiam, & prætextam togam consequuntur. Potuit item superior gradus S. C. extra ordinem dari.

Illis uero solis (si ne hoc quidem silentio prætereundum est) qui in legationibus operam suam Reip. nauabant

bant antiquis temporibus dabantur anuli aurei. Admonuit me huius rei Plinius lib. xxxix. Longo, inquit, tempore ne senatum quidem Romanum habuisse anulos aureos, manifestum est. Si quidem his tantum, qui legati ad exterarum gentes ituri essent, anuli publice dabantur, credo, quoniam ita exterorum honoratissimi intellegebantur. Sed hi post, equites a plebe distinguere cœperunt. Illa quoque ætate quosdam legatos, qui Athenas propter leges ierant, viros creatos, a Liuiio didicimus, ut pro legatione tam longinqua, præmio esset honoros. Qui autem ferro in legatione esset interfectus, mors eius, statua ex S. C. posita, honorabatur. Ius uero istud tractatur a Cicerone integra 1x. in Antoniũ Philippica.

Et quoniam hunc sermonem semel sum ingressus, uno uerbo dico, iudices suppellectili, rebusq; necessariis quibusdam instrui publice solitos. Neque aliud quidquam ex monumentis annalium de præmiis eorum, qui iudiciis operam darent, suspicari potui. Et hoc ipsum uetustas, ut alia fortasse non pauca, obliuione obruisset, nisi unius Lampridii testimonio cognitum esset. Historicus autem hic ita narrat in uita Seueri: Iudices cum promoueret exemplo ueterum, ut & Cicero docet, & argento, & necessariis instruebat.

His igitur ex rebus breuiter a nobis disputatis, quale fuerit ius supremi ordinis, facile, meo quidem iudicio, quilibet coniectura assequi poterit. Quibus si ea adiecero, quæ de numero, senatorum, obseruauit, & quomodo senatorius ordo amitteretur exposuero, huic parti primæ muneris, in qua mihi de senatoribus dicendum proposui, abunde me satisfacisse arbitrabor.

Ad numerum senatorum cognoscendum temporum ratio, & discrimen permagni momenti est. Itaque ordiamur a primo urbis ortu, unde, tanquam per gradus,

DE SENATV ROM.

ad ultimum libertatis tempus, & unius Augusti imperium descendemus. Romulus ex Albanis, qui cum eo urbem condiderant, centum creavit senatores, deinde, ut quidam tradunt, centum, uel, ut alii, quinquaginta ex Sabinis. Hæc fere Dionysius. Plutarchus autem in Romulo refert post Sabinum fœdus, regem utrumq; cum centum suis senatoribus, primum seorsum, postea uno eodemq; in loco consultasse. Verum Liuius longe secus hac de re sensisse uidetur. Etenim regnante Tarquinio Prisco, ducentos tantum fuisse innuit; centum ab illo lectos, & priores Romuli centum. Liberata certe Rep. trecentos lectos inter omnes conuenit. Liuius quidem testatur cum crudelitate & scelere Superbi, senatus esset diminutus, Brutum ex equestri gradu patrum numerum ad trecentorum summam expleuisse. Atque etiam Sex. Pompeius, & Plutarchus adlectorum numerum adnotarunt; neque tamen huius facti auctorem Brutum, sed collegam eius Valerium laudant. In Festi libro ita est: Quo tempore, regibus urbe pulsis, P. Valerius consul, propter inopiam patriciorum, ex plebe adlegit in numerum senatorum, centum sexaginta & quatuor, ut expleret numerum senatorum trecentorum. In Plutarchi autem Romulo in hanc sententiam: Cæso Bruto, Valerius patrum numerum expleuit. Multi enim a Tarquinio rege trucidati erant, multi nuper in pugna aduersus Veientes, & Tarquinienses ceciderant. qui uero adscripti ab ipso sunt, CLXIV. fuisse traduntur. Dionysius uero lib. v. laudem hanc utriq; communicat: & eandem summam senatorum, quod caput est huius loci disputationis, & orationis meæ, prœdit. Ac tum duo genera senatorum extiterunt, auctore Festo, ueteres illi patres, noui uero conscripti. Id Liuius quoque probatur. Traditumq; ait, inde fertur, ut in senatum uocarentur, qui patres, quiq;

quiq̄ue conscripti essent: cōscriptos uidelicet in nouum
 senatum, appellabant lectos. Sed postea uniuersos hisce
 duobus nominibus solitos uocari, Plutarchus aperte do-
 cet his penē uerbis: Hoc nostro sæculo senatores a Ro-
 manis patres conscripti, ab exteris principes uocantur.
 Adhæc uidemus, in omnibus orationibus in senatu ha-
 bitis, coniunctim patres conscriptos compellari. Porro
 eundem numerum senatorum edit, post Asiam Eume-
 ni attributam, Iudæus ille scriptor, qui res Machabæo-
 rum gestas litterarum monumentis mandauit, dicitq̄;
 trecentos uiros de Rep. illis temporibus Romæ consul-
 tasse. Neque lego de immutando hoc numero actum ad
 C. Gracchum usque tribunum plebis. Hic enim, ut re-
 perio in epitoma Liuii lib. l. x. legem tulit, qua eque-
 strem ordinem, tum cum senatu consentientem, cor-
 rumperet, ut, sexcenti equites trecentis senatoribus ad-
 miserentur. Verum locus ille mendosus est. Et ex iis-
 dem epitomis constat Gracchum legem tulisse de iudi-
 ciis a senatu amouendis, non autem de equitibus in su-
 premum ordinem adlegendis. Itaque nunquam addu-
 ctus sum ut crederem Sempronia lege senatum auctū.
 Multo uero minus assentior iis, qui lege Liuiæ ad trecen-
 tos senatores ueteres, totidem numero nouos ex equiti-
 bus adscriptos aiunt. Et si enim rogauit eius rei nescio
 quid Drusus, historia Græca Appiani teste, tamen ne-
 mo, qui Ciceronis libros, uel extremis digitis attige-
 rit, ignorat, referente Philippo consule, eodem anno,
 uno uersiculo senatus, omnes Liuias leges sublatas. Ca-
 rolus Sigonius concludit argumentis haud leuissimis,
 & infirmis, senatus numerum a Sylla fuisse amplifi-
 catum. Quod uidelicet & consul, & dictator trecentos
 ex equitibus legerit. Cum eo igitur non contendo, sed
 dico paullo post immutatum etiam esse senatorum nu-
 merum

DE SENATU ROM.

merum a censoribus lustri LXVII. Pisone, & Messala
 cos. Hoc autem, cum apud Dionem legerim, non diui-
 nans affirmo: iisdem, inquit, consulibus omnes eos,
 qui magistratus gesserant, censores supra legitimum
 numerum in senatum legerunt. Numeri autem huius
 notavi apud Ciceronem, & Appianum uestigia quædã.
 Cicero enim in Epistola ad Atticum, hoc ipso anno da-
 ta, sic scribit: Homines ad xv. Curioni nullum S. C. fa-
 cienti assenserunt, facile ex altera parte CD. affuerunt. Et
 in senatu, postquã ab exilio reuersus est, dixit: Quo qui-
 dem die cum CDX. senatores essetis. Appianus uero
 lib. II. cum retulisset Curio, ecquid censerent ne patres,
 & Cæsarem, & Pompeium imperium deponere, xxii.
 in alia omnia; trecentos autem & septuaginta in Curio-
 nis sententiam pedibus iuisse narrat. Paucos post annos
 Cæsar Dictator IV. quemadmodum Dio lib. XLIII. re-
 fert, DCCCC. legit; & post mortem Cæsaris Antonius
 & IIII uiri mille, auctore Suetonio. Quem numerum se-
 natorum affluentem incondita turba, diminuit Augu-
 stus, & ad DC. tantum redegit. Expedita mihi erunt om-
 nia si testem protulero. Dio lib. LV. Statuerat quidem
 exemplo, institutoq; maiorum, CCC. tantum senatores
 legere, & præclare agi cum ciuitate existimabat, si tot
 in ea dignos ordine amplissimo reperiret. DC. tamen re-
 citauit, quod inuidiam, & offensionem timeret, si plures
 quam legisset, senatu moueret. Satis de numero.

Amittebatur autẽ ordinis amplissimi dignitas ab illis,
 quos aut senatus remouẽdos censuisset, aut qui turpi de-
 crimine aliquo, aut de ambitu cõuicti, aut a populo dã-
 nati, aut censorsia animaduersione notati essent. A senatu
 quidem L. Sulpicium consulari familia summoq; inge-
 nio uirum, ob libidinosa suspitionis notam, loco mo-
 tum, L. Porcius Latro litteris tradidit. De turpi uero iu-
 dicio

dicio colligo ex oratione pro Flacco, cum ait: Lysanias adeptus est ordinem senatorium; sed cum Remp. nimium complecteretur, peculatus damnatus, & bona, & nomen senatorium amisit. At de Tenniensi senatore, nõ de Romano loquitur? Certe. Nõ tamen est cur ualde hoc incommodum pertimescam. Etenim patet iam, ut opinor, ex iis, quæ de lectione diximus, Romæ idem cautum fuisse. Qua de re & Zonaras: Post constitutum est, ut qui semel in senatum lectus esset, per omnem ætatem in eo ordine permaneret, nisi aut turpi iudicio damnaretur, aut ob uitæ dedecora pelleretur. Ceterum C. Piso cum M. Glabrione consul tulit, ut qui ambitione magistratum a populo cõtendissent, omni honorum petitione, & senatorio gradu prohiberentur, & insuper certa pecunia multarentur. Hæc Dio lib. xxxvj. Antiquior hac consulari Calpurnia, Cassia tribunicia fuit. Nam eius annum ponit Asconius, interpretes Ciceronis optimus, & in demõstranda antiquitate accuratissimus, C. Mario C. Flauio cos. Tulit autem Cassius Longinus his consulibus, ut quem populus damnasset, cui ue imperium abrogasset, in senatu ne esset. Transibo deinceps, ut institui, ad iudicia, & notiones censorum, si prius admonuero illud, ut de ui priuata conuicti, neque senatores essent, neque ullum honorem caperent, non in lege Iulia scriptum, quod fortassè uideri possit, Martianum iurisperitum significare, sed ex S. C. (Volusiano credo, cuius in Pandectis eodem loco fit mentio) additum. Perdebant demum senatorium ordinem illi, quorum nomen in recitando senatu censores præteriissent. Namq; ut censores ius legendi in senatum, ita etiã mouendi, quos uellent, habebant. Sub ditione enim eius magistratus, ut Liuii uerbis utar, senatus, equitum centuriæ, decoris dedecorisq; discrimen erat. Itidem

Plutarchus

DE SENATU ROM.

Plutarchus in Paulo tradit: Habent censores potestatem mouendi senatu, qui impure ac flagitiose uiuunt, senatus principem legendi, iuuenes immoderatos, & intemperantes, adēpto equo, notandi. Explicandum hoc loco est, quæ notæ censoriæ dicerentur. Patrum memoria, teste Liuius lib. *xxix*. institutum erat, ut censores motis e senatu adscriberent notas. Vnde Catonis, & aliorum orationes feruntur editæ, in eos, quos aut senatorio loco mouerant, aut quibus equos ademerant. Itaque notam adscribere, nihil aliud fuit, quam causam infamem & ignominiosam, in præteritum aliquem edere. Hanc uero in Appii & Pisonis censura, editam in senatu obseruo, apud Dionem lib. *xl*. Iam ergo perspicuum est, notare, & ordine mouere, quantum inter se distent. ob leuiores siquidem causas mouebant tantum censores; grauioribus autem pollutos sceleribus, notabant. Verbi gratia Lentulus, ut est in Cluentiana, Popillium quod erat libertini filius, in senatum non legit, & eum ignominia omni liberauit. Notatos autem quosdam, tribu etiam motos, & ærarios factos, Liuius lib. *xlii*. memorat. Festus significat hoc institutum notarum adscribendum inductum postquã censores creari cœpti sunt. Et si uero, ut idem scribit, turpe ducebatur eiici senatu, & loco moti ignominiosi habebantur, non ita tamen, ut iis a ciuibus incorruptæ famæ conuictus interdiceretur. Et quod Iurisconsulti capite de iudiciis tradunt, lege impediri ne iudex sit, qui senatu motus est, id Reip. temporibus nõ seruatum, satis aperte Ciceronis hæc uerba pro Cluentio demonstrant: Prætores urb. qui iurati debent optimum quenque in selectos iudices referre, nunquam sibi ad eam rem censoriam ignominiam impedimento esse duxerunt. Comperi autem aduersus censoris uim eos, qui pellerentur, sæpe auxilio usos eollegæ.

Cicero

Cicero in eadem oratione: Atque etiam ipsi inter se censores iudicia tanti esse arbitrantur, ut alter alterius iudicium, non modo reprehendat, sed etiam rescindat, ut alter de senatu moueri uelit, alter retineat, & ordine amplissimo dignum existimet. Exemplum ex antiquitate uis ut proferam? Haud magni negotii est id inuenire. Liuius lib. XL. Tres eiekti de senatu, retinuit quosdam Lepidus a collega præteritos. Ceterum Curionem tribunum pl. cum moueretur senatu ab Ap. Claudio censore, sententiis patrum eam labem repulisse Dio auctor est. Cōmemorat uero Pedianus legem a Clodio tribuno pl. latam, Gabinio & Pisone cos. ne quem censes in senatu legendo præterirent, ne' ue qua ignominia afficerent, nisi qui apud eos accusatus, & utriusque censoris sententia damnatus esset. Itaque cum uix accusatores reperirentur, neque censoris conscientia, ad animaduersionem in homines indignos sufficeret, clamat ille noster ubique censoriam notationem, grauissimum iudicium sanctissimi magistratus, omnem denique uirtutis disciplinam de ciuitate sublatam. Hoc tamen plebiscitum, non multo post, Q. Scipio consul, Cn. Pompei collega, abrogauit. Non fuisse autem ita firma, & fixa censorum iudicia, ut ab aliis censoribus conuelli non possent, facile est ueterum testimoniis conuincere. Pedianus in Diuinationem in Nigrum: Eorum, inquit, notam successores plerunque soluebant. Recuperandi ergo ordinis causa loco moti, petebant denuo magistratus. Sic in illa asperrima, & acerbissima declamatione Sallustius dicitur in senatum post quaesturam reductus. Dio uero lib. XXXIX. hoc modo scribit: Catilina negotium agebat, per administratos consulē inprimis C. Antonium, & P. Lentulum, qui post consulatum senatu eiektus erat, atque iterum præturam ceperat, ut ius or-

DE SENATV ROM.

dinis recuperaret. Quantum igitur coniectura auguror,
 recipi in senatum, notati post quaesturam poterant. Ve-
 rum & maiores magistratus gerebant, propter ornamen-
 ta ea, quæ diximus, & quod non prius se deleturos
 hanc infamiam putarent, quam ad illud dignitatis fasti-
 gium, de quo deiecti erant, reuenissent. Excipio infami
 iudicio, & de ambitu damnatos, quibus neque ad
 honores, neque in curiam reditus dabatur. Quorum il-
 lud Cic. pro Cluëtio; hoc uero lib. x x x v i. & x x x v i i.
 Dio testatur. De his, qui lege Cassia ordinem amise-
 runt, certum nescio, nec libenter progredior longius,
 quam mihi annalium monumenta concedunt.

Quoniam autem hæc scribimus, ut inde uitæ docu-
 menta sumi possint, breuiter ob quas causas, qui loco
 moti aliquando fuerint, exponamus. Primum lustro or-
 dine x i i. anno octauo postquam hic magistratus crea-
 ri coeptus est, Mamercum, quam primum deposuit di-
 ctaturam, quo in magistratu legem pertulerat, ne plus
 quam annua ac semestris censura esset, quæ antea quin-
 quennalis erat, C. Furius Pacilus, & M. Geganius Mace-
 rinus tribu mouerunt, & octuplicato censu ararium fe-
 cerunt, causam hanc ignominia, ut ait Liuius lib. i v.
 adscriperunt, quod magistratum populi R. minuisset.
 Nec ullam deinceps causam edunt annales ignominia
 senatoria ad M. Valerium Maximum, & C. Iunium Bu-
 bulcum Brutum, qui Antonium senatu mouerunt, quæ
 admodum Valerius lib. i i. refert, quod, quam uirgi-
 nem in matrimonium duxerat, repudiasset; nullo amico
 rum in consilium adhibito. Hos autem censores com-
 parant lapides Capitolini, & lustrum condidisse testan-
 tur x x v i i. in Claudii Cæci & Volumnii Flammae con-
 sulatu. Sequenti lustro Fabius Rullianus libertinos eie-
 cit. Testis est Plutarchus in Pompeio. Trigesimo uero
tertio

tertio Fabricius censor P. Rufinum consularem senatu mouit, quod decem pondo argenti facti haberet. Ita scribit Liuius lib. xiv. meminit item lib. xvi. epistolarum Seneca, & Plinius xxxiii. naturalis historiae. Anno dcliv. Fabio v. Fulvio iv. cos. a Cornelio Cethego, & Sempronio Tuditano censoribus, qui xlv. lustrum condiderunt, octo sunt praeteriti, auctore Liuius lib. xxvii. senatores, inter quos L. Caecilius Metellus erat, infamis deferendae Italiae post Cannensem cladem auctor; aliis quae notae fuerint adscriptae, neque a Liuius, nec ab alio quoquam, est proditum. Anno deinde dlxix. P. Claudio Pulchro & L. Porcio Licino cos. M. Cato cum L. Flacco xlix. lustrum censor L. Quinctium Flamminum, & Manilium inter alios notauit. Flamminum, quod, cum consul praesesset Galliae prouinciae, transfugam Boium, fidem populi R. implorantem, manu sua transfodisset, oblectandi gratia chariscorti Philippi Poeni. Causam hanc prodiderat ipsemet Cato, teste Liuius, in ea, quam composuit in L. Quinctium oratione. Ita etiam Cicero in lib. de Senectute, & Plutarchus in uita Catonis. Valerius Antias fabulose scripserat, non transfugam, sed damnatum, securi percussum, tempus tantum spectaculi ad arbitrium & spectaculum mulierculae delectum. Quem secutus est ille noster, qui dicta, & facta quaedam memorabilia collegit. Manilium uero propterea mouit, quod is interdum, praesente filia, uxorem esset osculatus, nunquam mulierem in suum amplexum uenisse addens, nisi cum uehemens tonitru extitisset, seque ioco solitum dicere, Ioue tonante, se felicem esse. Plutarchus in Praeceptis conubialibus, & in uita Catonis. Violentissimum item par censorum fuit, Q. Fuluius Flaccus, & A. Postumius Albinus, lustro li. Sp. Postumio, & Q. Mucio cos. Aspe-

DE SENATV ROM.

rior tamen Flaccus. Nam L. Fulvium fratrem germanum, & etiam consortem, ausum iniussu consulis, ut tradit Valerius de disciplina militari, domum dimittere cohortem, in qua tribunus mil. erat, senatu movit. Persequamur notam severitatem Cassii Longini, & Cæpionis, qui Aemilium Lepidum Augurem ob sumptum habitationis, adesse iusserunt, quod sex millibus habitaret. Sic Velleius Paterculus libro priore. Fuerunt autem hi censores Plautio & Fulvio cos. LX. lustro. Plutarchus scribit Cassii Sabaconis, qui Marium præ ceteris in præturæ petitione iuuit, seruum comitiis intra septa conspectum, cumq; Marius de ambitu causam diceret, Cassium, a iudicibus interrogatum, respondisse se, contracta ob æstum siti, frigidam poposcisse, seruumq; cum poculo septa intrasse, & aqua allata, e uestigio abiisse. Et quanquam Marius absolutus sit, Cassium tamen a censoribus notatum refert, siue quod falsum testimonium dixisset; siue quod in publico bibere, aut aliquantisper sitim pati nõ posse, intemperantis hominis esse videretur. Notatus hic proculdubio est a Scauro & Druso censoribus, uel a Fabio & Geta. Hæc uero me in eam sententiam ratio potissimũ ducit, quod me Cicero III. de officiis docuerit C. Marium, cum a spe consulatus abesset, septimum annum post præturam iacuisse. Itaque, annorum coniectura utens, Marium prætorem fuisse Balbo & Catone cos. reor. Post hos uero consules tertio anno Scaurus & Drusus censores fuerunt, & cum Drusus in magistratu mortuus esset, Fabius Allobrogicus & Licinius Geta, in eorum locum, in sequenti anno creati, lustrum LXIII. condiderunt, ut demonstratum est a doctissimo uiro, qui fastos Capitolinos temporum iniuria fractos, & mutilos, aliquot ante annos consolidauit, & perfecit. M. autem Antonius & L. Flaccus

cus censores lustro XLV. Duronium senatu mouerunt, quia legem de coercendis conuiuiorum sumptibus latam tribunus pl. abrogauerat. Eam rem iisdem uerbis commemorat Valerius de censoria nota. Lustro etiam sequenti Lentulus & Gellius diligētem, & seueram censuram gefferūt, quatuor & sexaginta senatu motis. Causæ non extant præter has, apud Pedianum, in Antonium, quod socios diripuerit, iudicium recusarit, propter æris alieni magnitudinem prædia manciparit, bonaq; sua in potestate non haberet. Et illas, quas Cicero commemorat in Cluentiana, in M. Aquillium & T. Guttam, de captis ob rem iudicandam pecuniis, & in alios quosdam, de furto, & in L. Popillium, quod erat libertini filius. Appius autem Claudius An. DCCIII. Paullo & Marcello cos. cum L. Pisone censor, libertinos eiecit, Dione auctore. Ex his Tullius quidam ab Horatio sermone sexto nominatur. reliquorum memoria abiit. Idem uero censor, ut ex historia Dionis, & ex declamatione, quæ Ciceroni tribuitur, intelligi potest, Sallustium, ob adulteria, perditosq; mores notauit. Et Augustus homo sapientissimus multos, ut exposui, ad uerecundiam excusandi compulit, cum de genere, & uita, ipsorum conscientia se contentum esse dixisset. Plutarchus in Cicerone refert, Lentulum Catilinariæ conuersionis participem, ob effusam intemperantiã, & petulantiam eiectum. De tempore nullum omnino uerbum. neque nobis etiam, hanc rem animo rationeq; lustrantibus, certi quidquam licuit suspicari. Ac de senatoribus quidem hætenus. Quare, cum nouæ quasi disputationis inchoandæ capiendum sit exordium, iam hic primi libri finem faciamus.

IOANNIS SARRI
ZAMOSCI

De Senatu Romano

LIBER II.

AGNA suscepti muneris parte, &, ut ego quidem arbitror, grauiſſima, perfunctus ſum. Sed hæc, in qua antiquum ſenatus habendi morem exquiro, iucundior certe lectori diſputatio futura eſt; & quanquam ex illa fortaſſe ſuperiore homines nõ ſtupidi plura, quæ ad Remp. bene adminiſtrãdam ſpectant, præcepta haurire poſſunt, non minus tamen ex hac poſteriore ad eos, qui in libris Latinorum ſcriptorum uerſantur, utilitatis, & fructus perueniet. Quo mihi magis laborandum uideo, ne quid prætermittam, quod ad eam rem demonſtrandam, & illuſtrandam ſpectet. Definitionem quidem ſenatus ab initio propoſui hæc: Senatus fuit ſenatorum, & eorum, qui ius ſententiæ haberent conuentus, coactus ab eo, cuius hoc poteſtati commiſſum erat, ad conſilium capiendum de Rep. more, & inſtituto maiorum. Neque enim conuentus quilibet ſenatorum, ſenatus dicebatur. Vnde Cicero Sulpicio: Atque ipſe antea ſcripſiſſem te fruſtra in ſenatum, ſiue potius in conuentum ſenatorum eſſe uenturum. Item Lilius lib. i v. Conſules, cum per ſenatum intercedentibus tribunis nihil agi poſſet, conſilia principũ domi habebant. Et infra libro eodem: Nec tribuni militum nunc in ſenatu, nunc in conſiliis priuatis principũ

cogendis uiam consilii inueniebant. Dicendum igitur est ex quo genere hominum hic conuentus constaret, quiq̄ue eius cogendi ius haberent, & qui conuocandi modus fuerit: tum quem numerum consilium istud conficere deberet, quibus locis, quo tempore iniretur, quæ ratio esset consulendorum patrum, & rogandorum sententias, quæ sententiarum dicendarum forma. Quibus pertractatis, dabimus operam, ut quædam, quæ pertinent ad S. C. exponamus; inde uero ad summi consilii potestatem, & cognitionem, ueniamus.

Numeremus igitur, si placet, eos, quibus in senatum uenire licuit. Primum omnium senatoribus, atque etiam sexagenariis. De senatoribus aliis constat, de sexagenariis dubitare quispiam possit. Testibus igitur hoc conuincendum est. Qui multi sunt quidem, uerum Seneca præ ceteris id apertissime dicit. Nam apud eum ita est lib. II. Declamationum: Senator post sexagesimum quintum annum in curiam uenire non cogitur, nec uetatur, quidquid honoris nomine datur in utranque partem licet, alioquin desinit præmium esse, cui necessitas imponitur. Deinde magistratibus omnibus ad quæstorem usque. Plutarchus in Catone minore: Cato quæstor in senatum, quoties haberetur, semper uenit, ueritus ne quid, per gratiam, iis, qui ærario aliquid deberet, remitteretur, aut ex uestigalibus erogaretur. Quod si iam obtinui, quæstores consilii illius maximi fuisse participes, si id de censoribus, prætoribus, ædilibus, qui maiores erant magistratus, probare deinceps uellem, cui nõ inanissimus & non stultissimus noster hic labor fore uideretur. Illud autē Valerius, de institutis antiquis, litteris prodidit, tribunis pl. priscis temporibus curiam ingredi non licuisse, sed eos, ante ualuas positos subselliis, decreta patrum attentissima cura examinasse, ut,
fi

DE SENATV ROM.

si qua ex iis improbassent, rata esse non sinerent. Addit Zonaras, in sua Græca historia, post & in curiam, & ad senatoriam dignitatem admissos esse. Vrbi præfectum sententiæ ius non habuisse Mucius apud Gellium ait, cum ea ætate fieret, quæ nõ esset senatoria. Nobilissimus enim quisque, Strabone auctore, adolescens sub feriarum Latinarum tempus urbi præficietur. Principio uero generis ac imperii Romani, non solum senatorem, sed & principem senatus, Romulus urbi præfectum esse uoluit. Præter hos, quos diximus, omnibus, qui honores gesserant, aditus in curiam dabatur. Qua de re nihil necesse est iterum argumentari, cum iam supra demonstrata sit, ubi de magistratibus, qui in senatore legendo spectarentur, disputauimus. Flaminum ius difficilem habuit quæstionem, de eoq; magnis est contentio nibus actum, Fabio v. Flacco IV. cos. Consensu famæ, inquit Liuius, elatus ad iustam sui fiduciam C. Flaccus flamen dialis rem intermissam per multos annos, ob indignitatem Flaminum priorum, repetiuit, ut in senatû introiret. Ingressum eum curiam cum L. Licinius prætor inde eduxisset, tribunos plebis appellauit flamen. Vetus ius sacerdotii repetebat, datum id cum toga prætexta, & sella curuli C. Flaminio esse. Prætor non exoletis uetustate annalium exemplis stare ius, sed recentissimæ cuiusque cõsuetudinis usu uolebat, nec patrum, nec auorum memoria dialem quenquam id ius usurpasse. Tribuni rem inertia flaminum oblitteratam, ipsis, non sacerdotio damno fuisse, cum æquum censuissent, ne ipso quidem contra tendente prætore, magno assensu patrum plebisq; flaminem in senatum introduxerunt. Verum Pontifices, Augures, & alii quouis sacerdotio publico præditi ciues, nisi quem habuissent magistratum, aut a censoribus lecti essent, non ueniebant in senatum.

natum . Quod Cicero demonstrat ad Atticum lib. IV: his uerbis: Kal. Oct. habetur senatus frequens. adhibentur omnes pontifices, qui erant senatores. Historia porro de Papirio Prætextato scripta à Catone, in illa inuectiua ad milites contra Galbam, quam Gellius a clade totius orationis, & ceterorum auctoris eiusdem librorum eripuit, satis indicat morem antea senatoribus Romæ fuisse in curiam, cum prætextatis filiis, introeundi, & ob intemperiem matris Papirii, & aliarum mulierum factum esse, ut senatus decerneret, ne ingrederentur in posterum. Annus autem, quo id senatus decreuit, obliuione sepultus, in hominum ignoratione uersatur. Verum tamen sero eum morem solutum ex Polybio possumus coniiicere. Nam lib. III. in explicatione rerum bello Hannibalis gestarum, sic aduersus quosdam historicos disputat: Ex altera parte haud credibile est pueros omnes, qui duntaxat duodecimum annum transgressi essent, in senatum a parentibus perductos, & consiliorum omnium non ignaros, nihil unquam cuiquam secretum aperuisse. Cum uero studiose tempus istius S. C. quærerem, incidi in Plinii Iunioris epistolam, in qua refert Romanos adolescentes, quod fortasse Panuinus dicere uoluit, decem peractis stipendiis, ad honores petendos in urbem reuersos, muneris senatorii cognoscendi, & perdiscendi causa ad fores curiæ stare solitos. Ad extremum Augustus institutum illud priscum reuocauit, & liberis senatorum, ut celerius Reip. adsuescerent, protinus uirilem togam, latumq; clauum induere, & curiæ interesse, Suetonio teste, permisit. Omittenda putau scribarum, & id genus summi consilii ministeria. Quis enim est, cui istud non pateat? Illud potius obseruandum esse arbitror Flaminem, de quo modo meminimus, pelli a prætore senatum habente, hunc auxilium pe-

DE SENATU ROM.

tere a Tribuno. Mancinum autem apud Ciceronem primo dialogo oratorio Rutilius tribunus pl. e curia educi iubet.

Conuocare uero senatum nemo priuatus potuit. Docet hoc Liuius lib. III. cum ait: Senatum in diem posterum indicunt, qui aliquando spe ipsorum frequentior conuenit, quo facto proditam a patribus plebs libertatem rata, quod iis, qui iam magistratu abiissent, priuatisq; ius abesset, tanquam iure cogentibus, senatus paruisset. Et Lucanus cum de senatu a Cæsare, quem priuatum facit, coacto canit:

..... Phœbea palatia complet

Turba patrum, nullo cogendi iure senatus

E latebris educta suis

Sequitur ergo ut magistratus tantum conuocandi potestatem haberent. Qui autem hi fuerint uidendum est. Primum C C X L I V. annis illis ante libertatem præter reges, & interreges senatum inuenio habuisse neminem. Nota enim est illa Seruii apud Liuium querela: Quid hoc, inquit, Tarquini rei est? qua tu audacia me uiuo uocare ausus es patres? Nisi quis suspicetur licuisse conuocare senatum, Præfectis urbi, penes quos summum imperium, cum reges abessent, diximus Romæ fuisse; aut tribunis Celerum, quod ex IV. Dionysii lib. colligi posse uidetur. Pulsis deinceps regibus, ut memoriæ prodidit M. Varro, lib. Epistolicarum quæstionum I V. more maiorum habebant senatum Dictator, Consules, Prætores, Tribuni pl. Interrex, Præfectus urbi; neque alii præter hos, nisi extra ordinem Tribuni militum, & x uiri consulari potestate, itemq; III uiri Reip. constituendæ causâ creati, & amissa libertate Cæsares. Quod si etiam aliorum auctoritate confirmandum est, testatur id de Dictatore Liuius: Q. Fabius Maximus dictator, quo

quo die magistratum iniit, uocato senatu, peruicit, ut x uiri libros Sibyllinos adire iuberentur. De consulibus Sallustius in coniuratione Catilinæ: Consul conuocato senatu refert, quid de iis fieri placeat, qui in custodias traditi erant. Et Liuius lib. IIX: Cum repentino tumultu coacti consules senatum uocarent, introeuntibus in curiam patribus laceratum iuuenis tergum ad singulorum pedes ostendebant. Demum quis est locus, in quo non sit fixum in ueterum monumentis, testimonium huius rei? De Prætoribus Liuius XXII. P. Furius Philus, & M. Pomponius Prætores in curiam Hostiliam senatum uocauerunt. Sequuntur tribuni pl. de quibus dubitari non potest. Etenim Cicero in epistola ad Trebonium sic scribit: Cum senatum ad XIII. K. Ian. tribuni pl. uocauissent, deque alia re referrent totam Remp. sum complexus. Interregem autem Ap. Claudium uideo habere senatum apud Sallustium historiarum lib. I. cui Remp. committendam Philippus censet, cum Q. Catulo procos. uti uideant ne quid Resp. detrimenti capiat; & Papirium Mugillanum, & alios quosdam apud Liuium lib. IV. At præfectum urbi Latinarum gratia relictum, senatum habere posse Mucius negat, teste Gellio, quoniam ne senator quidem sit. Ateius uero Capito, in Coniectaneorum CCLIX. libro, assentitur Varroni. namque & tribunis, inquit, senatus habendi ius erat, quanquam senatores non essent ante Atinium plebiscitum. Ego autem, cum memoriã uetustatis, resq; populi R. gestas intueor, Tricipitino & Gemino, item Minucio & Nautio cos. Romæ, a Q. Fabio præfecto urbi, senatum habitum reperio. Quanquam tunc, nondum prætoribus illatis in Remp. maior imperii uis, atq; auctoritas fuit in præfectis. Idem obseruaui de Magistro Equitum, quod a Varrone prætermisum esse miror.

DE SENATU ROM.

Livijs quidē id de Q. Fabio litteris testatum reliquit lib. IIX. & de M. Antonio lib. XLII. Dio. Apud Dionem hæc prope sunt: Quoniã Antonius magister equitum senatum conuocabat, popularis Reip. status quasi umbra quædã, & species cernebatur. Apud Liviũ autem illa: Magister equitũ clam e castris Romam profugit, & patre auctore M. Fabio qui ter iã consul, dictatorq; fuerat, uocato extẽplo senatu, cum maxime conqueretur apud patres uim, atque iniuriã dictatoris, repente strepitus ante curiã licitorum submouentiũ auditur. Quæres deinde cum oēs isti magistratus Romæ essent quid fiebat? Respõdeo, quo supra recitati a nobis sunt ordine, qui eorum prior aliis esset, ei potissimũ, ut scriptũ est a M. Varrone senatus cogedi ius fuisse. Itaq; nõ nisi absente consule prætor senatum habebat. Cic. ad Planc. Placuit nobis, ut statim ad Cornutum prætorẽ urbanũ, litteras deferremus, qui quod consules aberãt cõsulare munus sustinebat more maiorum. Senatus est cõtinuo cõuocatus. Elegãter in primis, & uere. Nã iurisdictio urbana honorificetissima fuit, ac L. Cæsar, apud Fest. prætorẽ maiorẽ urbanum dici putat, minores ceteros. Quãquã aliquãdo uideamus duos uocasse, ut post cladẽ ad Thrasymentũ illos, quos nominaui, Philũ, cui inter ciues, & peregrinos, & Mathonẽ, cui iuris dicendi urbana fors euenerat. Tribuni porro pl. M. Valerio & P. Virginio cos. senatus cogedi ius sibi usurpare cœperunt, ut memoriã prodidit Dionysius lib. x. Antea enĩ cõciliũ populi tãtum indicendi potestãtẽ habebant. Patres autẽ cõuocare, aut ad senatũ referre, iis nõ licebat. sed erat cõsulũ hic honos. Quorũ uerborum manifesta est uis, atque perspicua, nõpe tribunos pl. etiã cũ adessent cõsules, cogere senatum potuisse. Idẽ obseruauĩ apertius, in proœmio tertii oratorii lib. a Cicerone scriptũ. Narrat eo loco Drusius tribuni pl. uocatu, nõ solum senatum, sed etiam Philippum

lippum consulem in curiam uenisse. Quodcirca Varro dixit, consules cū Romæ essent, non solos, sed potissimū ius senatus cogēdi habuisse. Etenim raro tribuni pl. nec nisi in re noua, aut in nouo aliquo tumultu ipsi sua aucto- ritate senatum indicebant. Adeo uero consulare mu- nus hoc erat, ut absentibus quoque iis, non ita sæpe su- premum consilium, Cicerone auctore lib. xii. epistola- rum, iniretur. Quoniam autem consulum æqualis erat, & par plane potestas, facileq; alter intercedere poterat, si eo inuito collega aliquid ageret, effici concludiq; pos- se ex eo uideretur, senatum nunquam nisi utriusque con- sensu habitum. Quod si quis nondum assentitur, saltem Appiani testimonio fidem habeat, ex quo ego locum to- tidem uerbis transtuli, & infra apposui. Patres uero, cum in domum Bibuli conuenirent sæpius, ibiq; inter se consultarent (neque enim senatus haberi poterat sine uoluntate & auctoritate utriusque consulis) nihil aduer- sus Cæsaris uim proficiebant. Collega uero non interce- dente, & ab uno senatum cogi potuisse non uno loco in annalibus, & ueterum monumentis notauit. Atque ut etiam de illis, supra a me commemoratis, magistrati- bus extraordinariis aliquid dicam, Dionysius auctor est, translato ad x uiros imperio, unum ex iis præfinito die- rum spatio cum fascibus & insignibus fuisse, quoties res postularent senatum conuocasse, & regimen totius ma- gistratus obtinuisse. Tribunos autem militares, si om- nes adessent, eodemq; modo & iiii uiros, credibile est communi edicto patres citare solitos. De tribunis quo- que militaribus legi, ceteris ad uaria bella profectis, tres in urbe relictos; unum, ut urbem, mœniaq; custodiret, alterum, ut arma, tela, frumentum, quæque belli tem- pora requirerent prouideret, tertium, ut publici consi- lii præses, & rerum omnium urbanarum custos esset.

Cæsar

DE SENATV ROM.

Cæsar primo in urbem aduentu senatum per Curionem & Antonium tribunos pl. ut ait Dio, conuocauit. Post dictatura decennialis, tribunicia potestas perpetua illi est tributa, & ad extremum usq; uitæ magistratus prope cōtinuos gessit, eorumq; iure, quod me tacente quoq; ipsa ratio indicat, senatum conuocabat. Augusto uero, eodē Dione teste, honos hic, in Marcelli & Aruntii consularitu, decretus est nouo modo, hoc est, ut etiam si nullum magistratum haberet, senatum tamē cogere posset. Quo exemplo insequentis imperatores id iuris sibi usurparunt, ut ex fragmento ueteris cuiusdam legis de imperio Vespasiani, cuius uerba, ex tabula Lateranensi descripta, in libro Epigramatum antiquorum referuntur, intelligitur. Erit iam finis huius loci, si admonero minores magistratus, & priuatos, quoties opus esset consules, aut aliquem eorum, quos enumeravi, adire solitos, & ab eo cognitionem senatus petere, ut Q. Fabium ædilem curulem apud Liuium libro octauo, & Mucium apud Dionysium libro quinto. Hæc de magistratibus, qui ius cogendi senatum haberent, hætenus.

Nunc uideamus quæ fuerit conuocandi ratio. Cōuocabatur senatus, aut edicto a consulibus, uel aliquo alio magistratu proposito, aut præconis uoce. Nam proponebatur nonnunquam edictum multos ante dies, cum de re grauiori deliberandum esset, & quæ frequentem senatum desideraret. Per præconem uero, cum aliquid incidisset de quo propere, & sine mora consulendi essent patres, neque operæ uideretur id in aliud tempus differre negotium. Hunc morem describit Liuius; Postquam, ait, audita uox in foro est præconis, patres in curiam ad xuiros uocantis, uelut noua res, mirabundam plebem conuerit. Sic & Appianus libro primo: Opimius armatos in Capitolio prima luce collocat, senatum per præcones

nes conuocat. Illius uero meminit consuetudinis Cicero in sexta ad D. Brutum epistola: Cū Tribuni pl. edixissent, senatus adesset ad XIII. K. Ian. haberentq; in animo de præsidio consulum des. referre: quanquam statueram in senatum ante K. Ian. non uenire, tamen cum eo die ipso edictum tuum propositum esset, nefas esse duxi ita haberi senatum, ut de tuis diuinis meritis fileretur. Cui loco similis est ille libri IX. epistolarum ad Atticum: Senatum K. uelle se frequentem adesse, etiam Formiis proscribi iussit. Et tertiæ in Antonium Philippicæ: Cum tot edicta proposuisset Antonius, edixit, ut adesset senatus frequens ad IX. K. Dec. eo die ipso non affuit. At quo modo edixit? hæc sunt opinor uerba in extremo. Si quis non affuerit, hunc omnes existimare poterunt, & interitus mei, & perditissimorum consiliorum auctorem fuisse. Erat autem edicti formula quædam solemnibus quasi uerbis concepta, cuius illa est apud Liuium; Festum, & Gellium clausula: SENATO-RES, QUIBUSQ. IN SENATU SENTENTIAM DICERE LICET. At ab initio statim post magistratus annuos institutos, teste Liuius, citabantur hoc modo: QUI PATRES, QUIQ. CONSCRIPTI ESSENT. Bello uero Punico secundo, ita consules edixerunt, ut docet Liuius lib. XXXIII. quoties senatum uocassent, uti senatores, quibusq; in senatu sententiam dicere liceret, ad portam Capenam conuenirent. Alii uero, cum Hannibal tria millia passuum ab urbe castra admouisset, frequentem senatum continebant in foro, si quid in tam subitis rebus consulto opus esset, ut idem tradit lib. XXVI. Item, in apparatus Macedonici belli conuersa ciuitate, P. Cornelius consul edixit, qui senatores essent, quibusq; sententiam dicere liceret, quique minores magistratus essent, ne quis eorum longius ab urbe Roma abiret,

DE SENATV ROM.

ret, quam unde eo die redire posset, neue uno tempore quinque senatores ab urbe Roma abessent. Suggestit postremo Liuius simile quiddam an. DXXIV. Mancino & Serrano consulibus: Interim, ait, Marcio pratori mandatum, ut edicto senatores omnes ex tota Italia, nisi qui Reip. causa abessent Romam reuocaret, qui Romæ adessent, ne quis ultra mille passuum ab urbe abesset. Ea uti senatus censuit facta sunt. Antiquitus uero cum in agris habitarent senatores, ad eos accersendos uiatores mittebantur. quod significat Cicero in Catone maiore, Plinius lib. XIX. & Columella lib. I. Fuit & illa quondam ratio præclara, quam Valerius commemorat lib. II. Antea, inquit, senatus assiduam stationem eo loco peragebat, qui hodie quoque senaculum appellatur, nec expectabat ut edicto contraheretur, sed inde citatus protinus in curiam ueniebat: ambigua laudis ciuem existimans, qui debitis Reip. officiis non sua sponte, sed iussus fungeretur. quia quidquid imperio cogitur, exigenti magis, quam præstanti acceptum refertur. Aetate porro Augusti signum conueniendi suffimento dari cceptum est. Dio lib. LIV. Præter hæc autem, quæ de modo senatus cogendi diximus, M. Varro, ut apparet ex lib. XIV. Gellii, de pignore capiendo, deque multa dicenda senatori, qui cum in senatum uenire deberet, non adesset, disputauit. Cicero lib. III. ea de re hanc legem rogat: Senatori qui nec aderit aut causa, aut culpa esto. causam uocat excusationem iustam, & legitimam, ut ætatis, ut iudiciorum, ut funeris familiaris, ut morbi. Sexagenarii enim habent uacationem auctore Seneca illo, quem recitauimus, loco, & libro de breuitate uitæ. Datur etiam excusationis uenia illis, qui iudiciis operam nauant, propterea Augustus cum certos dies, quibus senatus haberetur, constituisset, cauit, ne iis diebus

diebus ius dicere, uel aliud id genus publicū negotium, quod senatores impedire possent, quo minus in senatū uenirent, attingere fas esset. Hæc Dio lib. LV. Et in S. C. illo in epistola Cælii additū est, ut eos, qui in CCC. iudiciis essent, quando cos. de prouinciis referret, abducere liceret. Itidē & Sallustius in libro de Rep. ad Cæsarem ait: His tēpestatibus, alii iudiciis publicis, alii priuati suis atq; amicorū negotiis implicati, haud sane Reip. consiliis adfuerunt. Illos, qui familiaris funeris procuratione impediti abessent, non potuisse multari dixi, quod in defensione C. Rabirii animaduernerim, hanc causam etiam ad prolationem iudicii, satis grauem, & idoneam habitam. Morbi excusatione utitur Cicero in Philippicis: An ea res agebatur, ut etiam ægrotos deferri oporteret? Hannibal, credo, erat ad portas, aut de Pyrrhi pace agebatur: ad quam causam etiam Appium illum & cæcum & senem delatum esse, memoriæ proditum est. de supplicationibus referebatur; quo in genere senatores deesse non solent: coguntur enim non pignoribus, sed eorum, quorum de honore agitur, gratia. quod idē fit cum de triumpho refertur. ita sine cura consules sunt: ut pene liberum sit senatori non adesse. qui cum mihi mos notus esset, cumq; de uia languerem, & mihi met displicerem: nisi, pro amicitia, qui hoc ei diceret. de quo fonte & illud manauit: Nec erit iustior P. C. in senatum non ueniendi morbi causa, quam mortis. Ex illo autem superiore loco intelligitur etiam, qua pœna senatores, qui erant in culpa, afficerentur. Multa enim iis dicebatur, & antequam hæc solueretur pignora capiebantur. Rem ira se habere paullo post in eadem oratione Cicero clarius significat: Quis unquam tanto damno senatorem coegit? aut quid est ultra pignus, aut multam? Et Liuius lib. III. Postquam citati non conueniebant,

DE SENATU ROM.

dimissi circa domos apparitores simul ad pignora capiēda, sciscitandumq; num consulto detrectarēt. Vendi autem solita innuit Cicero in proœmio tertii de Oratore, cum ita Crassum facit loquentem: An tu, cum omnem auctoritatem uniuersi ordinis pro pignore putaris, eāq; in conspectu populi R. concideris, me his pignoribus existimas posse terreri? non tibi illa sunt cædēda, si Crassum uis coercere: hæc tibi est excidenda lingua, qua uel euulsa, spiritu ipso libidinem tuam libertas mea refutabit. Cædere antiquo uerbo dixit, pro eo quod est auctio ne distrahere. Namque cædere significabat consumere, ut est a Nonio in commentariis linguæ Latinæ uerissime traditum. Et homo eloquentissimus, ac senator constantissimus, lusit in uerbi ambiguitate, ut hoc ipso ostenderet se consulis furiosi amentiam & acerbiteratem contemnere, & pro nihilo ducere. Leuiculum autem est quod putauit Franciscus Connanus, uir ceteroqui iuris, antiquitatis, & litterarum peritissimus, pignora ablata consules concidere & frangere consueuisse. Indeque ait Antonium se disturbaturum ædes Ciceronis minari. Sed utrum talia tantæ ciuitatis instituta, & cogitata siccorum, an uero afortorum hominum cœpta, & temulentorum somnia iudicabimus? Eodem modo consules minores magistratus, pontifex maximus sacerdotes, & imperatores in castris legatos, & senatores coercebant. Quæris unde hoc præceptum hauserim? unde nisi ex historia fonte. Plutarchus in Catone: Narrat dixisse Munacium se, re comperta, neque ad cænas, & prandia uenisse, neque si ad consilium uocaretur paruisse, cūque minaretur se eum pignore (ita enim agi solet cum illis, qui non obtemperant magistratibus) coacturum, nihil istos terrores curasse. Liuius lib. xxvii: Priusquam in prouincias prætores irent, certamen inter P. Liciniū
pon-

pontificem maximum fuit & Q. Fabium Pictorem flaminem quirinalem, quale patrum memoria inter L. Metellum & Postumium Albinum fuerat, cos. illum, cum C. Lutatio collega in Sicilia ad classem proficiscentem, ad sacra retinuerat Metellus pont. max. prætorem hunc, ne in Sardiniam proficisceretur, P. Licinius tenuit, & in senatu, & ad populum magnis contentioneibus certatum est: & imperia inhibita ultro citroq;, & pignora capta, & multæ dictæ, & tribuni appellati, & prouocatum ad populum est, religio ad postremum uicit, & dicto audiens esse flamen pontifici iussus, & multæ ex iussu populi remissæ. Ceterum summam, quam penderent senatores, si Reip. consiliis nollent adesse, legibus credo fuisse præfinitam. Et enim Dio prodidit Augustum, cum unus omnia teneret, has multas ampliasse. Multabantur uero non solum si abessent, uerum etiam si uenissent tardius, ut eidem placet libro LIV. Ac de modo cogendi senatus diximus.

Intelligendum autem est nisi legitimus esset coactus senatorum numerus, nullum S. C. fieri potuisse. Liuius lib. xx x i x. Neque his contentus Aemilius consul fuit, sed postea per infrequentiam adiecit S. C. Ambraciam nõ uideri ui captam esse. Et apud eundem lib. xx x i x. Fuluius quærit quid ab eo quisquam possit æqui expectare, qui per infrequentiam furtim S. C. factum in ærarium detulerit. Item Dio xx x i x. sic scribit: Cum non conueniret is numerus, quem ad S. C. faciendum leges præscribunt. Itaque, Sex. Pompeio teste, cum impedimento esse uult senator, numera senatum ait consuli. Ac certum numerum ad S. C. faciendum necessarium fuisse, inter omnes constat, qui uero hic fuerit, uariæ sunt, & discrepantes uirorum doctorum opiniones. Me uero haud pœnitet eorum sententiæ, quibus de se-

DE SENATU ROM.

natus consilio, quem numerum conficere deberet, non eodem modo, sed pro magnitudine rerum, de quibus ageretur, definitum placet; & cum, ut differui superiore libro, nō eadem semper Romæ senatorum esset summa, ratione & proportionē totius ordinis numerum S. C. faciendis legitimū modo auctum, modo diminutum. Liviū lib. xxxix. narrat S. C. cautum, ne quæ Bacchanalia Romæ, ne'ue in Italia essent, si quis tale sacrum solemne, & necessarium duceret, nec sine religione & piaculo se id omittēre posse, apud prætorem urbanum profiteretur, prætor senatum consuleret, si ei permissum esset, cum in senatu centum non minus essent. De re igitur adeo graui centum senatorum consilium satis habuit ponderis illa ætate, qua trecenti in altissimum ordinem legebantur. Hoc enim S. C. factum est anno DLVII. Sp. Albino Q. Philippo cos. Anno autem post id a senatu decretum cxx. in M. Glabronis & C. Pisonis consulatu, tulit legem C. Cornelius tribunus pl. ne quis in senatu legibus solueretur, nisi cc. affuissent. A paucioribus tamen alia S. C. facta, præter id, quod nominatim in lege scriptum erat de iis, qui legibus soluerentur, Cicero etiam in Epistolis ad Q. Fratrem palam ostendit: Sane, inquit, frequentes fuimus in senatu, omnino ad ducentos. Vnde & aliud argumentum urget pro me, si Lentulo & Metello cos. pauciores quam ducenti sufficiebant, multo magis ante legem Corneliam, & post eam latam quinque circiter annis, antequam Pifone, & Messala cos. tot in summum gradum ciuitatis essent cōoptati. Ac quæcunque hæc fuerit lex, eam sæpe uiolatam ab optimatum factionibus ex Asconii in Cornelianam commentario clarum & perspicuum est. Proptereaque hanc nobilium hominum licentiam numero senatus multiplicato reprimendam

mendam esse Cæsari suadet Sallustius, in libro de Rep. ordinanda. Si quis uero antiquorum temporum memoriam recordari uelit, C. Cæsarem, in illa senatorum multitudine, numerum senatusconsultis faciendis maiorem intulisse non negabit. Quod si quibusdam hominibus, qui sibi nimium acuti uidentur in mentem uenisset, non adeo temere, Dionem mendacii accusassent, cum lib. LIV. in hanc ferme sententiam scribit: Videns Augustus senatum non semper frequentem conuenire decreuit, ut S. C. etiam a paucioribus quam quadringentis fierent. Namque prius usque eo rata non erant, quoad is numerus effectus esset. Non enim hæc uerba, ut illi inepte censent, referenda sunt, ad illud sub libertate populi R. & gubernatione magistratuum, sed ad hoc sub dominatione Cæsaris positum tempus. Ab eodem historico proditum est Augustum, cum C. Mario, & C. Asinio cos. denuo ea, quæ uitiiis, & uiolentia superiorum temporum inuenta erant mutaret, & legibus uniuersam alligaret senatus disciplinam, numerum S. C. faciendis alium, atque alium, ut res, de quibus senatus consultabat, diuersæ erant, constituisse.

Nunc de loco senatus habendi ordiri pergam. Ac primum scire omnes uelim, solum Festum senaculum curiam appellare, Lilius autem lib. XLV. & Varro. lib. IV. itemque Valerius lib. II. senaculum dicunt fuisse, loco quendam ante curiam, in quo senatus, aut seniores consisterent, dictum ut *μεγίσταν* apud Græcos. Ita uero more maiorum comparatum erat, ne S. C. nisi loco legitimo factum, iustum haberetur. cuius rei multos habemus præceptores, sed neminem aut doctrina præstantiorem, aut auctoritate grauiorem Varrone, qui hoc lib. IV. Epistolicarum quæstionum, ut memorat Gellius, prodidit. Si quis autem in altiorememoria diligenter

DE SENATU ROM.

ligenter aciem quasi mentis intendat, primum statuet, nullum priuatum locum senatui habendo fuisse legitimum, deinde non omnes publicos, sed templa tantum. Quorum unum Zonaras & si non aperte dicit significatione tamen quadam ostendit. Quoniam Vulsiniensium legatos clam missos Romam ægre impetrasse narrat, ut in ædibus priuatis, ne eorum legatio euulgaretur, senatus conueniret. Alterum M. Varro lib. i. v. ad Oppianum perspicue demonstrat. In eam uero intuenti rem doctissimo uiro multa occurrebant, inde factum esse, ut in curia Hostilia, inde ut in Pompeia, & post in Iulia templa constituerentur, cum antè profana ea loca fuissent. Idem etiam affirmat Cicero, quando in defensione Milonis, curiam templum sanctitatis, amplitudinis, mentis, consilii publici appellat. Et Lampridius haudquaquam spernendus rerum scriptor, in libro de uita Seueri, quando ait senatum frequentem in curiam, hoc est, in ædem Cœcordiæ templum inauguratum conuenisse. credo autem disputationis illius epistolicæ Varronis sententias persecutum esse Seruium Honoratum in explicatione lib. vii. Aeneidos. Nec enim apis similior est api, quam id quod in septimum Vergilii librum adnotauit, doctrinæ illi Varronis, paullo ante a nobis ex Gellii lib. x. i. v. allatæ. Augusta, inquit, mœnia uocat augurio consecrata. Hinc non multo post: Tectum augustum ingens. Et nisi in augusto loco senatus consilium habere non poterat. Subiicit deinceps Gellius Varronem scriptum reliquisse non omnes ædes sacras templa esse, ac ne ædem quidem Vestæ templum uideri. Quod idem Seruius non solum tradit, sed aliud etiam præceptum ex Varro-ne prætermissum a Gellio profert, atrium Vestæ ab æde non ita procul remotum templum fuisse, & senatus consilium eo loco habitum. Ac potissimum quidem habebatur

batur senatus in deorum immortalium templis, ut ueneratione quoque loci senatores a prauis cogitationibus abducerentur. Sic enim Tullius pro domo: Censor, inquit, penes quem maiores nostri (id quod tu sustulisti) iudicium senatus de dignitate esse uoluerunt, Concordiæ signum uolebat in curia, curiamq; ei deæ dedicare. Præclara uoluntas, atque omni laude digna. Præscribere enim se arbitrabatur, ut sine studiis dissensionis sententiæ dicerentur, si sedem ipsam, ac templum publici consilii religione Concordiæ deuinxisset. Quare maxime illæ celebrantur annalium monumentis propter senatus consilia ædes; Iouis Statoris, Iouis in Capitolio, Iouis Mariana, Concordiæ, Fidei, Telluris, Vulcani, Virtutis, Apollinis, & Bellonæ. Illud tamen addo, si quis templi uim definiendo explicans, genus eius uniuersum ædem alicuius Dei esse diceret, næ ille in Latinorū consuetudine obseruanda haud plurimus fuisse uideretur. Iam id patet ex eo, quod de atrio Vestæ diximus. Et hoc amplius quod campus etiam modo sit per augures constitutus templum est. Propterea bello Hannibalis Flaccus castra inter portam Esquilinam Collinamq; cū posuisset, consules eo, ut inquit Liuius, senatusq; conuenerunt, & ibi de Rep. consultarunt. Idem intelligere licet, ex illis Propertii nobilissimi, & doctissimi Elegiarum scriptoris de antiqua Roma, & Romulo uersibus:

Buccina cogebat priscos ad uerba Quirites

Centum illi in prato saepe senatus erat.

Præterea fuerunt quædam nullius dei religione obstricta templa, sed tanquam sedes ab uniuerso populo uni senatorio concessæ ordini; ut curia Calabra, curia Hostilia, & alia ad portam Capenam, item Pompeia, Iulia, Octauia. De quibus, quæ obseruauit non alienum uidetur ab instituti sermonis officio deinceps sub-

sim

texere

DE SENATU ROM.

texere. Curiam Calabram Romulus condidit, ad
 quam senatus mandato regis, & populus iussu pontifi-
 cis, ut rationem dierum, sacrificiorum, ludorumq; co-
 gnosceret, calabatur, hoc est, uocabatur. Auctor Ser-
 uius, homo non summa præditus doctrina, sed tamen
 non nihil scit. Curiam autem Hostiliam, ut nomen ip-
 sum declarat, & Varro lib. i v. de lingua Latina, Liuiusq;
 libro primo testantur, Tullus Hostilius extruxit. Eius
 situm indicat Varro his uerbis: Ante hanc sunt rostra.
 Et Festus, cū narrat antiquissimam fuisse curiam illo lo-
 co ubi, Nicosfrati ætate, (cuius libro de senatu habendo
 usus est, in componendis de uerborum priscorum
 significatione libris) ædes Concordiæ fuit, inter Capi-
 tolium, & forum. Ceterum & ante Cæsarium impe-
 rium cogitauit Cassius censor signo Concordiæ, quod
 a Q. Marcio in publico collocatum erat, translato in cu-
 riam, templum illud ei deæ dedicare, sed ex commen-
 tarius pontificum M. Aemilius pontifex pro collegio re-
 spondit, nisi eum nominatim populus R. præfecisset,
 atque eius iussu faceret, non uideri recte posse dedica-
 ri. Cum autem Milo interfecisset Clodium, corpus il-
 lius a plebe uanissimo, & leuissimo hominum genere in
 curiam perlatum, ibique rogo ex subselliis constructo,
 cum ipsa curia, combustum omnes tradunt. Verum sta-
 tim a Fausto Syllæ F. Dione teste, ex S. C. resecta est, &
 de secundi conditoris nomine aliam traxit appellatio-
 nem. Nam & prius, inquit, Sylla pater curiam ean-
 dem Hostiliam nouo ædificii genere exornauerat. Quo
 fit, ut ita Pisonem uerba facientem quinto de Finibus
 dialogo Cicero induxerit: Equidem curiam nostram,
 Hostiliam, dico, non hanc nouam, quæ mihi minor
 esse uidetur, postea quam est maior, solebam intuens
 Scipionem, Catonem, Lælium, nostrum uero impri-
 mis

mis autem cogitare. Rursum in tertia, ut opinor, aut quarta Cæsaris dictatura ædem hanc demolitum esse Lepidum Dio refert, uerbo quidem propterea, quod Felicitati fanum in ea area inædificandum uisum esset, re autem, ut ne, & hoc monumentum Syllani nominis extaret; tum ut altera, quam exstruxisset Cæsar, senatorii ordinis sedes, curia Iulia uocaretur. Deinde uero Hirtio & Panfa cos. multorum, & metuendorum prodigiorum nunciis perculsa urbe, S. C. factum fertur de antiqua illa reficienda. Ad portam autem Capenam aliam fuisse curiam dixi, haud infirmo testimonio Festi, & Liuii libro XXI. nixus. Verum Pompeiæ multo crebrior in rebus populi R. gestis fit mentio, eiusq; origo, & situs certis litterarum notis ita sunt expressa, ut de iis nihil sit, cur magnopere laboremus. Nam Plutarchus eam a Pompeio dedicatam, & ornamenti causa theatro adiectam, in Cæsare, & Bruto, scribit. Quo fundamento iactato & si iam satis patet curiam Pompeiam fuisse extra pomerium, tamen instituti tuendi causa Dionis etiam testimonium proferam. Hic lib. XL. Ad theatrum, inquit, extra pomerium senatus habitus est. Atque hoc quidem in templo senatum ludorum diebus haberi solitum Appianus lib. II. docet. curia autem Iulia, quæ erat prope comitium, in locum Hostiliæ successit. Quam ut Cæsar cõstrueret senatus decreuerat, sed a II uiris demum condita est, & post ab Augusto, qui sibi unus imperium Cæsaris uedicauerat, dedicata. Dio lib. XLVII. & LI. Restat Octauia extra pomerium, ut testatur idem lib. LV. sita. Itaque cum acrius aliquanto, & attentius hanc rem considerarem, in ea mente, & cogitatione uersabar, curiam hanc in locum Pompeiæ, quæ post cædem Cæsaris est obstructa, Augustum consecrasse. Reliqua post commodius cognoscentur. Hæc uero de se

DE SENATV ROM.

natus loco in praesentia generatim dixisse satis sit.

De tempore autem quo senatus aut conuocaretur, aut haberetur, illud constat apud me non ut certum diem sacrificii, sic huius supremi consilii expectari, sed, quod ticscunque res postulerent, subito cogi solitum. Praecipiant quidam lege fuisse cautum, ne diebus comitialibus haberetur. A quibus ego dissentire nec debeo, nec, cum suam coniecturam grauissimis, locupletissimorum auctorum, testimoniis confirmet, possum. Producent autem Ciceronem, qui ad Q. Fratrem scribit secutos esse comitiales dies, per quos senatus haberi non poterat. Citant etiam Caesium, quando ait in S. C. illo, cuius iam aliquoties mentionem fecimus, additum, ut de prouinciis consularibus per dies comitiales consules senatum haberent. Adiungo his & ipse, Caesarem commentario primo de bellis ciuilibus, ita narrantem: Qua ex die consulatum iniit Lentulus, biduo excepto comitali, de imperio Caesaris, & de amplissimis uiris tribunis pl. grauissime in senatu, acerbissimeque decernitur. Et M. Ciceronem infra scribentem ad Quinctum hoc modo: Comitilibus diebus, qui sequuntur Quirinalia, Appius interpretatur non impediri se lege Pupia, quo minus habeat senatum. Sed quos hi auctores comitiales dies nominent quaro? Respondent eos, ut Liuius, Macrobiusque docent, quibus cum populo agere licuit, qui que in Fastis dierum ex uetusto marmore descriptis littera C. notantur. Ego cum libera esse debeant omnium in re litteraria sententiae, uerecunde tamen, mihi id non placere dico. Et ut non placeat, adducit me senatoriae consuetudinis diligens in ueterum libris obseruatio. Notauit in Ciceronis orationibus in Antonium dies, quibus est senatus habitus, XIII. K. Oct. IV, & VIII. K. Dec. XIII. k. Ian. & I. in Catilinam XII. k. Nouem. tum

tum in litteris ad Lentulum Ciceronis xvi. k. Feb. & in Cælii ad Ciceronem xi. k. Sext. et apud Cæsarem vii. Id. Ian. & alios sexcentos, qui littera C. in antiquo more signantur. Deinde moueor dierum, quibus magistratus cum populo agendi potestatem habebant, multitudine. In illo enim lapide numero ad ducentos. Quemadmodum homines doctissimi id accepturi sint horreo. Sed humanum est labi. Itaque profiteor me existimare comitiales dies a Cicerone illis locis, & a Cælio, Cæsareque appellari, non quibus comitia haberi possent, sed quibus haberentur. Ita definit Festus dies comitiales, cum in comitio conueniebant. Ergo, uerbi gratia, si indicta essent comitia ad iiii. Non. Mar. quo die legem ferre, aut magistratus creare licuit, non potuit ad eam diem ut senatus adesset consul edicere, ne senatores uel a petitione, uel a suffragiis auocarentur. Ferebant enim suffragia etiam tributis comitiis. De quo non est cur magnopere dubitetur, cum id Varro lib. ii. de re Rustica doceat: Comitii, ait, ædiliis cum, sole caldo, ego, & Q. Axius senator tribulis, suffragium tulissemus. Verum si non essent comitia, die illo, quo haberi poterant, nihil uetabat, quo minus ciues amplissimi senatorio munere fungerentur. Itaque legimus, & notauimus, si res incidisset grauior, quæ senatus desideraret cognitionem, comitia ex S. C. sæpe dilata. Cicero pro Murena: His rebus auditis, meministis fieri S. C. referente me, ne postero die comitia haberentur, ut de his rebus in senatu agere possemus. Neque hoc tam comitialibus diebus, quam comitiis ipsis tributum, multa sunt quæ declarent, in antiquorum libris, exempla. Eodem enim die statim post comitia uocatos sæpe in curiam patres uidemus. Nam ita narrat lib. xxxix. Liuius: Senatus deinde concilio plebis dimisso haberi est

DE SENATV ROM.

coeptus. Et XLIIIX: Consul dimissis comitiis senatum
 uocauit. censuerunt frequentes ad populum cum Flac-
 co agendum. Omitto Ciceronem lib. II. ad Q. Fratrem,
 prætereo Dionem lib. XX XVII. & alios. Consideran-
 dum uero est, utrum illi, quos recitauimus loci possint
 hanc admittere interpretationem. Et primum de illis
 uerbis ex epistola Non occupatione, lib. II. ad Q. Fra-
 trem non ambigo. Nam & si comitia habita, aut con-
 cilium aliquod plebis statim post XVI. k. Feb. quo illa
 acta esse in senatu Cicero, de rege Alexandrino ad Len-
 tulum scribens, narrat, nullibi reperio: tamen ne id
 credam, nihil omnino intercedit. Vt uero in Cœlii
 epistolis legimus, senatus decreuit Reip. tempora flagita-
 re, ut ex K. Mar. posthabitis aliis omnibus rebus, de pro-
 uinciis consularibus referretur. Sed cum lex esset, ut
 diebus comitialibus, si agere uellent magistratus cum
 populo, supersederetur a publico consilio, ne hoc mo-
 do mora ab aliquo afferretur, quo minus de prouinciis
 consularibus patres consuli possent, adiectum est in S.
 C. extra ordinem comitialibus diebus senatus potius &
 publici consilii, quam comitorum rationem oportere
 haberi. Diebus porro duobus, quorum meminit Cæ-
 sar, cum populo actum nemo negabit, cum sic reperia-
 tur in eodem libro scriptum: Completur urbs ad ius co-
 mitiorum. Vltimus, & difficillimus est locus in lib. e-
 pistolarum II. ad Q. Fratrem. causa autem difficultatis
 hæc est, quod sententiam legis Pupia, & tempus adhuc
 inuenire non potui. Explicatur ita a nonnullis: Tulit
 . . Pupius . . ne senatus a XVI. k. Feb. ad usque k.
 Feb. haberetur, ne nisi perfectis, aut reiectis legationi-
 bus aliis de rebus senatus haberetur. Verum hoc de lega-
 tionibus non lege Pupia, sed Gabinia sanctum fuit, ut
 intelligitur ex uerbis Ciceronis: Comitialibus diebus,
qui

qui Quirinalia sequuntur, Appius interpretatur, non impediri se lege Pupia, quo minus habeat senatum. Hæc de lege Pupia. Sequitur de Gabinia. Et, quod, inquit, Gabinia sanctum sit, etiam cogi usq; ad k. Mar. legatis senatum quotidie dari. Et quanquam ad Lentulum non nominat legem Gabiniam distincte tamen dixit: Senatus haberi ante k. Feb. per legem Pupiam, id quod scis non potest. Neq; mense Feb. toto, nisi perfectis, aut reiectis legationibus. Per legem Gabiniam scilicet. Cum uero, ut superius commemoratum a nobis est, dixerit, Appium interpretari se non facturum contra legem Pupiam, si diebus comitialibus, qui sequuntur Quirinalia senatum haberet, manifestum est decipi eos, qui de extremo tantum Ianuario mense Pupium sanxisse credunt. Quirinalia enim sacra, Sex. Pompeio, & marmore antiquo testibus, Februario mense, non Ianuario fiebant. Crederem lege hac cautum fuisse, ut diebus comitialibus ratio haberetur comitorum potius, quam patrum consilii, ac maxime si aliquibus magistratibus ciuitas careret. Nam scribit Q. Fratri Appium, consulem ex interregno creatum, detrudere comitia pratoria in mensem Martium conari. At Philippo, & Marcellino cos. quo anno illa ad Lentulum epistola est missa, comitia turbulenta Clodii ædilis mense Ianuario fuisse constat. Sciuit autem post ædiles Lentulus, & quæstores, & alios non paucos magistratus minores, more institutoq; ueterum, creati debere. Exposui de re obscurissima opinionem meam. Quanquam hic mihi ualde, ut aiunt, aqua hæret. Itaque non ero pertinax, & si quid probabilius audiero, non grauate in aliorum sententiam pedibus ibo. Sed certe aut ita sentiendū, aut fastis dierum marmoreis, quod licet mallim, tamen hætenus, ueneratione, qua omnem profequor antiquitatem adductus, eloqui non sum ausus,

DE SENATV ROM.

tus, fides est abroganda. Quæritur secundo loco atris, & religiosis diebus utrum consulerentur patres. Negat Dio, ut quidam aiunt, lib. XLV. his uerbis: A. Hirrio C. Pansa cos. K. Ian. senatu conuocato per dies perpetuos res deliberatum est. Nam eo, quod impendebat, bello, prodigiisq; plurimis, & admirabilibus perterriti, ne religiosis quidem diebus, de iis rebus, quæ ad salutem & incolumitatem pertinerent, consilia intermittebant. Diem uero religiosam uerbo Græco *ἁγία* uocat, quo nomine & Plutarchus in Camillo utitur, cum narrat de xv. die K. Sext. quo ad Alliam cum exitio urbis foede pugnatum est. Quæ religio non solum erat xv. K. Sext. uerum postridie & Idus, & Nonas, & Kalendas omnes. Iam igitur nescio an id uerum esse possit. Cicero lib. I. ad Atticum: Perfectum a nobis est, ut frequentissimo senatu, & libentissimo uterentur, multaq; a me de ordinum dignitate, & concordia dicta sunt K. Dec. & postridie. Et lib. IV. cum scripisset senatum K. Oct. fuisse frequentem paucis interiectis adiicit hæc: Postridie S. C. factum est, quod ad te misi. Quinto demum fratri nunciat lib. II. quod Idibus Maii, & postridie fuerat dictum, de agro Campano in senatu actum iri, non esse actum. Possem & alia multa proferre testimonia; uerum aut hoc testimoniorum satis est, ut ille dicere solitus erat, aut ego quid satis sit omnino ignoro. Festi uero dies licet senatui habendo essent legitimi, tamen non ita sæpe iis supremum consilium initum Cicero lib. II. ad Q. Fratrem significat. Nam in prima eius libri epistola ait: Senatus fuit frequentior, quam putabamus esse posse mense Decembri, sub dies festos. Idus uero, Nonas, Kalendas solemnes senatus dies fuisse puto, quod sæpe in annalibus nominentur; maxime autem insignes K. Ian. & antea Id. Mar. atque alios quosuis, quibus consules,

fules, ex instituto maiorum inibant. Itaque Liuius lib. xxvi. refert M. Marcellum, cum Id. Mar. consulatum inisset, senatum eo die moris tantum causa habuisse, profectum nihil se absente collega, neque de Rep. neque de prouinciis acturum. Et Ouidius lib. iV. de Ponto, nobilem illam K. Ian. pompam pulcherrimis describens uersibus, canit:

*Curia te excipiet, patresq; ex more uocati
Intendent aures ad tua uerba suas.*

Ceterum non uidetur antiqua illa senatus distinctio, quam multis placere uideo, ut alius legitimus esset, alius indictus. Primus enim Augustus instituit, Dione teste lib. LV. cum antea nihil esset hac de re sancitum, certos singulis mensibus senatus habendi dies, quibus necessario senatores, quibusq; ius erat sententiae, in senatum uenirent. De quo Augusti decreto Suetonius: Sanxit ne plus quam bis in mense legitimus senatus cogeretur, scilicet K. & Id. ne ue Septembri, Octobri ue mense ullos adesse alios necesse esset, quam sorte ductos, per quorum numerum decreta confici possent, sibiq; instituit consilia sortiri Semestria, cum quibus de negotiis ad frequentem senatum referendis ante tractaret. Quo loco legitimus senatus admoneo opponi non indicto, sed Octobris, Septembrisq; mensis senatui, & Semestri senatulo. Haec enim consilia noua erant, nullis legibus, nullo exemplo maiorum introducta. Ad tempus quoque spectat, quanquam saepe ad solis occasum senatus retinebatur, post horam tamen decimam nihil noui referri potuisse. Docet hoc Seneca cap. xlv. lib. i. de Tranquillitate uitae. Maiores, inquit, nostri nouam relationem post horam decimam fieri uetabant. Et quod Varro praecipit S. C. ante exortum, aut post occasum solis factum ratum non fuisse, opus etiam censorium fecisse existima-

tos,

DE SENATV ROM.

tos, per quos eo tempore S. C. factum esset. Postremo scribit Suetonius, & Dio, interfecto Cæsare Id. Mar. solemnem senatus diem, parricidium a iuribus nominatas, ac ne unquam senatus eo die haberetur decretum.

Iam uero ritus, & solemnia curiæ describenda, ac depingenda nobis sunt. Primum omnium magistratus, qui senatum habiturus esset, immolabat hostiam, auspicabaturq; teste Varrone. Quod est etiam ab Appiano lib. II. in hanc ferme sententiam scriptum: Est autem mos, inquit, magistratibus in curiam ingressuris prius uti haruspicina, ac rursus in Cæsaris uictima cor, uel, ut alii dicunt, caput extorum non est inuentum. Vltimis temporibus, cum in Remp. inuasisset, Octavianus decreuit, ut & senatores ture, ac mero supplicarent illi Deo, in cuius templo senatus habebatur. Est id apud Dionem lib. LIV. Posthæc Augustus, in aliud quinquennium præfectus morum factus, sanxit, ut senatores, quoties in curiam conuenire, aut ad se accedere uellent, suffimentum adolerent; eo & religionis studium inculcatur, & signum conueniendi facilius dabatur. Et apud Suetonium in uita Augusti: Quo autem lecti probatiq; & religiosus, & minori molestia senatorio munere fungerentur, sanxit, ut priusquam consideret quisquam ture, ac mero supplicaret, apud aram eius Dei, in cuius templo coiretur. Nec prætermittam C. Marium, in secundo consulatu, primum triumphali ueste in senatum uenisse. Non enim uisum est hoc indignum Liuii homini summo, quod historiarum monumentis proderet. Et si Dio, alios secutus auctores, coactum eum deponere ornamenta triumphali, & togatum consilium patrum conuocasse lib. XLIIIX. dicit. Cicero autem in Gratiarum actione pro Marcello confessum appellat senatum. Et in epistolis ad Ap. Pulchrum longum subsellium. Propterea quod

quod iudicum subsellia breuiora essent. Consules uero in senatu sellis curulibus sedebant, quem Cicero morem aperte expressit in ea, quam Non. Dec. in senatu contra Catilinam habuit: Non denique, inquit, hæc sedes honoris sella curulis, unquam uacua mortis periculo, atque infidiis fuit. Cæsari etiam uictori inter maxima ornamenta tributum legimus, apud Dionem, ut in senatu propter consules, & ipse sella curuli sederet. Eundemq; locum honoris & Augustus tenuit. Atque hæc, & si ad intelligendos libros Latinorum non inutilia sunt, tamen fortasse prudentibus hominibus possunt leuiora uideri. Quare nõ immorabimur in iis diutius, & iam antiquam ad senatum referendi consuetudinem inuestigare ordiemur. Consulebant igitur patres non solum ii, qui habebant senatum, uerum & alii magistratus. Quod quoniam pauci sciunt, nemo certe docuit, pluribus argumentis demonstrandum puto. Primum Cicero quandam in senatu orationem orsus est hoc modo: Paruis de rebus, sed fortasse necessariis consulimur P. C. de Appia uia, & de Moneta consul, de Lupercis tribunus pl. refert. Deinde in epistolis, cum Lentulo scripsisset, quæ quis patrum ex relatione cos. censeret, Volcatium quoque nunciat referente Lupo tribuno pl. Pompeium, ut Ptolemæum reducat decernere. Tū in Sextiana L. Mummium tribunū pl. consule Gabinio nolēte, tempore suo grauissimo, ad senatum retulisse, cumque senatus frequens pro salute ipsius mutandam uestem celsuisset, Gabinium exanimatum, euolasse ex senatu dicit. Postremo Plutarchus ita narrat de Antonio tribuno pl. Cum Cæsaris litteras recitari in senatu Pompeiani non sine- rent, ipse (nam magistratus iure poterat) eas recitauit. Quanquam enim litteras priuatim missas, si id ad Reip. commodum pertineret, priuatis licuit in senatu recita-

DE SENATU ROM.

re; illas tamen, quæ publice mittebantur, nemo, nisi qui referendi potestatem habebat, potuit. Obtinuimus ergo senatum habentibus consulibus, tribunis pl. concessum fuisse ad illorum relationem aliquid addere, & de eo, quod in rem uideretur patres consulere. Quid uero prætores? an referebant ad senatum? Dio lib. LV. præcise ante Augusti imperiû negat. At Liuius, & Cicero, quibus credidisse malis aiunt; sed tum solum quando maior potestas non uetabat. Liuius quidê lib. XLIX. refert S. C. cautum, ut si quis sacrum Bacchi necessariû sibi duceret, apud prætorem urbanum profiteretur, prætor senatum consuleret, si ei permissum esset. Et libro XLII. Caius, inquit, Licinius prætor consuluit senatum, quem quærere ex rogatione uellent. Patres ipsum eum quærere iusserunt. Tum demum in prouinciâ eos profecti sunt. Ciceronis autem hæc sunt uerba in oratione pro lege Manilia, quam suasit prætor: De quo legando spero consules ad senatum relatueros, qui si dubitabunt, aut grauabuntur, ego me profiteor relaturum. Unde & in III. de Legibus iure sanxit: Cum populo patribusq; agendi ius esto prætori. Itidem, ut ibi sciscit, magistro equitum. censores uero Flaminius & Marcellus, teste Liuiio, Campani ubi censerentur senatum consuluerunt, decretumq; uti Romæ censerentur. Qua de re & infra: Campani, cum eos, ex S. C. quod priore anno factum erat, censores Romæ censeret coegissent, petierunt, ut sibi ciues Romanas uxores ducere liceret. At si quid alii magistratus inuitis consulibus referrent, uetare poterant? Fateor, & addo honorem hunc consulum præcipue fuisse. Sed non ex eo concluditur, prætores, & ceteros ius consulendi patres non habuisse. Nam & consulis relationi intercedit tribunus pl. Tacitus Annali I. Scaurus dixerat, spem esse ex eo non irritas fore
 senatus

senatus preces, quod relationi consulum iure tribunicia potestatis non intercessisset: tamen consules potestatem referendi maximam habuisse nemo ignorat. Et quamquam ille, penes quem fasces erant, hoc iure collega superior erat, Dionysio lib. IX. auctore, uterque tamen eos. referebat. Exempla passim occurrunt in annaliū monumentis. Itaq; de re minime dubia plura non loquar. Referebant tamen ambo plerumque Liius lib. XXVI: Consulum de prouinciis communis relatio fuit. Ita, & de tribunis, & aliis, quos enumeravi magistratibus, obseruo, aliquando totius collegii unam fuisse relationem, aliquando uero simul aliquot, sæpe separatim suo quæque nomine retulisse. Augusto XI. cum Pisone consuli, quo tempore L. Sestium in suum locum subrogauit, referendi potestatem, etiam si consulatum nõ haberet, S. C. tributam Dio prodit. Inde honos is, ut & cogendi ius, ad alios imperatores permanauit. Nemo uero, ut in ueterum libris scriptum est, magistratus nisi stans in senatu uerba faciebat. Cicero lib. II. ad Q. Fratrem: Racilius surrexit, & de iudiciis referre coepit. Dionysius lib. V. Hæc cum legati dixissent, surrexit Brutus consul, & huiuscemodi uerba locutus est. Lego apud Dionem, Augustum, cum ægrotaret quæstoris in senatu ministerio usum. eundemq; absentem de flagitiis filia libellum per quæstorẽ recitasse. Quod quasi honoris, & amplitudinis, non necessitatis, & pudoris caussa factũ, successores illius imitatos tum ex aliorum monumentis, tum ex Taciti XI. Annali colligo. In quo hæc sunt: Et oratio principis per quæstorem eius audita est. Duo etiam genera relationum Varro edit: Vnũ, cum infinite de Rep. alterum, quando singulis de rebus finite patres consulebantur. Sæpe uero aliquot magistratus priusquam sententiæ rogentur referre ordine, quenque, si quid habe-

DE SENATV ROM.

ret, consueuiffè, & si nemo tradit aperte, tamen ex Ciceronis VII. Philippica, epistolisq; ad Lentulum existimare licet. Sæpe item uno S. C. unaq; re perfecta, aliam relatam Seneca lib. de Tranquillitate uitæ innuit. Anno CDXXIII. Plautium cos. accipi hoc modo retulisse, hancq; fere relationis formulam esse. Quoniam auctores defectionis meritas pœnas, & ab diis immortalibus, & a uobis habent P. C. quid placet de innoxia multitudine fieri? Equidem, & si meæ partes exquirendæ magis sententiæ, quam dicendæ sunt; tamen cum uideam Priuernates uicinos Samnitibus esse, unde nunc nobis incertissima pax est; quam minimum irarum inter nos, illosq; relinquì uelim. Postremo, qui ius referèdi habebant, iis cum uellent relationem remittere concessum erat. De quo significat, ut opinor, legis de imperio Vespasiani, quæ in æs incisa, & perscripta adhuc Romæ extare dicitur, caput istud: **VTIQ. EI SENATVM HABERE, RELATIONEM FACERE, REMITTERE LICEAT, ITA VT ILICIT DIVO AVGVSTO.**

Sequitur ut doceam, qui fuerit sententiarum rogandarum modus. Si separatim consules retulissent, uel cum his tribuni quoque, aut alii quouis magistratus, credibile est non omnes, sed eum tantum consulem, qui cum fascibus erat, rogasse. hanc ego facio coniecturam ex his Liuii uerbis: Consules de pace Caudina retulerunt, & penes quem fasces erant, dic Sp. Postumi inquit. At si consules abessent, qui rogaret quæres? Mihi quoque hac de re dubitanti nullum, quo stari possit, iudicium in antiquorum libris occurrit. Sed si dicerem urbanum prætorem, prætoribusq; absentibus tribunum, quem uniuersum collegium delegisset, nescio an iudicarent, homines morum, disciplinæ que Romanæ periti, non omnino ineptam hanc meam responsionem esse.

se. Memini tamen apud Ciceronem lib. II. ad Q. Fratrem me legisse, cum Lupus tribunus pl. causam agri Campani perorasset, & senatum se dixisset non morari, Racilius de iudiciis retulisse, & sententias rogasse. Atque antea quidem, ut docet Gellius ex lib. IV. Varro nis, de quaeritis per epistolam, in exquirendis sententiis consul incipiebat, ab eo quem principem in senatum censores legissent. tum autem, cum illa Varro ad Opi- pianum scriberet, nouum morem inductum ait, ut is primus rogaretur, quem rogare uellet, qui haberet se- natum, dum is tamen ex gradu consulari esset. Etenim, ut supra dixi, Lilius consulares principes sententiarum fuisse refert. Itaque concedebatur hoc beneuolentiae, & amori; tribuebatur sanguinis coniunctioni; pietati in pa- rentes dabatur; hominum sapientissimorum amplitu- dini, & dignitati deferebatur. Inuenio in annalium mo- numentis iam ante multis annis tribunum militum consularē P. Licinium Caluum a patre suo orsum. quod principe senatus uiuo, qui facere potuerit non uideo, si statim soluta regia potestate illud, quod dicit Varro, in- stitutum erat. Addit Suetonius, & Gellius obseruatū es- se, ne cōsuli liceret modo hunc, modo illū ante alios roga- re, sed ut, a K. Ian. ad comitia usque, eundē ordinem in cō- sulendis patribus custodiret. Quod circa C. Cæsar con- sul, cum quatuor solos extra ordinem, in iisque prin- cipem Crassum, rogasset, & deinde Pompeium despon- sa illi filia cœpisset, rationem eius rei in senatu reddidit Tirone Ciceronis liberto teste. Id ipsum Capito Ateius, in libro de officio senatorio, quem iniuria temporum amisimus, litteris prodiderat. Post comitia uero, consu- les des. primi in consulari gradu erant. Multa sunt hu- ius consuetudinis expressa, & omni luce clariora signa. Quorum potissima referre non grauabor. Primum Ci- cero,

DE SENATV ROM.

cero, cuius quot intueor uerba, tot pulcherrimorum institutorum uestigia agnosco, quincta in Antonium ita dicit: Qui ordo in sententiis rogandis seruari solet, eundem tenebo in uiris fortissimis honorandis. a Bruto igitur consule des. more maiorum capiamus exordium. Deinde Sallustius in coniuratione Catilinæ huiuscemodi uerba facit: D. Iunius Silanus, primus sententiam rogatus, quod eo tempore consul des. erat. Causam istius instituti, ut a consulibus des. principum rogandi sumeretur, hanc reperi ex Appiano, lib. II. ut cautiùs, & circùspectius censerent, cum illis exequenda essent omnia, quæ senatus decreuisset. Ambos autem ante ceteros senatores dicere consueuisse sententiam, indicat Seneca in lepidissimo quodam libello, qui *ἄπομολογικῆς* inscribitur, quando ait: Proximus interrogatur sententiam Diespiter, Nicepotæ F. & ipse des. consul. Cum igitur locus hic nihil habeat dubitationis, consules nouos antequam inirent primos rogatos, deinceps uter ex illis prior rogaretur merito ambigi potest. Sed mea quidem sententia facilis est deliberatio, & iam ab aliis plane explicata. Nam si quis in historiarum monumentis euoluendis paullo attentius uersetur, eum, qui prius renunciatus esset, priore quoque loco in senatu sententiã dixisse inueniet. Post consulares uero prætorii, post prætorios ædilicii, ac demum tribunicii, ac quæstorii censebant, ut gradus gradui semper præferretur. Sic enim Cicero in Verrem per ædilitatem se assecutum antiquior sententiæ locum rationem habet. Et in libro XII. eiusdem ad Atticum ita est: Catonem primum sententiam putat de animaduersione dixisse; quam omnes ante dixerant, præter Cæsarem. et cum ipsius Cæsaris tam seuera fuerit, qui tum prætorio loco dixerit; consularium putat leniores fuisse. Ergo hic prætorii ante ædili-

tios

cios dicunt. Nam Cato post Cæsarem rogatur; quorum ille tribunus pl. ut inquit Velleius, hic prætor creatus in sequentem annum, auctore Dione, fuit. Quo cognito superuacaneum est in singulorum graduum iure demonstrando hæerere. Ac si prætor des. inter prætorios censebat, ut ex hoc loco patet, non dubito, & eum, & omnes designatos magistratus sui quemlibet gradus principatum tenuisse. Ceterum qui dicebantur pedarii senatores, ut supra memini, non rogabantur, sed tamen consulis permisso dicere poterant. Qua de re Gellius: Quia in postremis erant scripti, non rogabantur sententias. Et diligentissimus rerum Rom. scriptor Dionysius lib. VII. Vbi seniores dixerunt, ex iunioribus Coriolanus postulata, & impetrata dicendi potestate, aduersus plebem huiusmodi orationem habuit. Et infra lib. eodem: Solebant consulares, ac potissimum seniores, primi rogari. Iuniores uero aut non rogabantur, aut rogati non dicebant, sed discedebant in seniorum sententias. Quo spectauit Laberius poeta antiquissimus, cum, in Mimis, caput sine lingua pedariam sententiam nominauit. causam cur non dicerent reddit Dionysius: Quoniam, inquit, ueterum senatorum sententiis addere aliquid iuuenes, & rerum imperitos, aut detrahere uelle, impudentiæ summæ uideretur. Necessitate quidem pressis excusatio erat. Hinc ille agipes Lucilii uocem mittere cœpit. Vtrum autem magistratus rogarentur nihil habeo quod sequar, etsi in eo quærendo non parum sane operæ, & studii posuerim. certum est illos habuisse ius sententiæ. Sed, cum priuatis omnibus præstarent, non existimo rationi consentaneum, eos posteriore loco rogatos. Itaque considerare oportet, an maiorum magistratuum referendi potius, quam censendi, partes fuerint; minorum uero patres admonendi, si quid per gratiam contra leges de rebus,

DE SENATV ROM.

bus, quas illorum fidei populus credidisset, homines potentes in senatu molirentur. Itaque Cato quaestor semper in senatum uenit, non aliam ob causam, Plutarcho teste, quam, ut, si quid ex uectigalibus detraheretur, aut ex ærario erogaretur, impediret. Quanquam nihil afirmo. rem tantum noto, iudicium autem eius doctissimis uiris relinquo. Manifestum porro est ex Ciceronis ad Articum epistola II. lib. IV. in senatu nullam pontificum, uel aliorum sacerdotum rationem habitam in rogandis sententiis, perinde ac si senatores solum essent. Intelligendum est etiã, & si hoc ordine senatores censerent, tamen cuilibet liberum fuisse petere a consule, ut interfari, aut præfari posset. Liius lib. III. Proditum memoria est, Potitum post relationem Ap. Claudii, priusquam sententiæ rogarentur, postulando ut de Rep. liceret dicere, prohibentibus minaciter x uiris, proditurum se ad plebem denunciante, tumultum exciuisse. Ita igitur stante Rep. Confecto uero Africano bello decretum Dio tradit, ut Cæsar primus omnium sententiam suã exponeret. Et Augustus, Suetonio teste, de maioribus negotiis, nõ more pristino curiæ, nec uetere cõsuetudine senatus, sed prout libuisset patres rogabat, ut perinde quisque animũ intenderet, ac si censendũ magis, quam assentiendum, esset. Imperatoribus aliis referentibus consules illi ficti, commenticiiq; principes sententiarum erant. Tacitus lib. III. Primus sententiam rogatus Aurelius Cottatus consul. nam referente Cæsare magistratus eo etiam munere fungebantur.

His ita constitutis rationem, & formam sententiarum dicendarum inuestigemus. Senatores rogati, longis utebantur orationibus, quas aliquando ex scripto recitabant. Erat enim senatorius, ut Capito testatum reliquit, apud Gellium, ut sententiam rogatus, diceret ante

te quidquid uellet alterius rei, & quoad uellet. Tacitus Annali XIII. De Bello, & pace, de uectigalibus, & legibus, quibusque aliis Resp. continetur, suadere, dissuadere uel patribus licebat, quoties dicenda sententia ius accepissent, & quae uellent expromere, relationemque in eo postulare. Scite hercules. Etenim egressus senator relationem & si rem suafisset, qua uel sola niteretur salus ciuitatis, tamen de ea S. C. sine relatione noua, fieri non potuit. Vnde Liuius lib. XL. cum mentio facta esset de pace Carthaginensi, conclamatum ex omni parte curiae prodit, uti referret P. Aelius praetor. Itidem docet Tacitus, cuius locum infra scripsi; Magno assensu celebrata sententia, non tamen S. C. perfici potuit, abnuentibus consulis ea de re relatam. Vbi dixisset quoad uellet, rationemque sui consilii explicasset, sententiam orationi fere epilogi uice paucis uerbis addebat. Exemplis librum infercire nolo, cum omnibus pateant orationes Ciceronis in senatu habitae, Sallustiique, & aliorum historiae. Ut autem uno uerbo dicam, id quod relatam erat, aut suadebat, aut dissuadebat, aut, si post alios rogaretur, alteri uerbo assentiebatur, aut diuidi relationem postulabat. Explicandum hoc loco est, quid esset petere, ut relatio diuideretur. Saepem, ut apparet ex Varronis apud Gellium testimonio, infinite de Rep. referebatur. Si igitur relatione illa generali res continerentur ita diuersae, ut non idem de omnibus statuendum senatoribus uideretur, postulabant, ut separatim de singulis consulerentur. Exemplum huius rei suppeditat nobis Liuiana historia: Camillus consul de Latinis omnibus populis ad senatum retulit. principes relationem illius laudabant, sed cum aliorum alia causa esset, ita expediri posse consilium dicebant, ut pro merito cuiusque statueretur, si de singulis nominatim referretur populis.

DE SENATV ROM.

Atque sicut magistratus, ita & senatores dicebant stantes. Quare, cum historici faciunt aliquem in senatu suadentem, eum surrexisse aiunt. Gellius lib. VII. Sententiæ rogari cœptæ, tum M. Cato exurgit. Sic, cum absedisse senatorem narrant, significant eum finem fecisse dicendi. Sallustius in Coniuratione Catilinæ: Postquam Cato absedit, consulares omnes, itemq; senatus magna pars sententiam eius laudat. Et quemadmodum stâtes censere, sic assentiri sedêtes Latini loquuntur. Cicero Metello: Nulla est a me unquam sententia dicta in fratrem tuum. quotiescunque aliquid est actum, sedens iis assensi, qui mihi lenissime sentire uisi sunt. Animaduerti autem aliquando sententias iuratos dixisse senatores; ut Lentulo & Pæto cos. Patres, inquit Liuius, iurati (ita conuenerat) censuerunt, uti consules prouincias inter se compararent, sortirentur'ue, uter Italianam, uter classem L. nauium haberet. Addo etiam illud; senatori, cum esset a consule rogatus, non dicere sententiam suam, aut non probare alterius haud licuisse. Quod indicant hæc eiusdem Liuii: Q. Fuluius postulauit a consule, ut palam in senatu diceret, permittere'ne patribus ut de prouinciis decernerent, staturusq; eo esset, quod censuissent, an ad populum laturus. Cum Scipio respondisset, se quod e Repub. esset facturum, tum Fuluius, Non ego ignarus quid responsurus, factururus'ue esses, quæsiui: quippe cum præ te feras, tentare magis, quam consulere senatum: & ni prouinciam tibi, quam uolueris, extemplo decernamus, paratam rogationem habeas. Itaque a uobis tribuni pl. postulo, inquit, ut sententiam mihi ideo non dicenti, quod si in meam sententiam discedatur, non sit ratum habiturus consul, auxilio sitis. Inde altercatio orta, consul negabat æquū esse tribunos intercedere, quo minus
suo

suo quisque loco senator rogatus sententiam diceret. Haftenus Liuius. Nec praetermittendum puto, quod in lib. III. Ciceronis de Oratore notauit, asperitatem, & acrimoniam in dicendo Crassi, pignoribus a Philippo consule coerceri; & quod tradit Gellius, Catonem, praefraete obsistentem relationi, & diem eximentem dicendo, a Caesare consule in carcerem ductum. Ac de antiquo more sententiarum diximus.

Perrogatis omnibus sententias, uel si non adesset quisquam, qui aliud dicere uellet, cum tres, aut quatuor, ut semper accidere uidemus, controuersae inuenirentur, oportuit in aliquam earum S. C. fieri. Fiebat uero in eam, quam plures laudassent. Nam Cornelius Nepos lib. v. exemplorum, auctore Gellio, & Liuius x x x v i i . memoriae, & litteris tradiderunt, multis placuisse, ut ii, qui de permutandis captiuis, post Cannensem cladem, iurati ab Hannibale missi redire nollent, datis custodibus ad eum reducerentur; sed eam sententiam numero plurium, quibus id non uideretur superatam. Diuersae igitur sententiae ordine pronunciabantur a magistratibus. cuius praeepti fundamentum, et sedem, non magni negotii est ostendere. Caesar commentario primo de bello ciuili: Lentulus consul sententiam Calidii pronunciaturum se omnino negauit. Cicero Lentulo: Sententia prima Bibuli pronunciata est, ut tres legati regem reducerent; secunda Hortensii, ut tu sine exercitu reduceres; tertia Volcatii, ut Pompeius reduceret. In persequendis porro sententiis non tam qui primus suassisset, quam qui uerbis luculentioribus, & pluribus rem comprehendisset, consules spectare solitos notauit in Ciceronis x i i . libro ad Atticum. Tribuebatur hoc quoque gratiae, eodem lib. x. epistolarum teste. Pronunciatis differentiibus opinionibus senatorum in singulas discedebatur,

DE SENATU ROM.

tur, ut quam plures probarent cognosceretur. Neque uero auguror cum id dico, sed rē clarā, ac testatam affero. Primum hoc intelligitur ex iisdem litteris ad Lentulum. Deinde ex illis Hirtii uerbis: Sententiis dictis, discessionem faciente Marcello, qui sibi omnem dignitatem ex Cæsaris inuidia quærebat, senatus frequens in alia omnia transit. Postremo ex his sextæ in Antonium Philippicæ: Itaq; hæc sententia sic per triduum ualuit, ut quam discessio facta non esset, tamen, præter paucos, omnes mihi assensuri uiderentur. Mansisse hanc consuetudinem reductis omnibus in potestatem Cæsaris Lampridius in Seuero innuit: Nullam, ait, constitutionem scrauit sine uiginti iurisperitis, & doctissimis, ac sapientibus uiris, iis denique disertissimis, non minus quinquaginta; ut non minus in consilio essent sententiæ, quam si S. C. conficeret; & id quidem ita ut iretur per sententias singulorum, ac scriberetur quid quisque dixisset. Neque me ualde angit, quod apud Dionysium nulla discessione facta Appius x uir Cornelii sententiam sibi obnoxiam uicisse pronunciauit. Nam, ut alia multa, quæ mos maiorum minus ferebat, ita & hoc nullo exemplo ueterum imminente bello periculoso, cupidissimus imperandi homo fecit, cum perrogatis sententiis denuo quidam senatores referri uellēt rem integram ad senatum; & tempus extrahendo, aut dominationem x uirorum infringere, aut hostium potius uim, quam tyrānorū impotētes animos, & superba imperia perpeti. Quæ quidem consuetudo, & ratio a sapientissimis hominibus introducta fuit, & excogitata, ut qui ante dixerāt, si post ab alio melius quidpiam cēseri animaduertissent, in eius sententiam possent pedibus ire. Ita in historia Sallustii Silanus consul des. cum primus suum exposuisset consilium, postea permotus oratione Cæsaris, pedibus

dibus in sententiam Ti. Neronis iturum se dixerat. Et
 XI. Philip. Q. Fufius pollicitus est, si quis eorū, qui post
 se rogati essent, grauiorem sententiā dixisset, in eam se itu-
 rum. Discedebatur ergo primum in eorum sententias,
 quæ de illo, quod consules retulissent, erant. Itaque
 cum Lupus tribunus pl. exemplo nouo contendere cœ-
 pisset, ante se oportere discessionem facere, quam consu-
 les, eius orationi uehemēter reclamatum Cicero scribit.
 Interdum autem, si sententia res contineret duas, qua-
 rum una placeret, altera displiceret, antequam incipe-
 rent pedibus ire, patrum aliquis postulabat diuidi sen-
 tentiam, ut tradit Pedianus in commentario Milonianæ.
 Idem indicat & Seneca lib. Epistolarum III. cum ait:
 Quod fieri in senatu solet, faciendum ego in Philosophia
 quoque existimo, cum censuit aliquis, quod ex parte
 mihi placeat, iubeo illum diuidere sententiā, & sequor.
 Dices exemplo opus esses? Non longe abiero. Nam est
 in ea, cuius iam sæpe mentionem feci, ad Lentulum epi-
 stola: Postulatum, inquit, est, ut Bibuli sententia diui-
 deretur, quatenus de religione dicebat: ei rei quia iam
 obsisti non poterat Bibulo assensum est, de tribus lega-
 tis frequentes iuerunt in alia omnia. Permittendæ au-
 tem discessionis formula in commētariis linguæ Latinæ
 Festi talis extat: Qui hoc censetis huc transite, qui alia
 omnia in illam partem. Atque alia omnia dicebat con-
 sul, non qui non censetis, ominis uitandi causa. Præ-
 ire uero solitum his uerbis magistratum Plinius iunior
 significat, Nam sic scribit lib. II X. Non consul etiam u-
 bi quisque remanere, quo transgredi debeat, non mo-
 do solemnibus uerbis, sed manu, gestuq; demonstrat?
 Neq; enim ambigo, hoc quod dicit Plinius, ex antiqua
 senatus disciplina tractum. Eodē autem modo de disce-
 dendi ratione & Festus: Pedarius senator, inquit, ap-
 pellaba-

DE SENATV ROM.

pellabatur, quod nunquam diceret, sed cum discederetur transeundo tantum ad eum, cuius sententiam probabat, quid uideretur indicaret.

Sæpenumero autem nullis sententiis dictis, relatione facta statim fiebat discessio, quod Varro nominat S. C. per discessionem, illud autem per relationem. Atque ita duæ opiniones, quas putat Gellius discrepantes, una Varronis de duobus generibus S. C. altera Atei, uel potius Tuberonis, qui putat in omnibus. S. C. faciendis requiri discessionem, inter se conuenientes, & quasi geminæ reperiuntur. Faciebant autem S. C. per discessionem magistratus, uel ne quod simultatis onus senatoribus imponerent, ne uel quis metu, aut uerecundia compulsus, secus quam sentiret diceret, ut arbitratur Dio lib. XLII. uel celeritatis causa; ut Cicero narrat, Antonium allato nuncio de legione quarta effugere festinantem, de supplicatione S. C. per discessionem fecisse. Ac tum maxime discedebatur tantum, inquit Varro, quum res minime dubia esset. Nam quid necesse erat, uerbi gratia, de solemni religione, de qua K. Ian. uel prout qua ætate anni principium agebatur, consules priusquam rerum humanarum aliquid attingerent, more maiorum referebant, singulorum sententias perquirere? Itaque dicis solum causa ea de re S. C. fieri solita per discessionem facile crediderim.

Antea quam uero exeamus e curia, quibus rebus summa uoluntas senatus, quo minus S. C. fieret, impediretur exponamus. Horum ergo impedimentorum genera non pauca inuenio. Primum genus est intercessio. De qua legem hanc rogat lib. III. Cicero: Ni potestas par, maior ue prohibessit, S. C. perscripta seruanto. Quæ ex rogatione, non tam ad effigiem moderati ciuitatis status, quam ad historię fidem lata, patet, rationem impediendi

diendi edita uoce Veto, non ut alias quasdam senatorū quoq; sed magistratū solum fuisse; nec quorumuis magistratū, uerum maiorum tantum. Hoc uero nomine & tribunos pl. nunc cōprehendo, quos & si minores uocent, maximam tamen potestatem habuerunt, & intercedendi ius summum. Ac ob eam causam, & ut sacrosancti essent, Dione auctore, Cæsares tribuniciam potestatem assumebant. Alterum inuenio, cum magistratus non uetabant, sed moram afferebant; ueluti cum Serranus noctem sibi ad deliberandum postulauit, quādo de reuocando Cicerone ab exilio agebatur. Tertium genus est; cum, nullo magistratu intercedente, longa oratione senator tollit diem. Etenim quod post solis occasum senatus decernit irritū est. Quo in genere magnus fuit Cato. Quartum est, cū offertur religio magistratui senatum habenti, non satis eum auspiciis operam dedisse. Nam, si hoc collegiū augurum comprobasset, differebatur res in posterum. Quintum impedimentum fuit, si senatus esset nullo edicto legitimo coactus. Sextum, cum loco non auspicato habebatur. Septimum, cum dies erat non senatorius. Neque uero subiiciendis auctoritatibus singulis generibus mihi, & aliis molestus esse uolui. Quod si qui nolint nobis sine pignore, ut dicitur, credere, Dionis historiæ librum l. v. & Ciceronis III. de Legibus, orationem pro Sextio, atque epistolam Et si ad Plancum, legant. Illis autem, quos Festus commemorat, modis, cum numera senatum dicebat, consuli senator; aut, cum postulabat, ut res quæ adferebantur diuiderentur; aut, ut singuli consulerentur, non tam senatus consilium tardabatur, quam magistratum artes eludebantur. Si quis autem S. C. intercessisset, aut moram attulisset, id quod patres decreuerant senatus auctoritas, ut docet Dio lib. l. v. uocabatur. Vnde Serui
lius

DE SENATU ROM.

sius Hala apud Liuium lib. iv. si quis intercedat senatus-
 consulto, auctoritate se fore contentum dixit. Cicero ta-
 men nonnunquam senatusconsulti, & auctoritatis nomi-
 ne pro eodem utitur. ut III. legum cum sic loquitur:
 Quo in genere feueritatem maiorum nostrorum sena-
 tus uetus auctoritas de Bacchanalibus, & consulū exerci-
 tu adhibito quæstio, animaduersioque declarat. Nam
 Liuius S. C. mandatam hanc quæstionem Albino, Phi-
 lippoque; cos. aperte narrat. At enim pro libidine magi-
 stratibus uoluntati senatus aduersari licitum erat? Mini-
 me uero. Nam referebatur statim de eorum intercessio-
 ne, esset a Rep. nec ne, atque cum non esse statuebatur,
 si intercessionem remittere nollent puniebantur. Cicero
 lib. II. ad Atticum, Cæsar lib. I. & alii.

Vbi S. C. esset factum iussu magistratus recitaba-
 tur. Dionysius lib. XI. Quibus dictis mandauit scribæ,
 ut recitaret S. C. Dimittebatur autem senatus in hæc
 uerba: P. C. nemo uos tener. aut in hæc: Nihil uos
 moror P. C. Cicero lib. I. I. ad Q. Fratrem: Tum il-
 le se negauit senatum tenere. Capitolinus in Antoni-
 no: Nunquam discessit e curia, nisi consul dixisset, ni-
 hil uos moramur P. C. At par potestas, aut maior po-
 tuit retinere senatum. Nam, & cum dixisset Lupus tri-
 bunus pl. se non tenere senatum, surrexit, ut narrat Ci-
 cero, Racilius collega eius, & de iudiciis retulit. Quod
 qua ratione factum esset non uideo, nisi Racilio retinere
 senatum pro potestate tribunicia, dimittente Lupo, li-
 cuisset. Dimisso senatu si S. C. factū, & perscriptum esset,
 recitabatur ad populum a magistratu, aut senatores con-
 cione impetrata uerba faciebant. In recitando autem S:
 C. fere nominis eius, in cuius sententiam itum erat, in-
 terponebatur honorifica commemoratio. Hinc ille no-
 ster lib. I. V. ad Atticum. Factum est S. C. in meam sen-
 tentiam,

tentiam , ut cum Pompeio ageretur , ut eam rem susci-
peret , lexq; ferretur . quo S. C. recitato , cum concio ,
more hoc insulso & nouo , plausum meo nomine reci-
tando dedisset ; habui concionem .

Haectenus senatoriam decernendi consuetudinem ,
quæ diu terris exterminata omnibus prope in tenebris
iacuit , in lucem reuocare , & pristino splendori restituere
conati sumus . Deinceps de senatusconsultis triplex
mihi exoritur dubitatio . Nam & a quo scriberentur ,
quomodoque conciperentur ; & a quibus magistratibus
asseruarentur , & quo loco ; tum quam uim haberent ,
quamque diu magistratus alligarent ambigo .

Dicamus autem primùm de prima . Scribebant igitur
S. C. scribæ , quem ordinem non adeo grauem , at-
que honestum fuisse Romæ alii ostenderunt . ut uero in
ceteris monumentis publicis , sic & in S. C. tabulis man-
dandis uersatum hoc genus hominum Dionysius signi-
ficat lib. x i . in quo scribarum , qui senatui apparebant ,
mentionem facit . Legi etiam , qui intelligerent Cicero-
nem scribæ alicuius posuisse nomen , cum in x i i . episto-
larum ad Atticum lib. ita ait : Tantum rogat ut S. C. cor-
rigas . Hoc quidem fecisset etiam Rano , si admonitus
esset . At in magnis difficultatibus , & perturbationibus ,
si interesset Reip . ne senatus decretum euulgaretur ,
uel ut summa prudentia , & fide omnia litterarum notis
ad posteri temporis memoriam consignarentur , senato-
res quiq; consuetudine scribendi , integritate , memo-
ria , scientia præstantissimi scribarum officio , & mune-
re fungebantur . Ita indicia coniurationis facinorosorū ,
& perditorum ciuium , cuius dux & auctor erat Catili-
na , non solum , ut est in oratione pro Sylla , perscri-
bunt in senatu ex inferioribus gradibus tres sapientissi-
mi , & altissimis mentibus præditi senatores , uerum e-
P tiam

DE SENATU ROM.

tiam prætor populi R. Sic, ut dixi, S. C. quæ a nonnullis Tacita appellantur, scribi solita a senatoribus obseruati. Qua de re Capitolinus in hanc sententiam: Hunc morem apud ueteres necessitates publicæ reppererunt, ut si forte aliqua uis ab hostibus immineret, quæ uel cogeret humilia capere consilia, uel aliqua constituere, quæ non prius oporteret dici, quam effici S. C. tacitum fieret, ita ut neque scribæ, neque serui publici senatus consilio interessent, uerum senatores omnia exciperent, ipsiq; scribarum officio fungerentur. Atque etiam cum huiusmodi S. C. fierent, non solum scribæ senatus consilio non apparebant, uerum etiam pedarii senatores in curiam non admittebantur. Quo factum est, ut quemadmodum legimus apud Valerium, consules obiurgarint Q. Fabium, quod P. Crasso, qui etsi ante triennio gesserat quæsturam, nondum tamen a censoribus in senatum lectus erat, narrauerit, quod secreto in senatu erat actum, de tertio bello Punico indicendo. At cetera S. C. adeo non occulta erant, ut omnes prope ciues senatusconsultorum libros domi suæ quisq; haberent, donec intercessit Augusti decretum, quo, Suetonio auctore, uetuit, ne senatus acta in posterum publicarentur. In S. C. autem scribendo tempus primum ponebant, & locum, in quo senatus decreuisset; deinde nomina eorum, qui scribendo affuissent, recitabant; tum relationem, cum nomine magistratus, paucis uerbis perstringebant; atque his omnibus ultimo loco senatusconsultum subiiciebant. Quod autem diximus de iis, qui scribendo affuissent, illud ita intelligendum est, solita adscribi nomina testium senatusconsulti faciendi. Qua ratione in libro constitutionum nostrarum, legibus a quolibet rege, senatu censente, & legatorum equestris ordinis collegio consciscente, perlatis, nomina eorum, qui præcipui,

cipui ei concilio interfuere, apposita uidemus. Si quis autem auctoritatis momenta desiderat, ita interpretatur genus hoc loquendi Lampridius, de Heliogabalo impurissimo, & foedissimo mostro loquens: Vbi primū, inquit, senatus diem habuit, matrem suam rogari iussit, quæ cum uenisset uocata, ad consulum subsellia scribendo affuit, id est, S. C. conficiendi testis. Horum uero testium nomina senatuscōsulti auctoritates a Cœlio, & Cicerone lib. III. de Oratore nominantur. Nec illud ignorari uelim, & si nō paucos senatores uideamus saepe adfuisse, tamen quædam a duobus tantum senatuscōsulta esse scripta. Id quod ex XI V. ni fallor, Iosephi antiquitatum Iudaicarum libro poterit reperiri. Exempla senatusconsultorum non pauca extant in ueterum monumentis; sed cum omnium eadem fuerit uelut solemnibus uerbis concepta formula, unum solum, quo iam saepe usus sum, ut quærendi uitem molestiam, recitabo. Missum id S. C. est a Cœlio M. Ciceroni. S. C. auctoritates. Pridie K. Oēt. in æde Apollinis. scribendo affuerunt L. Domitius Cn. F. Ahenobarbus, Q. Cæcilius Q. F. Metellus Pius Scipio, L. Villius L. F. Pom. Annalis, C. Septimius T. F. Quirina, C. Luceius C. F. Pup. Hirrus. C. Scribonius C. F. Pop. Curio, L. Ateius L. F. An. Capiro, M. Oppius M. F. Terentina. Quod M. Marcellus cos. V. F. de prouinciis consularibus. D. E. R. I. C. uti L. Paullus, C. Marcellus cos. cum magistratum inissent, ad ex K. Mar. quæ in suo magistratu futuræ essent, de consularibus prouinciis ad senatum referrent, ne'ue quid prius ex K. Mar. ne'ue quid coniunctim de ea re referretur a consulibus: utique eius rei causa per dies comitiales senatum haberent, s. Q. C. facerent: & cum de ea re ad senatum referretur a consulibus, qui eorum in C C C. iudicibus essent, * abduce-

DE SENATU ROM.

re liceret : si quid de ea re ad populum , plebem'ue lato opus esset , ut Ser. Sulpicius , M. Marcellus . cos. prætrib. pl. quibus eorum uideretur , ad populum , plebem ue ferrent ; quod si non tulissent , uti quicumque deinceps essent , ad populum , plebem'ue ferrent . Ac illæ notæ celeritatis gratia adhibebantur , Q. V. F. C. hoc est , quod uerba fecit consul . Et hæc : Q. D. E. R. F. P. D. E. R. I. C. Quid de ea re fieri placeret , de ea re ita censuerunt . Item S. C. istius clausula , ut docet Probus , hæc breui scriptura signabatur . S. Q. D. E. R. A. P. P. V. L. O. E. C. O. S. P. R. T. R. P. L. Q. E. V. A. P. P. V. F. Illa autem uerba , si eis uideatur , honoris causa addebantur in S. C. si quid mandabatur magistratibus , ut facerent , quod obseruauit Donatus in cōmentario in Adelphos Terentii . Pro Donato stant sexcenta apud Ciceronem , & alios exempla , quæ putidum esset colligere . Adhæc Valerius tradit ueteribus senatusconsultis T. litteram subscribi solitam , eamq; notam significasse tribunos pl. S. C. assensos esse . In auctoritatibus uero , per scripto senatus consensu , adiciebatur , qui S. C. intercessisset , Id animaduerti ex iis auctoritatibus , quæ Coeli epistolis interpositæ sunt .

Antiquitus autem S. C. (iam enim ad alteram dubitationem oratio mea delabitur) in Cereris fanum deferrebantur ad ædiles . Liuius lib. III. Institutum est , a Valerio , & Horatio cos. ut S. C. in ædem Cereris ad ædiles pl. deferrentur , quæ ante arbitrio consulum suppressantur , uitianturque . uerum Dio extrema pagina lib. I. I. V. munus hoc inter tribunos pl. & ædiles communicat , ab hisque , imperante Augusto , translatum ad quæstores ait . Penes quos mansit demum perpetuo ætate Cæsarium , quemadmodum ex Tacito colligo , senatusconsultorum custodiendorum cura . Ac iam pridem mutata

&

& illa prisca consuetudine deferendorum ad Cereris S. C. in intimo ærario reponerentur. Quod si quis rerum antiquarum imperitus arbitretur, Cereris sanum ærarium populi Rom. fuisse, eum ego, non tam coniecturis, quæ non semper sunt efficaces ad concipiendam antiquitatem, quam manifestissimis ueterum testimoniis, utens, hoc errore graui leuabo. Sed quid, alios quærendo, frustra opus est consumere tempus, cum mihi subito in mentem uenerit Macrobius? Nullum enim esse puto, qui huic omnibus, quæ apud scriptores æquales illis temporibus legit, uere referendis fidem defuisse existimet. Quid igitur Macrobius scribit? Aedem, inquit, Saturni Romani ærarium esse uoluerunt; quod tempore, quo incoluit Italiam, fertur in eius finibus nullum esse furtum commissum. Probandum nunc est S. C. in ærario Romanos reponere solitos. Cicero quinta Philippica, cum in Antonium acerbissime inuehitur, id ei maxime crimini dat, quod S. C. tanquam facta ad ærarium detulisset. Item Liuius lib. XLIX. Fuluium consulem S. C. per infrequentiam factum in ærario reponuisse narrat. Et Iulius Maratus, apud Suetonium, auctor est, ante paucos quam Augustus nasceretur menses, prodigium Romæ factum publice, quo denunciabatur regem populi R. naturam parturire; senatum exterritum censuisse, ne quis illo natus anno educaretur; eos qui grauidas uxores haberent, quod ad se quisque spem traheret, curasse ne S. C. ad ærarium deferretur. Quibus etiam ex uerbis Suetonii efficitur, summi ordinis mandatum, & præceptum magistratus exequi nequiuisse, antequam esset ad ædem Saturni delatum.

Restat tertium dubitandi genus, quanta uis senatusconsultorum, quamque diuturna esset. Video in historia Liuii lib. IV. cum nollent cos. ex S. C. dictatorem dicere

DE SENATV ROM.

cere, tribunos pl. pro collegio pronunciaſſe, ſi aduerſus conſenſum ampliffimi ordinis ultra tenderent, in uincula ſe eos duci iuſſuros. Ita quod ſemel ſenatui uiſum eſſet probabile, eo ſtandum erat. neque a quoquam magiſtratu S. C. immutari potuit, ſed ab ipſo ſenatu inducebatur, quoties conuerſis rebus, ac commutata tempeſtate, uſus eum, quem laudaffet curſum, euidenter arguebat. Cicero pro domo: Cœptum eſt referri de inducendo S. C. ab uniuerſo ſenatu reclamatum eſt. Idem Attico: Inducendi S. C. maturitas nondum eſt; quod neq; ſunt, qui querantur; & multi partim maleuolentia, partim opinione æquitatis delectantur. Caſarum autem ætate, comitorum iure, Tacito lib. i. teſte, ad ſenatum translato a Tiberio, ſenatusconſulta perpetuarum, & æternarum legum uim habebant, ut ex Pomponio Iuriſconſulto conſtat. Verum ante iubendarum ius legum populo ui adẽptum, uno tantum anno magiſtratus ea, quæ cenſuerat ſenatus, alligabant. Sic enim Dionyſius optimus antiquitatis auctor ſcriptum reliquit lib. ix. Cõſules negabant S. C. de diuiſione agrorum in ſuo magiſtratu factum, ſed in Caſſii, Virginiique; neque ut leges ſenatus decreta æterna, ſed annua tantum eſſe dicebant. In prouinciis tamen ſenatusconſultis diutius obtemperatum ex ultima epiſtola lib. v. ad Atticum, & aliis multis locis colligo.

At ecce iam in manibus eſt de ſenatus poteſtate, & cognitione, perobſcura multisque partibus impedita, quaſtio. Experiri tamen libet, utrum opera, & diligentia mea aliquid illi poſſit adferri lucis. Quod rotius diſputationis de ſenatu, non ſolum difficillimum, uerum etiam grauiffimum caput, ingredienti mihi neceſſario repetendum uidetur; id quod ante nos a multis doctiſſimis uiris traditum, & demonſtratum eſt; non unam per-

perpetuo, sed uarias, ac multum inter se diuerfas Reip. Rom. formas exitisse. Vnde si eodem modo de senatus Rom. potestate statuendum existimem esse, quæ modo aucta, & ad summum fastigium perducta; modo diminuta, & prope concisa erat, haud optime hercle de Rom. antiquitate mererer. Tum autem demum meo me perfunctum munere arbitrabor, cum inde a primo urbis ortu initio sumpto, omnes mutationes, omniaq; senatus tempora renouaero, & quam potero, in hac annalium paucitate, & rerum ueterum obscuritate, planissime, ac uerissime demonstraero.

Romulus igitur auctor, & conditor Reip. illius maximæ, ac nobilissimæ, senatui hoc iuris, & honoris tribuit, quemadmodum Dionysius lib. 11. litteris prodidit, ut quibus de rebus ipse, uel ceteri retulissent reges, de iis senatores cognoscerent, & sententias dicerent, ac quod uideretur pluribus id ratum esset. Hinc de Tarquinio Superbo Liuius: Hic enim regum primus traditum a prioribus morem, de omnibus senatum consulendi, soluit: domesticis consiliis Remp. administrauit, bellum, pacem, foedera, societates, per se ipse, cum quibus uoluit, iniussu populi, ac senatus fecit. Ac & si populo legum iubendarum, magistratuum creandorum, & belli, pacisque decernendæ a Romulo permessa potestas esset, necessarium tamen fuit, ut populi iussum senatus iudicium, & auctoritas confirmaret. Qua de re Dionysius in hanc scripsit sententiam: Ceterum plebi hæc tria concessit, magistratuum conferendorum potestatem, legum iubendarum ius, & belli decernendi arbitrium, si quando de eo suscipiendo rex cogitaret. Neque tamen de iis rebus iudicium populi satis per se ponderis habuit, nisi illud senatus auctoritas confirmasset. Eodem modo & Liuius: Decreuerunt, inquit, patres,
ut

DE SENATV ROM.

ut cum populus regem iussisset, id sic ratum esset, si patres auctores fierent. Liberata etiam Rep. regio dominatu prope idem erat status, eademque temperatio ciuitatis. Illa tria populus obtinebat; senatus cetera omnia suo consilio moderabatur; magistratus uero, quibus iurisdictio, & hoc genus alia quædam concessa erant, summa cura, & diligentia patrum exequabantur uoluntatem. Sed postquam patricii, ex quibus senatus constabat, in plebem fauere cœperunt, Auentinum montem multitudo armata insedit, tribunos sibi creauit, qui, ob paucorum uitia, uniuerso ordine inuidia flagrante, turbulentis concionibus leuem plebem quouis incitabant; auctoritatem senatus oppugnabant; eamque diminuendo potentiam suam augebant Exinde comitiis tributis institutis, legeque ut omnes Quirites plebiscitis tenerentur perlata, summam licentiam tribunorum pl. nata temeritas, procedente tempore non solum omne ius senatus fregit, ac debilitauit; sed demum etiam uniuersam Rēp. euerit. Ab eo igitur tempore, quo senatus non omnia solus potuit, sed multa etiam per populum agebantur, illius cognitio diligentius, & accuratius nobis est consideranda.

Polybius historicus, qui Africani minoris doctor fuit, & perpetuus in militia comes, de disciplina, & temperatione illorum temporum Romanæ ciuitatis disputans, hæc senatui tribuit: Ait primum senatum ararii totius dominum, & administratorem fuisse; quod & uestigia omnia in eius potestate fuissent, & eiusdem arbitratu impensæ omnes fierent; nec quæstores sine auctoritate senatus, præter ea, quæ consules iussissent, uel minimum, cum opus esset, in rem ullam sumptum facere possent. Grauiissimæ etiam illi impensæ, quam censores in quinquennales lustris apparatus faciebant,

præ-

præfuisse; a senatūq; auctoritatem illam, & facultatem censoribus concedi, & permitti solitam. Maleficia item, ac crimina per Italiam commissa, de quibus publicum iudicium constitui oportebat, ut proditoris, coniurationis, ueneficii, cædis, atque insidiarum ad senatum relata, eiusque de his cognitionem fuisse. Quod si qua in Italia controuersia dirimenda, si publice, uel priuatim quispiam, uel ciuitas obiurganda, si cui auxilium ferendum erat, de his omnibus senatum statuisset. eodemq; modo, si qua extra Italiam ad aliquos legatio erat mittenda, aut ad aliquid decidendum, aut ad foedus faciendum, aut ad cohortandum, aut ad imperandum, aut postremo ad res repetendas, & ad bellum indicendum, hæc senatum curasse. præterea quid de legatis exterarū gentium agendum, quid eis respondendum esset, decreuisset. Ad id autem, quod de ærario dixit, referendum & illud est de publicanis; quibus præfuisse senatum eodem libro narrat; senatumq; diem proferendi, si quam calamitatem accepissent, eos releuandi, si quæ difficultas, aut publica calamitas, quo minus soluendo essent obstitisset, locationemq; prorsus inducendi ius, ac potestatem habuisse. Addit idem auctor non paruam rei militaris partem in arbitrio supremi consilii positam fuisse. Etenim frumentum, inquit, uestimenta, obsonia non nisi ex S. C. exercitui suppeditabantur, adeo ut imperatorum expeditiones, & consilia omnia, quoties illorum gloriæ ob stare, & iniqui cum eis agere senatus uellet, irrita redderentur. Atque etiam prorogandi imperii, aut successorem mittendi, annuo elapso spatio ius penes senatum narrat fuisse, ita ut non difficile ei esset, belli confecti laudem cui uellet præripere. Denique potuisse res imperatorum gestas aut extollere, & exornare, aut eleuare, ac deprimere; cum triumphum, in eiusq;

Q appa-

DE SENATV ROM.

apparatum ex publico sumptum, nemo nisi beneficio senatus consequi posset.

Hæc fere Polybius libro sexto, cuius & si auctoritatis neminem posset poenitere, tamen, ut sit planior hic de senatus cognitione locus, quæ de iis rebus apud alios scriptores obseruavi in medium proferam. Ut autem ab ærario ordiar, & ordinem seruem Polybii, sic dixit Cicero in interrogatione in Vatinius ærarii dispensationem penes senatum semper ita fuisse, ut nunquam a populo sit appetita. Quamobrem non miror ante M. Aemilium Lepidum & C. Flaminium cos. senatum de pecunia in publicum non relata quæsiuisse, ut me xxxix. lib. Livi docuit. Quod uero scripsit publicanos calamitate infortunioq; pressos ad senatum semper confugisse, eius rei uestigium inuenio in Cic. epist. ad Att. quando ait, Asianos, qui de censoribus conduxerant, questos esse in senatu, se cupiditate prolapsos nimium magno conduxisse, ac ut induceretur locatio postulasse.

De cognitione criminum Italiæ publicorum non admodum facilis est iudicatio. Quoniam ex nullo alio scriptore istud potui reperire. Hoc solum memini ab Appiano historiarum monumentis proditum, lege iudiciaria accepta C. Gracchum dixisse, se penitus neruos senatorii ordinis incidisse, idq; uere ab eo usurpatum, rem ipsam postea comprobasse. Nam cum equitibus potestatem permisisset, ut de ciuibus Romanis, atque Italicis, & senatoribus ipsis iudicarent, ac multam, exilium, ignominiam irrogarent; eos quasi constituisse dominos, senatum uero illis subiecisse uisus est.

Quare uidendum est utrum hoc potius ad ordinem amplissimum, qui solus fortasse cum hæc scriberet Polybius iudicabat, quam, ad senatus consilium sit referendum. Misos quidem sæpe lego a senatu magistratus, in quaf-
dam

dam Italiae urbes, ut de iis quaerent, qui proditionis, aut defectionis consilia agitaissent. Itidem ad ciuitates obiurgandas. Neque uero de ceteris quae sequuntur, opus est tanquam de re dubia argumentari. An enim quisquam reperietur, qui ambigat auxilia Italicis ex S. C. cum bello urgerentur lata? quorum fere in foederibus erat, ne ipsi pro se incio senatu Romano arma caperent; aut componendarum inter populos Italiae controuersiarum arbitros, qui in re praesente cognoscerent, a senatu datos? cum tabula aenea superioribus annis inuenta in Liguria declaret, missos a senatu arbitros finium regundorum inter Genuates, & Viturios, reque cognita, eos Romam uenire iussisse, & Romae coram ex S. C. sententiam dixisse.

Legatos autem qui cum mandatis ad exterarum nationes, & cum imperatoribus in exercitum, aut cum magistratibus in prouincias irent, ex auctoritate senatus semper delectos, indicat oratio Ciceronis, in qua Vatinius, qui sibi lege sua detulerat legationem, hoc modo interrogat: Volo audire de te, quo tandem S. C. legatus sis? de gestu intelligo, quid respondeas: tua lege dicis. es ne igitur patriae certissimus parricida? speraras ne id, ut patres conscripti ex Rep. funditus tollerentur? ne hoc quidem senatui relinquebas, quod nemo unquam ademit, ut legati ex eius ordinis auctoritate legarentur? adeo ne tibi sordidum consilium publicum uisum est, adeo afflictus senatus, adeo misera, & prostrata Resp. ut non nuncios pacis ac belli, non curatores, non interpretes, non bellici consilii auctores, non ministros muneris prouincialis senatus more maiorum deligere posset. Vnde & in Sextiana sic in Pisonem inuehitur: Pro te ipso Piso nemo ne uestem mutauit? ne isti quidem, quos legatos, non modo nullo S. C. sed etiam

D E S E N A T V R O M .

repugnante senatu, tute tibi legasti. Non uidetur tamen silentio prætereundum legatos a magistratibus iussu senatus nominari solitos. Lilius XLIII. Decernunt frequentes, ut C. Sulpicius prætor tres ex senatu nominet legatos. Tacitus autem legationibus ne ambitioni, aut inimicitiiis locus foret, exempla ueterum sortem posuisse narrat.

Illud superuacaneum puto exemplis, aut testimoniis probare, respõsa omnibus omnium gentium postulatis, ex publici consilii sententia semper data. Quin potius antiquum morem excipiendarum, & audiendarum legationum breuiter perstringamus, remq; a nemine hactenus explicatam in pauca conferamus. Nam & ad exitum operis festinat oratio, & singula copiose tractare fortasse huius loci non est. Romana consuetudine si quando reges, aut legati, uenire nunciarentur, primo quid uellent ab exploratoribus cognoscebatur, postea ad eos egrediebantur magistratus minores. Nominatim istud munus Lilius quæstoribus defert. Egresso, inquit, naue Masgabæ Masinissæ filio præsto fuit L. Manlius quæstor. Quod si essent legati hostium in urbem non admittebantur, sed iis & hospitium, & senatus extra urbem dabatur. Lilius lib. x x x. de Carthaginensium legatis loquens: Quibus uetitis in urbem ingredi, hospitium in uilla publica, senatus ad ædem Bellonæ datus est. Idem lib. x l v: Per idem tempus legati ab rege Perseo uenerunt. Eos in oppidum intromitti non placuit, cum iam bellum regiorum, & Macedonibus, & senatus decreuisset, & populus iussisset. Et Nicostratus in libro, quæ inscripsit de senatu habendo, tertium senaculum citra ædem Bellonæ fuisse memoriæ prodidit, in quo exterarum nationum legatis, quos in urbem admittere nonlebant, senatus dabatur. Legationes autem sociorum, & amico-

& amicorum regum, aut populorū non excludebantur urbe. Vnde Liuius narrat pace decreta a senatu, permiffum Carthaginienfibus urbem introire, & cum captiuis ciuibus fuis colloqui. Varro etiam prodit locum prope curiam Hoftiliam fubftructum, ubi nationum fubfifterent legati, qui ad fenatum effent miffi, eumque Græcoftalin a parte, ut multa, appellatum. Quæ uero dabantur legatis hofpitii gratia lautia dicebantur, auctore Sex. Pompeio. Liuius lib. xxi. Locus inde, lautiaque Saguntinorum legatis dari iuffa, & muneris ergo in fingulos dari ne minus dena millia æris. Et lib. xlii. Quæfitum ecquid ita non adiffent magistratum, ut ex inftituto loca, lautia acciperent. Huc pertinet lex Gabina, de qua iam differui, ut ex K. Feb. ufque ad K. Mar. legatis fenatus quotidie daretur. Quo fit ut in epiftola quadam ad Q. Fratrem, lepidiffime Cicero fcripferit: De Commageno rege, quod rem difcufferam, miriffice mihi & per fe, & per Pomponium blanditur Appius. uidet enim hoc dicendi genere fi utar in ceteris, Februarium fterilem futurum. Cognitionem porro patrum confcriptorum poſcebant a maximo qui in urbe eſſet magistratu, hicq; cum patribus uiſum eſſet, eos in fenatum introducebat. Vnde in explicatione rerum a Rom. bello Hannibalis geſtarum ferunt, legatis Carthaginienfium, & Philippi regis petentibus, ut fenatus ſibi daretur, reſponſum iuſſu ampliffimi ordinis a dictatore, conſules nouos eis fenatum daturus eſſe. Introduci autem ſolitos more maiorum ab eo, in quo ſumma eſſet tum in urbe imperii uis atque auctoritas, teſtantur annales omnes. Ita Polybius libro ſexto tradit, conſulibus ceteros magistratus, præter tribunos pl. ſubiectos eſſe, hos legationes in fenatum introducere, de rebus quæ nullam admittunt moram ſtatuerè, quando res,

tempus

DE SENATV ROM.

tempusque postulat ad senatum referre. Ita consulibus absentibus Liuius lib. x. legationes sociorum a M. Attilio prætore in senatū introductas narrat. Introducti mandata exponebant per interpretem, etiam qui nationis, sermonisque essent Græci, quem nemo non modo senatorum, sed ne elegantium quorumuis hominum Romæ ignorabat. Primum obseruat Valerius Molonem Rhetorem, qui studia M. Ciceronis acuit, & sine interprete auditum esse, & uolubilitati linguæ gentis illius aures curiæ in posterum patefecisse. Hi autem interpretes ciues erant nobiles, senatoriique gradus. coniecturam meam tuetur Gellius lib. vii. ubi agit de legatione Atheniensis, quam tres Philosophi nobilissimi, oratores eloquentissimi, Critolaus Peripateticus, Carneades Academicus, Diogenesque Stoicus obiire, quos in senatu interprete usus esse Cæcilio senatore refert. Magna uero laus senatorum fuit legatos bene interrogare, & efficere ut aliquid, quod nollent fortasse, responderent, per coniectandi arte, & calliditate irretiti. Hoc eius, qui senatum habebat iussu concessuque, postquam illi dixissent, fieri solitum ex historia Liuianæ xxx. libro clarum, ac manifestum est. Cum more, ait, tradito à patribus, potestatem interrogandi, si quis quid uellet, legatos prætor fecisset: senioresque, qui foederibus interfuerant, alia alii interrogarent, nec meminisse se per ætatem dicerent legati, conclamatum ex omni parte curiæ est, Punica fraude electos, qui ueterem pacem repeterent, cuius ipsi non meminissent. Responso uero non subito, & temere, uerum iussis excedere e templo legatis, re diu, multumque agitata & deliberata dabant. Sic enim apud Liuium sequitur. Et motis deinde Curia legatis, sententiæ interrogari coeptæ. Libro etiam xxxvi. apud eundem ita scriptum est. Ceterum & præsentibus interrogationibus undique

que senatorum , concessionem magis noxæ quam responsa exprimentium , fatigati sunt ; & excedere curia iussi magnum certamen præbuere . Postremo , quod placuisset senatui , eius nomine magistratus respondebat . Liuius lib. 11 x . Cum de postulatis Samnitum . Ti . Aemilius prætor senatum consulisset , reddendumq ; his fœdus patres censuissent , prætor Samnitibus respondit . Hostibus autē dies præfiniebantur citra quos urbe post responsum acceptum , Italiaq ; excederent . Ita Aetoli , Liuius teste , lib. xxxvii . Italia intra xv . dies excedere , urbe eodem die iussi . Socios autem quæstos sæpe profecutos notaui , & omnem sumptum , quoad in Italia essent , iis præbuisse . Quam uero pie studioseq ; ius gentium , quod legatorum corpora sancta , & inuiolata esse iubet , Romani coluerint , notius esse puto , quam ut a me præcipi hoc loco debeat . Sed de antiqua legationum ratione , & consuetudine hæc a nobis breuiter dicta sunt .

Ut autem illud , quod de stipēdiis exercitus , & de successione prouinciarum sequitur , cuiusmodi fuerit intelligatur , paullo longius exordium eius rei demonstrandæ repetendum est . Senatus , Cicerone auctore in Vatiniana , prouinciæ decernendæ potestatem habebat . Ex quo fonte illud ad Atticum manauit : Senatum bonum putas , per quem sine imperio prouinciæ sunt . Hoc autem ita fiebat , ut quas uellet consulares , prætoriasq ; prouincias nominaret , & eas , quas constituisset , consules , prætores'ue , sortirentur . Quandoque etiam consules comparabant inter se . Sic enim Liuius : Consulibus alteri Pisæ , cum Liguribus , alteri Gallia prouincia decreta est . Comparare inter se , aut sortiri iussi . Idem lib. xlvi . cum Scipio Læliusq ; permisissent , ut ex prouinciis duabus decretis nominatim utrā utri uelle

DE SENATV ROM.

let senatus suo arbitrio conferret, scribit rem hanc rela-
 tam ut nouã, aut uetustate exemplorum memoriã iam
 exoletã expectatione certaminis senatum erexisse. Ac
 nescio an post aliud par adeo elegans consulum sit re-
 pertum, quod senatus iudicium potius, quam temeri-
 tatem fortis & fortunã, experiri mallet. Itaque si uellet
 senatus alicui succedi, prouinciam eius in sortem conii-
 ciebat. Quã potestatem Ti. Gracchus, qui senatum op-
 pugnat, & si a summi consilii gubernatione non ab-
 stulit, eam tamen noua lege astrinxit, qua tulit, ne
 quem plus anno prouinciam consularem tenere senatus
 pateretur, ut ex oratione pro domo, & de prouinciis
 consularibus, animaduertere licet. Postea Cæsar uicto
 Pompeio, cum ipse per nouem annos Gallias, con-
 tra Sempronium plebiscitum, obtinuisset, pertulit, Dio
 nelib. XLIII. teste, ut prætoriam prouinciã annuã tan-
 tum essent, ne uel consulares ultra quam in alterum an-
 num a senatu prorogarentur. Non solum autem decer-
 nebantur a senatu prouinciã, sed etiam, post legem cu-
 riatam, ornabantur, hoc est, summum consilium sta-
 tuebat, quo uiatico, quo comitatu de publico instructi
 magistratus in prouincias proficisci, & si prouinciã tuen-
 dã armis essent, quot legionibus rem gerere deberẽt. Li-
 uius lib. XL. Disceptationem inter prætorem legatum-
 que, consulum relatio interrupt, qui suas ornari pro-
 uincias priusquam de prætorio exercitu ageretur æquũ
 censebant. Nouus exercitus omnis consulibus decretus
 est; binæ legiones Rom. cum suo equitatu, & socium
 Latini nominis, quantus semper numerus, xv. millia
 peditum, & DCCC. equites. Postremo senatus de ali-
 mentis, uestibus, & stipendio exercitus prouidebat. Ar-
 gumento nobis est epistola Cn. Pompei lib. III. histo-
 riarum Sallustii, qua suis legionibus frumentum, stipen-
 dium-

diumque a senatu poscit, & flagitat. Extat item insignis huius antiquitatis memoria cum aliis locis, tum in epistolis Cœlii, quando, inquit; Cum referretur de stipendio Cn. Pompei, mentio facta est de legione ea, quam expensam tulit C. Cæsari.

Deinceps de triumpho dicendum est, quo pertinet imperatoris appellatio, atque supplicationis honos. Ordiamur autem a supplicatione. hanc enim prærogatiuam triumphii creditam Cato ad Ciceronem scribit. Ac certe plurimum in ea momenti ad augendas & exornandas uictorias positum fuit, gloriosissimiq; dies illi imperatoribus erant, quibus ad omnes aras ab uniuersa ciuitate, pro re bene gesta, diis immortalibus gratiæ agebantur. Quod gratulationis publicæ genus, ex senatus decreto semper indicebatur. Auctoritates quibus adductus ita iudicauerim passim legentibus occurrent. Supplicationum autem hanc fuisse rationem uideo. Re bene gesta ductor exercitus, a militibus imperator appellatus, nuncium uictoriæ ad senatum mittebat, allatis litteris, recitatisq; a consule, uel, si is abesset, a prætore referebatur ad senatum, ac demum eius auctoritate in dies aliquot a magistratu edicebatur supplicatio, & ad puluina constituebatur. Nihil necesse in his rebus sigillatim confirmandis immorari, uno loco indicantur a Liuiio omnes, quem idcirco subscribam. Liuius lib. xxix. Cū ægre in curiam peruentum esset, multo ægrius summonta turba, ne patribus misceretur, litteræ (quas prætori redditas paullo ante dixit) in senatu recitatæ sunt, inde traducti in concionem legati, L. Veturius litteris recitatis, omnia quæ acta erant exposuit, cum ingenti assensu, postremo etiam clamore uniuersæ concionis, cum uix gaudium animis caperent. Discursum inde ab aliis circum templa deum, ut grates agerent, ab aliis domos,

R ut

DE SENATV ROM.

ut coniugibus, liberisq; tam lætum nuncium impertirent. Senatus, quod M. Liuius & C. Claudius cos. incolumi exercitu, ducẽ hostium, legionesq; occidissent, supplicationẽ in triduum decreuit. eam supplicationem C. Hostilius prætor pro concione edixit. Numerus autem dierum, quibus supplicabatur, alius aliis temporibus, ac pro rerum, & uictoriarum conditione fuit. Liuius lib. v. ait, Veiis captis, Camilli nomine senatum in quadriduum, quot dierum nullo ante bello, supplicationes decreuisse. Tempus tamen consularis supplicationis diu non ultra dies sex progressum, Cicero demonstrat, cum de se ipso inquit: Quo consule referente primum decem dierum supplicatio decreta Cn. Pompeio Mithridate interfecto, confectoq; Mithridatico bello, & cuius sententia primum duplicata est supplicatio consularis, mihi enim estis assensi, cum eiusdem Pompeii literis recitatis, confectis omnibus maritimis, terrestribusq; bellis, supplicationem duodecim dierum decreuistis. Quibus ex uerbis illud quoque apparet, in eam ambitionis consuetudinem ultimis temporibus uentum fuisse, ut & ad numerum dierum assidue adderetur, & noui uerborum honores in S. C. concipiendo, quo dum laudi senatus deorum templa patefaciebat, quotidie excogitarentur. Ac ob eam quoque causam, ut senatoribus differendi de uirtute imperatorum locus daretur, S. C. de supplicatione nunquam per discessionem, Cicerone auctore, sed per relationem semper, fieri solitum suspicor.

Appellabantur item, qui uicissent, honoris causa imperatores a senatu. Ei præcepto firmat fidem Ciceronis in Pisonem oratio, in qua dixit, Torquatium, se referente, absentem imperatorem appellatum. Et xiv. eiusdem Philippica, in qua hæc leguntur: Augebo omnino
num̄erum

numerum dierum, præsertim cum communiter tribus ducibus sint decernendæ. Sed hoc primum faciam, ut imperatores appellem eos, quorum uirtute, consilio, felicitate maximis periculis seruitutis, atque interitus liberati sumus. etenim cui uiginti his annis supplicatio de creta est, ut non imperator appellaretur, aut minimis rebus gestis, aut plerunque nullis? quamobrem aut supplicatio ab eo, qui ante dixit, decernenda non fuit, aut usitatus honos, peruulgatusq; tribuendus iis, quibus etiam noui, & singulares debentur.

Quod uero ad triumphum attinet, certius nihil esse potest in scientia memoriaq; rerum ueterum. Hoc enim institutum, præter Polybium, nobilissimum par historicorum Liuius, Dionysiusq; commemorant. Dionysii quidem hæc pene sunt uerba libro sexto: Claudius collegæ, triumphum, qui ob insignem aliquam uictoriam, a senatu more maiorum dabatur, petenti, impedimento fuit. Apud Liuium uero lib. III. quidam senator loquitur nunquam ante de triumpho per populum actum, semper æstimationem, arbitriumq; eius honoris penes senatum fuisse, ne reges quidæ maiestatem summi ordinis imminuissent. De ratione autem petendorum, & decernendorum triumphorū hæc habeo, quæ dicam. Fufis hostium copiis, rediens in urbem imperator, edictum senatus ut conueniret præmittebat, qui mos clarissimis est Liuii testatus, & consignatus monumentis, ueluti cum lib. XXIIX. de Nerone & Salinatore ait: Forte euenit ut eodem die ambo cos. Præneste uenirent. Inde præmisso edicto, ut triduo post frequens senatus ad ædem Bellonæ adesset, omni multitudine obuiam effusa ad urbem accessere. Quod quidem ita accipi uolo, si imperator qui ex bello rediret, nemini eorū, qui in urbe adessent, imperio & potestate cederet. Nam

minoribus a magistratu urbano senatus dabatur. Moris autem erat senatum dari honorem hunc postulantibus inperatoribus ad ædem Bellonæ, aut Apollinis, quam fuisse extra portam Carmétalem, inter forum Olitoriū, & circum Flaminium, in orationis in toga candida commentario Pedianus refert. Illius templi meminit Liuius, eo quem modo attuli loco. Huius autem lib. III. his uerbis: Consules ex composito eodem biduo ad urbem accessere, senatumq; in campum Martium euocauere. ubi cum de rebus ab se gestis agerent, questi primores patrum, senatum inter milites dedita opera terroris caussa haberi. Itaque inde consules, ne criminatio- ni locus esset, in prata Flaminia, ubi nunc ædes Apollinis est, (circum iam tum Apollinarem appellabant) auocauere senatum. Atque propterea rerum gestarum audiendarum caussa senatus extra urbem ut haberetur custoditum est, quod, ut Appianus lib. II. & Plutarchus in Cæsare scribunt, lege cautum esset, ne quis urbem ingressus, iterum triumphans iniret. Quanquam ego notauerim apud Liuium uictis Volscis A. Cornelium Cossam in urbem uenisse, & coniecto demū M. Manlio in carcerem triumphasse. Proconsulibus autem, & prætoribus hanc ob causam quoque senatus in urbe nõ dabatur, quod nemini sine magistratu cum imperio intra pomerium nisi eo die, quo inibat triumphans, & hoc lege prius lata, esse liceret. Potuit tamen in urbe de triumpho agi, si non ipse imperator, sed magistratus urbanus referret. Sic enim Q. Fabius præfectus urbi, absentis Quintio Cincinnato dictatori triumphum decreuit. Formula petendi quæ fuerit, ex his Liuii uerbis lib. XLIX. intelligitur. Priusquam consules redirent Romã, M. Fuluius procos. ex Aetolia rediit, isque ad ædem Apollinis, cum de rebus in Aetolia, Cephaleniaq; ab se gestis

gestis disseruisset, petiit a patribus, ut æquum censerent, ob Remp. bene ac feliciter gestam, & diis immortalibus honorem haberi iubere, & sibi triumphum decernere. In triumpho porro decernendo magistratum, auspicia, res gestas, numerum amissorum ciuium, hostium deuictorum conditionem a senatu obseruatam reperio. Quæ singula si hoc tempore persequi uellem, merito me uiri eruditi ad nullum genus doctrinæ idoneum censerent.

Hactenus Polybii locus sit a nobis illustratus. Fuere autem & alia præclara, & ad memoriæ æternitatem illustraria summi consilii iura. Nam Publilia lege centuriarum legum, ante suffragium initum patres auctores fiebant, quam legem Philo dictator tulit, ut diminueret, non ut augeter supremi ordinis potestatem. Liius libro IX. Philonis dictatura popularis, & orationibus in patres criminosis fuit, & quod tres leges secundissimas plebi, aduersas nobilitati tulit; unã, ut plebiscita omnes tenerent Quiritibus; alteram, ut legum, quæ comitiis centuriatis ferrentur, ante initum suffragium patres auctores fierent; tertiam, ut alter utique ex plebe, cum eo uentum sit, ut utrumque plebeium fieri liceret, censor crearetur. Quo loco indicare uidetur Liius, tum primum antiquum ius senatus, de quo supra scripsi, confirmandarum, uel repudiandarum legum solutum. Quanquã si uerba Dionysii tum lib. IX. ubi de comitiis tributis loquitur, tum aliis locis plurimis attendas, hunc morem ante Philonis dictaturam commutatum statues. Nihil, inquit, centuriatis comitiis ferebatur, nisi prius senatus auctor esset; tributis uero institutis, inter alia extorsere tribuni pl. ut deinceps cum populo sine senatus auctoritate, quod ille *αεβούλευμα* uocat, agere possent. Iam uero, cum Dionysium testem locupletem habeamus,

DE SENATV ROM.

mus, constat in legibus tributis senatus cognitionem, & auctoritatem haud fuisse necessariam. Habuit quidem ciuitas Romana quosdam tribunos uiros moderatos, qui ex S. C. tulerint, neque potestate tuendæ libertatis caussa data ad licentiam pestilentem abusi sint. Liuius lib. i v. Tentatum a L. Sextio tribuno pl. ut rogationem ferret, qua Volas coloni mitterentur; per intercessionem collegarum, qui nullum plebiscitum, nisi ex auctoritate senatus, passuros se perferri ostēderunt, discussum est. In curiatis autem legibus senatus auctoritas requirebatur. Liuius lib. vi. Nec centuriatis, nec curiatis comitiis patres auctores fiant. Inuenio autem in Appiani Græcis annalibus Publiliam hanc legem, temporibus illis, quibus sibi tantum licentiæ furens plebeiorum magistratum petulantia sumpserat, non obseruatam. Appiani uerba totidem Latinis expressa infra apposui. Loquitur de Sylla & Pompeio consulibus. Primum uetus institutum Reip. sed quod iam dudum in desuetudinem abierat, renouabant, atque censebant, nihil posthac ad populum oportere ferri, quod ante a senatu decretum non esset. Deinde postulabant, ut comitia centuriata ex commentariis Seruii, non tributa haberentur. Arbitrabantur enim his duabus rationibus, et si patres ante auctores fierent, & suffragia pauperibus, atque in his audacissimo cuique adimerentur, rebus a ui ad consilium reuolutis, de fore seditionum materiam.

Omitto ius illud senatus clarum, & testimoniis omnium notum, quod totam Remp. graui tempore posset consulibus permittere, ut delectum haberent, bellum gererent, de sociorum, ciuiumque uita sine populi iussu statuerent.

Venio ad religionem. Tertulianus docet nullum Deū Romæ cultum, nisi qui S. C. ascitus esset. Et Dio lib.

xxxix. nunquam carmen Sibyllinum nisi senatus decreuisset euulgatum. Adhæc maxima pars iuris diuini amplissimi ordinis fidei, potestati, uoluntati permissa erat. Hinc in senatus disciplina cautum fuisse ex Varronis scriptis, & multis exemplis antiquis cognouimus, ne prius de rebus humanis, quam de religione, ad senatum referretur.

Hæc fuerunt, quæ diligentia eruere potuerim, potissima, & quæ diu solus tenuit sine controuersia, senatus iura. Nam & si iam ante anno urbis ccciv. triumphatum est ex populi iussu, tamen hoc raro factum in annalibus reperietur; & alia nonnulla uulgata quidem sunt cum populo, sed in illo demum statu maxime populari annis aliquot antequam Resp. concidisset. Si uero quæ senatus cognosceret animo complecti uoluerimus omnia, curiam interpretem legum, religionum, & cæremoniarum præsidem, magistratum custodem, ciuitatis magistram, gentium aram atque perfugium fuisse inuenimus; ab hac focii ornamenta expectabant, huius uigilantia & prouidentia urbem, imperium, populumque uacuum metu & periculo reddebat. denique summum consilium omnia statuebat; præter illud, quod populi iudicium, ut Liuius, lib. i v. docet, & eas rogationes, quas populus accepisset, nunquam rescinderet, nisi illis quatuor modis iam ab aliis ante nos explicatis; & quod de ciuibus iniussu populi nihil agere posset, Liuius lib. xxvi. auctore. Præterea antiquo iure nemo legibus, nisi per populum, soluebatur. Sed postea etiam senatus id sibi usurparat, quemadmodum Asconius, & Dio testantur. Non repeto, quod ab initio dixi, senatum neque magistratus creasse, neque leges iussisse, nec de bello, aut pace statuisse; etsi iis de rebus sæpe consulta ret. Excipio item a senatus cognitione iurisdictionem,
&

DE SENATV ROM.

& illa, quibus magistratus, sacerdotesque publici præerant. Quorum explicatio in aliud tempus est differenda. Atque his ex rebus breuiter a nobis pertractatis omnia tempora, uniuersamque summi consilii cognitionem ab omnibus non stupidis perspici posse arbitror. Itaque hic iam depono, quam susceperam, de senatu Romano disputationem, & uehementissime gaudeo me tandem ad operis, utinam ita mihi gloriosi ad posteritatis memoriam, quam difficilis, & laboriosi exitum, & finem peruenisse.

F I N I S.

X I C M I

L O C I A V C T O R V M,
 QVOS AVT EMENDAVIMVS,
 aut declarauimus, aut ad confirmandam
 hanc doctrinam attulimus.

In paginis quibusdam semel indicatis, plures eiusdem scriptoris locos reperies.

ACRONIS.	17. a	51. a. 56. b. 63. b
Appiani. 6. a. 16. b. 101. a. 31. a		Pro Sex. Roscio. 2. b
b. 45. a. 48. b. 51. b. 61. b. 67. b		Pro Q. Roscio. 8. b
Arnobij. 13. b. 26. a		In Verrinis. 11. b. 12. a. 15. a
Asconij Pediani. 13. b. 14. a. 20. a		24. a. 26. a. 51. b
22. b. 23. b. 26. b. 32. a. 42. b		Pro C. Cornelio. 20. a. 26. b
33. a. 35. a. 55. a. 66. b. 68. a		Pro lege Manilia. 10. a. 21. a
Atei Capiton. 1. a. 38. a. 51. a. 52. b		49. b
D. Augustini. 4. a. 15. b		Pro Cluétio. 8. a. 9. a. 21. a. 24. b
C. BASSI. 13. a. 29. a		26. b. 32. b. 33. a. b. 35. a
Bibliorum sacrorum. 31. a		In agrarijs contra Rullum. 23. a
C. CAESARIS. 45. b. 46. a. b		Pro C. Rabirio. 41. a
54. a		In Catilinarijs. 49. a
L. Caesaris. 38. b. 56. b		Pro Murena. 25. a. 46. a.
Capitolini. 56. b. 57. b		Pro Flacco. 23. a. 32. a
Catonis maioris. 28. a. 32. b. 34. a. 37. a		Pro Sylla. 3. a. 57. a
Catonis minoris. 65. a		Post reditum, in senatu. 31. b
Ciceronis in epistolis familiaribus. 13. a. 15. b. 16. b. 17. a. 23. a. b		Pro domo. 3. a. 5. a. 7. a. 44. a
26. a. 28. a. 35. b. 38. a. 39. a		59. b
40. a. 46. b. 47. a. 48. b. 49. a		Pro Sextio. 6. b. 10. a. 25. b. 49. a
56. a		56. a. 62. a
In epistolis ad Atticū. 13. a. 22. b		In Vatinius. 61. b. 62. a. 64. a
23. a. b. 24. b. 31. b. 37. a. 40. a		Pro Balbo. 29. b
47. b. 51. b. 52. b. 54. a. 56. b		De prouincijs cōsularib. 64. b. 65. b
57. a. 59. b. 61. b		In Pisonem. 5. b. 65. b
In epistolis ad Q. fratrem. 23. a		Pro Milone. 43. b
42. b. 45. b. 46. b. 47. a. b. 50. a		Pro Postumo. 21. a. 24. b
		Pro M. Marcello. 48. b
		In Philippicis. 25. b. 27. b. 28. b
		S 29. b

I N D E X.

<p>29. b. 30. a. 40. a. 41. a. b. 45. b 49. a. 50. b. 51. b. 54. b. 55. a 56. b. 59. a. 65. b <i>In Sallustium.</i> 33. a. 35. a <i>De Oratore.</i> 2. b. 37. b. 38. b. 41. b 54. b. 58. a <i>In Bruto.</i> 7. b <i>In lib. de finibus.</i> 44. b <i>In lib. de legibus.</i> 23. a. 31. a. 40. b 55. b. 56. a. b <i>In lib. de officijs.</i> 8. a. 34. b <i>In lib. de senect.</i> 10. b. 34. a. 40. b <i>Cælij.</i> 20. a. 41. a. 45. b. 46. a. b 53. b. 58. a. b. 65. a <i>Columella.</i> 40. b <i>Commentariorum pontificum.</i> 44. b <i>Constitutionū regni Poloniae.</i> 57. b <i>Cordi Cremutij.</i> 18. b <i>Cornelij Nepotis.</i> 21. a. 54. a DIONIS. 7. b. 11. b. 12. b. 13. b 14. b. 15. b. 16. b. 17. a. b. 18. a. b 21. b. 22. b. 25. a. b. 26. b. 27. a. b 28. b. 31. b. 32. a. b. 33. a. b 35. a. 38. b. 39. b. 40. b. 41. a 42. a. 43. a. 44. b. 45. a. 46. b. 47 b. 48. a. b. 49. a. b. 50. a. 52. b 55. b. 56. a. 58. b. 67. b. 68. a <i>Dionysii.</i> 4. b. 6. a. b. 8. b. 9. b 10. a. b. 16. b. 19. b. 26. b. 29. a 30. b. 37. b. 38. b. 39. a. b. 50. a 52. a. 54. b. 56. b. 57. a. 59. b. 60. a. 66. a. 67. a <i>Donati.</i> 58. b EPIGRAMMATVM Urbis. 29. a. 39. b <i>Eutropij.</i> 10. b FASTORVM Capitolinorum. 33. b 34. b</p>	<p><i>Festi.</i> 4. b. 5. a. b. 6. b. 8. a. b. 10. a 11. b. 27. b. 28. a. 30. b. 32. b 38. b. 40. a. 42. a. 43. a. 44. b 45. a. 46. a. 41. a. 55. a. 63. a <i>Flori.</i> 10. b. 21. a GELLI. 7. a. 12. b. 13. a. 28. b 37. a. 38. a. b. 40. a. b. 43. a. b 51. a. 52. a. b. 53. b. 54. a. 55. b 63. b HIRTII. 54. b <i>Horatij.</i> 28. a. 35. a IOSEPHI. 58. a <i>Isidori.</i> 9. b. 28. a <i>Iulij Marati.</i> 59. a <i>Iuuenalis.</i> 26. b. 28. a KALENDARII marmorei. 45. b 47. a LABERII. 52. a <i>Lactantij.</i> 10. b <i>Lampridij.</i> 5. a. 10. a. 30. a. 43. b 54. b. 58. a <i>Lapidum, & aliorum id genus mo- numentorum.</i> 21. b. 62. a <i>Latronis.</i> 31. b <i>Linij.</i> 2. b. 4. b. 5. b. 6. b. 7. a. b 9. a. b. 12. a. 13. a. 14. a. b. 15. b 16. b. 20. b. 24. a. 25. a. b. 26. b 28. b. 30. a. 32. a. b. 33. a. b 34. a. 35. b. 36. b. 37. b. 38. a. b 39. b. 40. a. 41. a. b. 42. a. b 43. a. b. 44. a. b. 45. a. 46. a. b 47. b. 48. b. 49. b. 50. a. b. 51. a 52. b. 53. a. b. 56. b. 58. b. 59. a 60. a. 61. b. 63. a. b. 64. a. b. 65. a. b. 66. a. b. 67. a. b. 68. a <i>Linij Epitomatū.</i> 51. a. 20. a. 31. a <i>Lucani.</i> 37. b MACROBII. 17. a. 59. a Martia-</p>
---	--

I N D E X.

Martialis. 27. b
Mucij. 36. b. 38. a
NICOSTRATI. I. a. 44. b. 62. b
Nonij. 19. b. 41. b
OBSEQUENTIS. 19. b
Ouidij. 10. b. 48. a
PANDECTARVM. 26. b. 32. a
 59. b
Plinij maioris. 13. b. 16. a. 27. b
 29. b. 30. a. 34. a. 40. b
Plinij minoris. 12. a. 37. a. 41. b
 47. b. 49. a. 55. a
Plutarchi. 4. a. 7. a. 10. a. b. 11. a
 15. b. 17. a. 21. b. 24. a. 52. b
 26. b. 28. a. b. 30. b. 32. b. 33
 b. 34. a. b. 36. a. 67. a
Polybij. 37. a. 60. b. 61. a. 66. b
Propertij. 27. b. 44. a
QUINCTILIANI. 10. b
SALLVSTII. 10. b. 16. b. 19. a
 38. a. 41. a. 43. a. 51. b. 53. b
 54. b
Senecæ. 13. b. 28. b. 34. a. b. 36. a
 48. a. 51. b. 55. a. 64. b
Seruij. 20. b. 28. a. 43. b. 44. b

Silij Italici. 27. b
Strabonis. 36. b
Suetonij. 8. b. 9. a. 13. a. 14. a. 15. a
 17. a. 18. b. 19. a. 21. b. 24. b
 25. b. 27. a. 31. b. 37. a. 48. a
 51. a. 52. b. 57. b. 59. a
Suida. 9. a
TACITI. 16. b. 23. b. 49. b. 50. a
 52. b. 53. a. 58. b. 62. b
Tertuliani. 67. b
Tironis. 51. a
Tuberonis. 12. a. 55. b
VALERII Antiatis. 26. b. 34. a
Valerij Maximi. 5. a. 12. b. 30. b
 34. a. b. 35. a. 36. a. 43. a. b
 48. a. b. 50. a. 51. a. 53. a. 55. b
 57. b. 63. b
Valerij Probi. 10. b. 58. b
Varronis. I. a. 19. b. 26. b. 27. b
 37. b. 40. b. 44. b
Velleij Paterculi. 34. b. 52. a
Verrij Flacci. 5. b
Virgilij. 20. b
ZONARAE. 7. a. 8. b. 27. b. 32. a
 36. b. 43. b

RERVM, ET VERBORVM
MEMORABILIVM INDEX.

A DESSE scribendo	57. a. b	16. b
Aerarij dispensatio penes senatum fuit	60. b. 61. a	Caesaris lectio a Cicerone irrita
Aetas in senatore legendo spectata	10. a	Caesari a militibus in probris obiecta lectio senatus
Alex iudicium turpe	8. a	49. a
Amittebatur ordo senatorius multis modis	31. b	Caesar primus sententiam suam exponebat
Annus senatorius qui	11. b	52. b
Ante annum legitimum quidem legibus soluti lecti	11. a	Casares cur per quaestores loquerentur
Antonij senatores	17. a	50. a
Apparatus in triumphum a senatu dabatur	61. b	Caius Gracchus an senatum legerit
Assentiri sedentes latini loquuntur	53. b	5. b. 31. a
Auctoritas senatus	56. a. 58. b	Calcei senatorum
Auctoritates S. C.	59. a	27. b
Auctoritas senatus in legibus	60. a	Calceamenta Tusca
66. a. b		28. a
Augures an uenirent in senatum	36. b	Campi quidam templa erant
49. a		44. a
Augustus in curia sedebat sella curuli	49. a	Carmina Sibyllina nunquam nisi ex S. C. euulgata
Augusti lectiones	17. b	68. a
Augusto ius referendi ad senatum quando tributum	50. a	Caussa propter quas licebat senatori non uenire in senatum
Augusto quando tributum sit ius uocandi senatus	39. b	40. b.
Augusti extraordinaria consilia	48. a	41. a
BYTEONIS dictatoris lectio qualis	13. b	καρπυρα
13. b		17. a
CAEDERE pignora quid esset	41. b	Ciuicæ coronæ honos
Caesaris lectio sine recti discrimine		16. a
		Censores senatum legebant
		4. b
		Censores senatu quomodo mouerent
		32. a
		Censores notam soluere poterant
		33. a
		Censores notas motis adscribebant
		32. b
		Censores referebant ad senatum
		49. b
		Censores priuati ultimi
		17. b
		Census in senatore legendo florente Rep. custoditus
		13. b
		Census

I N D E X.

Census senatorius qui esset	14. a. b	Curia ad portam Capenam	45. a
Census senatorius diminutus ab Augusto	15. a	Curia Pompeia situs, et origo	45. c
Census senatorius auctus ab Augusto	15. a. 19. a	Curia Iulia in locum Hostiliae successit.	45. 4
Census necessarius ad tuendum ordinem senatorium	23. b	Curia Octavia in locum Pompeiae successit	45. a
Comitialibus diebus an senatus haberi posset	45. b	Curru solus Metellus in curiam uehebatur	29. a
Conscripti .	8. b. 30. b	DAMNATI turpi iudicio non poterant esse senatores.	8. a. 32. a
Conuocandi senatum ius qui haberent	39. b. 40. a	Damnati de ambitu perdebant ordinem senatorium.	32. a
Conuocandi senatus duplex ratio	39. b	Damnati a populo non poterant legi in senatum.	32. a
Consules senatum legebant primis temporibus	4. b	Damnati de ui non poterant legi.	32. a
Consules Appij censoris lectionem resciderunt	7. b	Decemuiri Stilitium.	21. b
Consules potissimum senatum conuocabant	33. a	Decies aris quantum ualere.	15. a
Consul unus nisi alter intercederet senatum habere poterat	39. a	Decies HS. sunt 30000 scutatorum.	19. a
Consulis relationi intercedere poterat trib. pl.	46. b	Definitio senatoris :	2. a
Consulum uter rogaret sententias	50. b	Definitio senatus .	2. a. 35. b
Consules sella curuli sedebant in senatu	49. a	De plebe raro, & ægre in senatum legebantur.	10. a
Consules ætate Caesarum primi rogabantur sententias	52. b	Designati magistratus quo gradu dicebantur.	51. b
Consilia imperatorum, & potestatum	19. a	Designati cos. cur primi rogaretur.	51. b
Concordia ædes	44. b	Dicebant stantes in senatum senatores.	53. b. & magistratus 50. a
Cur in templis Deorum senatus haberetur	44. a	Dictator senatus legendi causa dictus.	13. b
Curia Calabra	44. b	Dictatores senatum uocabant.	37. b
Curia Hostilia situs, & origo	44. b	Diebus atris an posset haberi senatus.	45. b
Curia Cornelia	44. b	Dies comitiales .	45. a. b
		Diebus festis senatus raro habebatur	45. b
		Dies	

I N D E X.

<i>Dies solemnes senatui habēdo.</i>	45. b	<i>Formula dimittendi senatus.</i>	56. b
<i>Dij non nisi asciri S. C. Romæ colebantur.</i>	67. b	<i>Formula S. C.</i>	58. a
<i>Discessio in omnibus S. C. necessaria.</i>	54. b	<i>GALLIA Casare in senatum lecti.</i>	4. a
<i>Discessio cur introducta.</i>	54. b	<i>Genus spectatum in senatore legendo.</i>	8. a
<i>Discessionis ratio.</i>	55. a	<i>Gradus senatorum uarij.</i>	28. a
<i>EDICTVM Augusti contra senatores.</i>	25. b	<i>Gradum ratio habita in recitando senatu.</i>	7. a
<i>Educebantur e curia a magistratibus, qui non essent senatores.</i>	39. a	<i>Gradus censorij ornamenta.</i>	28. b
<i>Egyedi Italiae fines senatoribus non licebat.</i>	22. b	<i>Gradus consularis ornamenta.</i>	28. b
<i>Epulandi publice ius senatorū.</i>	27. a	<i>Gradus pratorij honores.</i>	28. b
<i>Equestris ordo medius.</i>	2. b	<i>Gradus ædilitij honores.</i>	26. a
<i>Equestris ordo seminarium erat senatus.</i>	9. b	<i>Gradus tribunicij honores.</i>	29. b
<i>Error Suidæ.</i>	9. a	<i>Gradus superior ex S. C. datus quibusdam extra ordinem.</i>	29. b
<i>Error Panuini.</i>	11. a	<i>Gradus superior legis de ambitu præmio.</i>	29. b
<i>Error Gruchij.</i>	14. b	<i>HARUSPICES nõ legebantur in senatum.</i>	15. b
<i>Error Bassi.</i>	29. a	<i>Hora decima nihil noui referri poterat ad senatum.</i>	48. a
<i>Error Comani.</i>	41. b	<i>Hosiam immolabat, qui senatum esset habiturus.</i>	48. b
<i>FALSI iudicium turpe.</i>	8. a	<i>ID. Martiæ parricidium nominatæ</i>	48. b
<i>Fetiales non erant senatores.</i>	20. b	<i>Imperatores a senatu appellabatur,</i>	65. b. 66. a
<i>Fiduciæ iudicium summæ existimationis.</i>	8. a	<i>Iudicium non licuit profiteri senatoribus.</i>	22. a
<i>Filij senatorum ad legitimos usque annos equites erant.</i>	9. b	<i>Indictus senatus.</i>	48. a
<i>Filij senatorum cum patribus ueniebant in senatum.</i>	37. a	<i>Intercessorum pœna.</i>	56. b
<i>Flamines ius habebant introeundi in senatum.</i>	36. b	<i>Interreges senatum habebant.</i>	30. a
<i>Formulæ edictorum, quibus senatus uocabatur.</i>	40. a	<i>Italiae publica iudicia.</i>	61. a. b
<i>Forma relationis.</i>	50. a	<i>Iudicia turpia quæ.</i>	8. a
<i>Formula dicendæ sententiæ.</i>	53. a	<i>Iudiciorum forma sub regibus.</i>	19. b
<i>Formula permittendæ discessionis.</i>	55. a	<i>Iudicia a senatoribus ad equites translata.</i>	19. b
			Iudicia

I N D E X.

- Iudicia communicata inter equites, & senatores.* 19. b
Iudicia senatoribus restituta. 20. a
Iudicia communicata inter equites, plebem, & senatum. 20. a
Iudicia diuisa inter senatum, equites, & tribunos aerarios. 20. a
Iudicium premia. 30. a
Ius senatorum aduersus conuiciatores. 26. a
LATINI non legebantur in senatu nisi prius data ciuitate. 3. a. b
Latus clauus. 27. a
Lati clauus. 27. a
Lautia. 63. a
Lectiones senatus extraordinariae. 4. b. 5. a
Lectos Deorum sternebant senatores. 21. b
Legationes soli senatores obibant. 20. b
Legati imperatorum ex equestri ordine poterant esse. 21. a
Legatorum premia. 30. a
Legationes liberae primum a senatu, post & a populo dabantur. 23. a
Legationes liberae, ob quas causas darentur. 23. a
Legati ex senatus auctoritate mittebantur. 61. a. 62. a
Legatorum nominandorum mos. 62. b
Legationibus fors posita fuit. 62. b
Legationum excipiendarum ratio. 63. a
Legationum audiendarum ratio. 63. a
Legatorum interrogandorum mos. 63. b
Legendi senatum ius qui haberent. 4. b. 5. a. b
Leges quibus soli senatores tenebantur. 22. & c.
Leges an posset abrogare senatus. 68. a
Legibus soluere senatus haud potuit antiquo iure. 68. a
Legibus soluendi ius senatus sibi usurparat. 68. a
Legitimus senatus. 48. a
Lex Atinia de ordine tribunorum pl. 13. a
Lex Antonia de iudicijs. 20. b
Lex Aurelia de iudicijs. 20. b
Lex Augusti de uxoribus senatorum. 25. a
Lex Calpurnia de ambitu. 32. a
Lex Cassia de senatoribus. 32. a
Lex Claudia de senatu Halesinorum. 12. a. 15. a
Lex Claudia de nauibus senatorum. 24. a
Lex Cornelia de iudicijs. 2. b. 20. b
Lex Cornelia de reiectione iudicium. 26. a
Lex Cornelia de falso. 24. a
Lex Cornelia de testamentis. 24. b
Lex Iulia de liberis legationibus. 13. b
Lex Iulia de iudicijs. 20. b
Lex Iulia de prouincijs. 64. b
Lex Liuia de iudicijs. 20. a
Lex Oninia de senatus lectione. 5. a
Lex Plotia de iudicijs. 20. a
Lex Pompeia de senatu Bythinorum. 12. a
Lex Pompeia de iudicijs. 20. a
Lex Pupia de legationibus. 45. a
Lex Sem-

I N D E X.

63. a		Multiæ senatoriæ	40. b
Lex Sempronia de iudicijs	19. b	Munera senatoria	19. a. & c.
Lex Sempronia de prouincijs	64. b	Municipes in senatū legebantur	3. b
Lex Seruilia de iudicijs	19. b	NATALIS dies Caesaris	25. a
Libertini non legebantur in senatū	9. a	Nomē senatus unde tractum	10. b
Libertini ab Appio lecti	9. a. &	Nomen patrum unde	10. b
a Casare	16. b	Notæ censoriæ	32. a
Libertini sepe irrepserunt in curiam.	9. b	Nota in senatu edita	32. b
Lictorum in prouincia ius	28. a	Notæ quarum extat memoria	33. b. 34. a. b. 35. a
Litem, qui senatori in prouincia inferret Romam reijci poterat	26. a	Numerus senatorum Romuli	30. b
Locus S. C. faciendis legitimus qui esset	45. a	Numerus senatorum Prisci	30. b
Locus in theatro senatorum	26. b	Numerus senatorum Bruti	50. b
Lunati calcei	27. b. 28. a	Numerus senatorum a Sylla auctus	31. a. & a censoribus lustris LXVII.
Lustris singulis senatus legebatur	6. b	Numerus senatorum Caesaris	31. b
MAGISTRATUS cum ordine senatoriorum erant colligati	21. a	Numerus senatus triuuiralis	31. b
Magistratus minores senatus cognitionem a cos. petebant	39. b	Numerus senatorum Augusti	31. b
Magistratus omnes usque ad quatuordecim ueniebant in senatum	12. b. 36. a	Numerus S. C. faciendis legitimus qui esset stante Rep.	42. a
Magistratus spectatus in legendo	12. a. b	Numerus legitimus S. C. faciendis occupata Rep. a Casare	42. a
Magistratum qui gesserant ueniebant in senatum	12. b. 36. b	Numerus legitimus S. C. faciendis imperante Augusto	43. a
Magistri equitum senatum habere poterant	38. b. & referre 49. b	Numerus senatorum qui iudicabant per legem Aureliam	20. a. b
Milites lecti in senatū a Cas.	16. b	ORCINI senatores	17. a
Mouebant senatu censores	32. a	Octingenta HS. sunt scutatorum	15. a
Motus ordine a senatu	31. b	Octobris mensis consilium	48. a
Moti non omnes notabantur	32. b	Ordo rogandarum sententiarū	51. a
Moti senatu ararij facti	32. b	Ordo spectatus in legendo senatore	9. b
Moti poterant esse iudices	32. b	Ordines tres ciuium Rom.	2. b
		Ornamenta senatorum.	26. a. etc.
		PATRICII primis temporibus soli legebantur.	8. a
			Pedarij

I N D E X.

Pedarij senatores.	12. b	Præstantissimi tres senatores Roma-	
Pedarij unde dicti.	13. a	ni.	8. a
Pedarij non nisi impetrata potesta-		Principis senatus dignitas.	7. a
te dicebant.	52. b	Princeps senatus primus recitaba-	
Pedarij consilij secretis senatus nun-		tur, & legebatur.	7. a
quam intererant.	51. b	Principes in senatû qui legeretur.	57. a
Peregrinis quibusdam prius ciuitas		Principe senatus uiuo, alter non le-	
data, deinde ordo senatorius.	4. a	gebatur.	7. b
Pignoribus senatores coerceran-		Principes senatus primi sententiam	
tur.	54. a	dicebant.	51. a
Pignora cadere.	41. b	Pronunciare sententias quid esset.	
Pignora priusquam multam solue-			54. a
rent senatores capta.	40. a. b. 41. a	Proscriptorum a Sylla filijs aditus	
Pingebatur senatores in tunica, præ-		in curiam non erat.	9. b
textâ, & cum corona.	27. b	Proscriptorum filij poterant esse se-	
Plebei quâdo legi cæpti in senatû.	8. b	natores.	9. b
Poloniæ regni consuetudo.	12.	Prouinciæ, & imperia senatoribus	
Populus ius habebat belli iubendi.		tantum mandabantur.	9. b
	68. a	Prouinciæ Aegypto equites ab Au-	
Populus ius habebat legum iuben-		gusto præpositi.	21. b
darum.	68. a	Prouinciæ decernendæ ius habebat	
Populus ius habebat magistratuum		senatus.	64. a
creandorum.	6. a. 68. a	Publicanorum ordo senatui quasi su-	
Pontifices non ueniebant in senatum		biectus erat.	61. a. b
nisi essent senatores.	36. b. 37. a	QVADRINGENTA HS.	19. a
Pontificum nulla ratio habita in ro-		Quadrumuiro, qui in Campaniam	
gandis sententijs.	52. b	mittebantur, ex senatoribus erant.	
Præcones senatum uocabant.	39. a		21. b
Præfari senatori licebat.	52. b	Quæ sint spectata in legendo senato-	
Præfeti urbis senatum uocandi ius		re.	7. b
habebant.	37. b. 38. a	Quæstores xx. creati supplendo se-	
Præfeti urbi utrum haberent ius		natui.	16. b
sententiæ.	36. b	Quæstura gradus erat ad senato-	
Præmia senatorum.	26. a	rium ordinem.	11. b
Prætextati prohibiti ingredi in se-		Quæstores post ædiles pl. S. C. asser-	
natum.	37. a	uabant.	58. b
Prætores senatum uocabant absen-		Quæstus in senatore legendo specta-	
tibus cos.	37. b. 38. a	tus.	15. a. b

I N D E X.

- Quæstus omnis senatori turpis.* 24.a
Qui uenirent in senatum. 36.a
Quomodo senatus legebatur. 6.a
RECITANDI senatum mos. 6.b
Recitatur pro rostris Buteonis senatus. 7.a
Recitandorum S.C.mos. 56.b.57.a
Recuperandi ordinis ratio. 33.a
Recuperare ordinem qui non possent. 33.b
Redemptionem ab ærario senatori facere non licebat. 23.b
Referebatur prius de rebus diuinis, quam humanis. 68.a
Referebant plures simul magistratus ad senatum. 49.a.b
Reges senatum legebant. 4.a.b
Reges senatum uocabant. 37.b
Relationem remittere. 50.b
Relationem diuidere. 53.a
Romulus quomodo senatum legerit. 6.a. & alij reges. 6.b
SA CERDOTES publici fere de senatu erant. 22.a
Scænici infames. 15.b
Semestre consilium. 48.a
Senaculum nõ erat curia. 40.b.43.a
Senatores in consilijs imperatorum primas partes obtinebant. 9.a
S. C. ante ortum, uel post occasum solis factum non fuit ratum. 48.a
S. C. per relationem. 55.b
S. C. per discessionem. ibidem
S. C. summum. 67.b
Senes antea senatores erant. 10.b
Sententiarum principes consulares. 51.a
Sententiæ dicendæ ratio. 52.b.53.a
Sententias utrum dicerent magistratus. 52.a
Sententiam diuidere. 55.a
Sexagenarij habent uacatione. 36.a.39.b
Sexagenarij senatores poterant uenire in senatum. 36.a
Sexuiri uiarum ex senatoribus. 21.b
Societatis iudicium summæ existimationis. 8.a
Sortitio censorum. 7.b
Spoliorum figendorum mos. 16.a
Stipendium exercitui ex S. C. soluebatur. 64.a
Subsellium longum. 48.b.49.a
Suffimentum a senatoribus adolebatur ætate Augusti. 48.b
Suffimento signum conueniendi dari cœptum. 40.b
Supplicatio prærogatiua triumphii. 65.a
Supplicationum mos antiquus. 65.a
Sylla, et Põpeij cos. lectio. 6.a.16.b
Sylla dictatoris lectio. 5.b.16.b
TLITTERA in prisicis S. C. quid significabat. 58.b
Templum quid. 44.a
Tribuni Celerum an possent uocare senatum. 37.b
Tribuni mil. quomodo senatum uocarent. 39.a
Tribuni pl. non erant senatores sine lectione censoria. 13.a
Tribuni pl. a censoribus senatu mouebantur. 13.b
Tribuni pl. intercesserunt ne senatus legeretur. 7.b
 Tri-

I N D E X.

<i>Tribuni pl. senatum uocabant etiam si adessent consules .</i>	38. b	<i>Triumuii capitales .</i>	21. b
<i>Tribunorum pl. ius referendi ad senatum .</i>	49. a	<i>Triumuii monetales .</i>	21. b
<i>Tribuni pl. auxilio sunt senatori aduersus consulem .</i>	13. b	<i>Triumuii senatus legendi .</i>	18. a. b
<i>Trigintauii senatus legendi .</i>	17. b	<i>Ture ac mero sacrificabant senatores priusquam considerent .</i>	40. b
<i>Triumphus a senatu dabatur .</i>	61. a		48. b
65. a		<i>Tutela iudicium summæ existimationis .</i>	8. a
<i>Triumphorum decernendorum mos antiquus .</i>	ibidem	<i>VESTAE ædes non erat templum .</i>	42. b
<i>Triumuium R. C. lælio infamis .</i>	17. b	<i>Vestæ atrium erat templum .</i>	42. b
<i>Triumuii R. C. quomodo senatum uocabant .</i>	39. a	<i>Veste triumphali non licuit uenire in senatum .</i>	48. b
		<i>Vestitus senatorum .</i>	27. a
		<i>Vigintiuii ex equitibus .</i>	21. b

R E G I S T R V M.

* A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T.

Omnes sunt quaterniones , præter T duernionem.

V E N E T I I S , M . D . L X I I I .

Ex Officina Iordani Zileti.

Errata

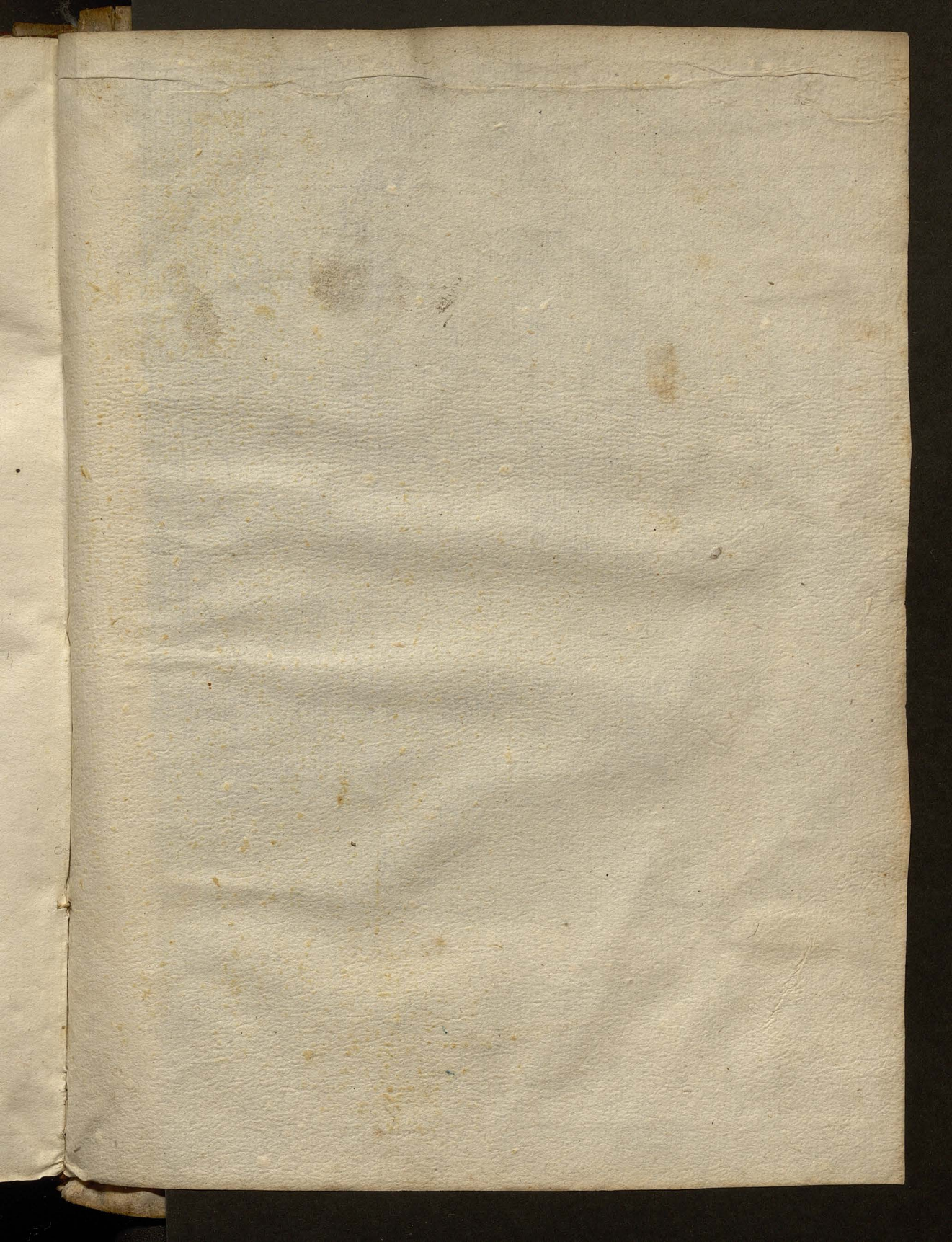
- 1 a. ostendunt
 e. a. sequitur
 2. b. dedisset
 3. b. M. Curio
 4. b. legere potuerunt
 10. b. γέροντες
 11. b. annum senatorium
 12. b. Byrhiniis
 19. b. referuauerat
 20. b. lib. II. Virg.
 ibidem. Fetiales &c.
 28. a. magistratum cepisset
 31. a. patres conscriptos
 32. b. notarum adscribendum
 34. b. eueffigio
 ibidem in sequenti anno
 36. b. demonstrata
 41. a. Cælii
 ibidem alii priuati
 ibidem nisi
 60. b. Auencinuræ
 62. a. Viturios, req;
 68. a. etfi iis rebus
 68. b. omnibus
 in indi. auct. Kalendarij
 in indi. χαρωνίτας

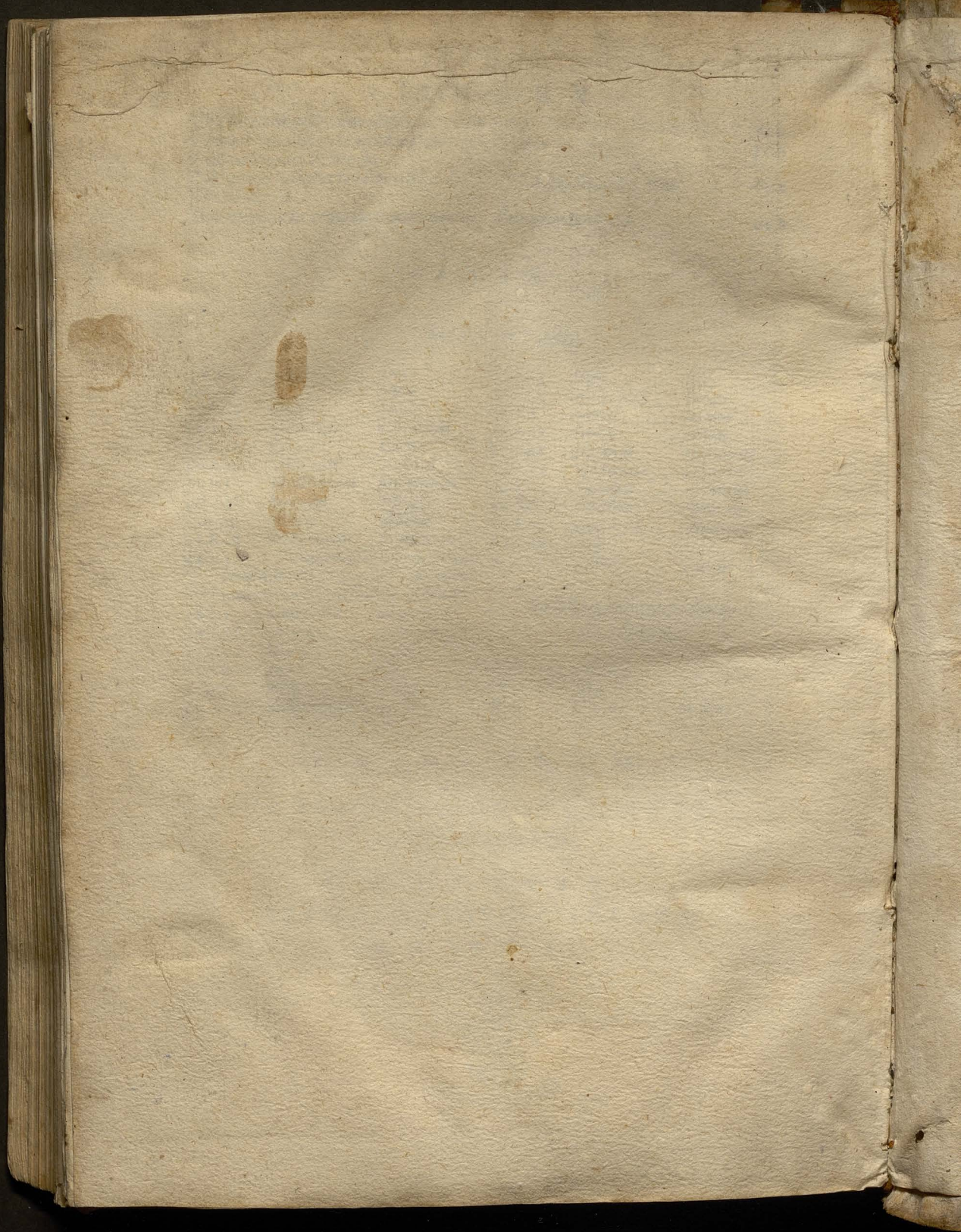
Corrigenda.

- ostendant
 sequetur
 dedidisset
 M. Curio
 legere potuerint
 γέροντες
 annum senatorium
 Bithyniis
 referuaret
 lib. IIX. Virg.
 In quibusdam libris hæc clausula capituli de
 legationibus imprudenter disijuncta est.
 cepisset
 patres conscriptos
 notarum adscribendarum
 eueffigio
 insequenti anno
 demonstrata
 Cælii, eodem modo aliis quibusdam locis.
 alii priuatis
 nisi
 reponere sacrum
 Viturios esse, req;
 Etfi iis de rebus
 hominibus
 Kalendarij.
 χαρωνίτας

Prætermissa addenda.

23. b. quinquennii licentia. adde. Obseruauero lib. II. ad Q. Fratrem ita
 fuisse comparatum, ut in S.C. quo ius hoc liberum legationis concedebatur,
 quo iuri essent senatores exprimeretur. Vnde concludo eos proficisci alio
 nequiuisse.
 44. a. post uersus Propertii. adde. Et ex IIX. Plinii libro, in quo narrat
 Romæ custoditum, ne, cum bouem locutum, nuntiarum, esset, senatus con-
 siliium sub recto iniretur.

Biblioteka Jagiellońska

stdr0041962

